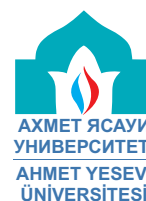

Азия/Еуропа

Ақпараттық сараптама журналы

Басылымның 4-ші жылы, №44, Қазан 2019

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ'NÜN AYLIK YAYINIDIR

ЕУРАЗІЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНЫҢ АЙ САЙЫН ШЫҒАТЫН БАСЫЛЫМЫ

AGRICULTURAL POTENTIAL OF CENTRAL ASIAN COUNTRIES

ПОТЕНЦИАЛ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА СТРАН ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

СҰХБАТ RÖPORTAJ

ӘЛІМХАН ЖҮНІСБЕК, ФИЛОЛОГИЯ
ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ ДОКТОРЫ,
ПРОФЕССОР, АХМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫ
АТЫНДАҒЫ ТІЛ БІЛІМ ИНСТИТУТЫНЫҢ
БАС ҒЫЛЫМИ-ҚЫЗМЕТКЕРІ

PROF. DR. ALİMJAN JUNİSBЕК, AHMET
BAYTURSINULI DİL BİLİMİ ENSTİTÜSÜ
BAŞ ARAŞTIRMACISI

CENTRAL ASIAN HERITAGE IN
WESTERN VISUAL SOURCES:
EXAMPLES FROM USA AND RUSSIA

НАСЛЕДИЕ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ
В ЗАПАДНЫХ ВИЗУАЛЬНЫХ
ИСТОЧНИКАХ: ПРИМЕРЫ ИЗ США
И РОССИИ

GULNAR NADIROVA

NUKUS FREE ECONOMIC ZONE
AS AN ENGINE OF REGIONAL
ECONOMIC COOPERATION

СВОБОДНАЯ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЗОНА
«НУКУС» КАК ДВИЖУЩАЯ СИЛА
РЕГИОНАЛЬНОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО
СОТРУДНИЧЕСТВА

KANAT MAKHANOV

Asya Avrupa / Азия Еуропа
(Haber – Yorum) / (Ақпараттық сараптама)

Avrasya Araştırma Enstitüsü Yayınıdır
Еуразия ғылыми-зерттеу институты басылымы

Sahibi / Меншік иесі
Ahmet Yesevi Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü /
Ахмет Ясауи университеті Еуразия ғылыми-зерттеу институты директоры
Doç. Dr. Vakur Sümer

Genel Yayın Yönetmeni / Бас редактор
Zhengizkhan Zhanaltay

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Жауапты редактор
Dr. Suat Beylur

Haber Müdürü / Жаңалықтарға жауапты редактор
Dr. Zhandos Ranov

Tercüme Ekibi / Аудармашылар тобы
Omurbek Hanayi
Aigerim Manatkızı
Kanat Makhanov

Sekretarya / Хатшылық
Saltanat Suleymen

Metin Redaksiyon / Мәтінді өңдеу
Kenan Semiz

Teknik Redaksiyon / Техникалық редактор
Kanat Makhanov

Yayın Kurulu / Редакция алқасы
Doç. Dr. Vakur Sümer
Zhengizkhan Zhanaltay
Dr. Zhandos Ranov
Dr. Gulnar Nadirova
Dauren Aben

Yönetim Merkezi / Басқару орталығы

Almalı Audanı, Mametova 48, 050004
Almaty, Kazakhstan
Tel. +7 (727) 279 97 94
Fax. +7 (727) 279 97 94
E-mail: info@eurasian-research.org

Mülakat, haber-yorum ve analizlerde ifade edilen görüşler yazarların kendi görüşleri olup
Enstitü'nün yayın politikasını yansıtmamaktadır. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

"Сұхбат", "Ақпараттық сараптама" және "Өзекті пікір" айдарларымен шыққан мақала авторларының
пікірлері институт көзқарасын білдірмейді. Журналда жарияланған материалдарды
институттың рұқсатынсыз көшіріп басуға болмайды.

DOÇ. DR. VAKUR SÜMER

Kıymetli okuyucularımız,

Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi'ne bağlı Avrasya Araştırma Enstitüsü'nün aylık yayın organı Asya Avrupa Dergisi'ni yayına hazırlayan ekip adına sizlere saygılarımı sunuyorum.

Asya Avrupa'nın bu sayısında da yine yoğun ve ilgi uyandıran bir içerik hazırladığımızı düşünüyoruz. Bu sayımızda Orta Asya bölgesinde yaşanan güncel ekonomik gelişmelere ve kültür alanlarındaki konulara ağırlık vermekteyiz. Uçsuz bucaksız verimli topraklara sahip olan Orta Asya bölgesindeki en önemli konular arasında yer alan tarımı, bu sayımızın kapak konusu olarak belirledik.

Ticari ilişkiler bağlamında, Orta Asya ülkeleri, ekonomilerini çeşitlendirme amacıyla çeşitli adım atmaktadır ve özellikle komşu ülkeler ve büyük ekonomiler ile ticari ilişkilerini geliştirmenin yollarını aramaktadırlar. Özbekistan'ın Nukus Serbest Ticaret Bölgesi'ni konu alan analizimizde bu bölgenin hem Özbekistan hem de bölge ekonomisine katkılarını incelemekteyiz. Öte yandan, Orta Asya bölgesinin en kalabalık ve coğrafi olarak nüfus yoğunluğu en çok olan ülkelerinden Özbekistan'daki şehirlik politikalarını ele alan bir analiz yazımız da bu sayımızda yer almaktadır.

Bölgemizin önemli ülkesi Kazakistan'daki gelişmeler her zaman dergimizdeki önemli konu başlıklarından olmuştur. Bu çerçevede, Kazakistan'ın Türkistan Eyaleti'nin kurulmasını, tüm bölgenin kalkınmasını tetikleyen çok önemli bir gelişme olarak değerlendiriyoruz. O nedenle, bölgede yaşanan sosyal ve ekonomik değişiklikleri analizlerimiz ile sürekli olarak sizlere sunmaktayız. Bu sayımızda da, Türkistan eyaletinden ülkenin kuzeyine yönelen göç akımında yaşanan güncel gelişmeleri konu edinen bir yazımıza yer verdik. Dergimizde ayrıca Kazakistan'ın uluslararası ulaşım koridorlarına katılımı ve transit potansiyeli üzerine kaleme alınan bir yazımızı da okuyabileceksiniz.

Bir diğer ilgi çekici yazımızda ise Orta Asya ülkelerinin tarihi mirasının peşine düşerek Batılı ve Rus kaynaklarındaki Orta Asya kültürüne ait eserler hakkında bilgileri sunuyoruz. Yazımızda özellikle, Orta Asya ülkelerine ait görsel öğeleri ele alıyoruz.

İyi okumalar dileriz.

Құрметті оқырмандар!

Ахмет Ясауи университеті Еуразия ғылыми-зерттеу институтының ай сайынғы «Азия Еуропа» журналын дайындаған ұжымның атынан сіздерге деген алғысымды білдіргім келеді.

Журналымыздың осы санында да қызықты, әрі мазмұнды тақырыптарды қарастырдық деген үміттеміз. Бұл санда жалпы Орталық Азия аймағындағы қазіргі экономикалық ахуал мен мәдени мәселелерге тоқталып өтеміз. Кең байтақ құнарлы жерлері бар Орталық Азия аймағындағы ең маңызды салалардың бірі болып табылатын ауыл шаруашылығы секторы бұл санымыздың басты тақырыбына айналды.

Сауда қатынастарына келер болсақ, Орталық Азия елдері экономикаларын әртараптандыру мақсатында көптеген қадамдар жасап, көрші елдермен және ірі экономикалармен сауда байланыстарын жақсарту жолдарын іздеуде. Өзбекстанның Нүкіс еркін сауда аймағы туралы талдауда бұл аймақтың Өзбекстанға және аймақтық экономикаға қосқан үлесін қарастырамыз. Сонымен қатар, журналымыздың бұл санынан Орталық Азия аймағындағы ең көп халқы бар және географиялық тұрғыдан халқы ең тығыз орналасқан елдердің бірі – Өзбекстандағы урбанизация саясатын зерттеген мақаланы оқи аласыздар.

Аймағымыздың маңызды елі болып табылатын Қазақстандағы оқиғалар біздің журналда әрдайым басты тақырып болып келген. Осы тұрғыда Қазақстанда Түркістан облысының құрылуын бүкіл аймақтың дамуына түрткі болған маңызды оқиға деп санаймыз. Сондықтан мақалаларымызда аймақтағы әлеуметтік-экономикалық өзгерістерді үнемі көрсетіп отыруға тырысамыз. Бұл жолы Түркістан облысынан елдің солтүстік өңірлеріне қоныс аудару үрдісі туралы талдау жасадық. Сондай-ақ, журналымыздан Қазақстанның халықаралық көлік дәліздеріне қатысуы және оның транзиттік әлеуеті туралы мақаламызды оқи аласыздар.

Тағы бір қызықты талдауда Орталық Азия елдерінің тарихи мұрасын зерттеп, Батыс және Ресей дереккөздеріндегі Орталық Азия мәдениетіне қатысты түрлі фотодеректер мен суреттерді қарастырдық.

Келесі санымызда қайта қауышқанша.

ÖNSÖZ АЛҒЫСӨЗ

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜ ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНЫҢ ДИРЕКТОРЫ DOÇ. DR. VAKUR SÜMER.....	1
--	---

RÖPORTAJ СҰХБАТ

ӘЛІМХАН ЖҮНІСБЕК, ФИЛОЛОГИЯ ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ ДОКТОРЫ, ПРОФЕССОР, АХМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫ АТЫНДАҒЫ ТІЛ БІЛІМ ИНСТИТУТЫНЫҢ БАС ҒЫЛЫМИ-ҚЫЗМЕТКЕРІ PROF. DR. ALİMJAN JUNİSBЕК, АНМЕТ БАЙТУРСІNULI DİL BİLİMİ ENSTİTÜSÜ BAŞ ARAŞTIRMACISI	4
---	---

GÜNCEL ӨЗЕКТІ ПІКІР

AGRICULTURAL POTENTIAL OF CENTRAL ASIAN COUNTRIES ПОТЕНЦИАЛ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА СТРАН ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ AZIMZHAN KHITAKHUNOV	16
CENTRAL ASIAN HERITAGE IN WESTERN VISUAL SOURCES: EXAMPLES FROM USA AND RUSSIA НАСЛЕДИЕ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В ЗАПАДНЫХ ВИЗУАЛЬНЫХ ИСТОЧНИКАХ: ПРИМЕРЫ ИЗ США И РОССИИ GULNAR NADIROVA	26
NUKUS FREE ECONOMIC ZONE AS AN ENGINE OF REGIONAL ECONOMIC COOPERATION СВОБОДНАЯ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЗОНА «НУКУС» КАК ДВИЖУЩАЯ СИЛА РЕГИОНАЛЬНОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА KANAT MAKHANOV	34
TÜRKİSTAN EYALETİNDEN KUZYEYE DOĞRU YAŞANAN GÖÇTE GÜNCEL GELİŞMELER ТҮРКІСТАН ОБЛЫСЫНАН СОЛТУСТІККЕ ҚОНЫС АУДАРУ ҮРДІСТЕРІ DAULET ZHAILYBAYEV	41

URBAN DEMOGRAPHICS OF KAZAKHSTAN ГОРОДСКАЯ ДЕМОГРАФИЯ КАЗАХСТАНА KANAT MAKHANOV	49
KAZAKİSTAN'IN ULUSLARARASI ULAŞIM KORİDORLARINA KATILIMI VE TRANSİT POTANSİYELİ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ КӨЛІК ДӘЛІЗДЕРІНДЕГІ ҮЛЕСІ ЖӘНЕ ТРАНЗИТ ӘЛЕУЕТІ DINARA TALDYBAYEVA	56
PRESIDENT TOKAYEV'S VISIT TO CHINA: CONFIRMATION OF STRATEGIC TIES ВИЗИТ ПРЕЗИДЕНТА ТОКАЕВА В КИТАЙ: ПОДТВЕРЖДЕНИЕ СТРАТЕГИЧЕСКОГО ПАРТНЕРСТВА AZHAR SERİKKALIYEVA	66
A DATE THAT CANNOT BE UNDONE СВИДАНИЕ, КОТОРОЕ НЕЛЬЗЯ ОТМЕНИТЬ GULNAR NADIROVA	76

ETKİNLİKLER İC-ШАРАЛАР

.....	84
-------	----

İNFOGRAFIK ИНФОГРАФИКА

.....	106
-------	-----

**ӘЛІМХАН ЖҮНІСБЕК, ФИЛОЛОГИЯ
ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ ДОКТОРЫ,
ПРОФЕССОР, АХМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫ
АТЫНДАҒЫ ТІЛ БІЛІМ ИНСТИТУТЫНЫҢ
БАС ҒЫЛЫМИ-ҚЫЗМЕТКЕРІ**

**PROF. DR. ALİMJAN JUNİSBEK, AHMET
BAYTURSINULI DİL BİLİMİ ENSTİTÜSÜ
BAŞ ARAŞTIRMACISI**

Түркі бірлігі дегенді қалай түсінеміз?

Түрік халықтарының қазіргі әліпбиі латын, кирилл және араб графикаларына негізделіп келе жатқан *көптекті* жазу болып отыр. Соның нәтижесінде дыбыс құрылымының жақындығы мен туыстығына қарамай, түрік тілдерінің әліпбиі және оның орфографиялық үлгісі бір-бірінен өте алшақ жатыр. Ендеше, түрік тілдерінің жазуын бірегейлендіру өзекті (актуал) мәселелердің бірі болып отыр. Ортақ түрік әліпбиі түрік халықтарының басын біріктіретін ұтымды амал болып табылады.

Ғылыми (теориялық) негіздемесі орнықты әліпби арқылы ғана бүкіл түрік жұртына оқылым/айтылымы түсінікті ортақ мәтін қалыптасады. Ол үшін әр тілдің ғалымдары әліпби өрнектерін бірыңғай белгілеп отыру керек.

Бірінші кезекте, түрік лингвистикасының (фонетикасының) негізгі ұстанымдары «европаөзімшіл» (европацентризм) ықпалынан тазартылуы тиіс. Өйткені осы күнге дейін, өкінішке орай, әсіресе бұрынғы кеңес одағы қарамағында болған түрік мемлекеттері жазу мәселесінде орыс тілінің әліпбиі мен еміле-ережерінің ықпалынан шыға

‘Türk Birliği’ Kavramını Nasıl Anlamalıyız?

Türk halklarının çağdaş alfabesi, Latin, Arap ve Kiril alfabelerinden alınan işaretlerden oluşan çok şekilli yazı sistemidir. Bunun bir sonucu olarak akraba olmaları ve ses yapısındaki benzerliğe rağmen Türk dillerinin alfabesi ve imla örneği birbirinden çok farklılaşmaktadır. Bu nedenledir ki farklı Türk lehçelerindeki ortak yazı dilinin geliştirilmesi, bu alandaki güncelliğini korumaktadır. Bu çerçeveden bakılınca Ortak Türk Alfabesini hayata geçirilmesini, Türk halklarını birleştirecek yararlı bir girişim olarak değerlendirmek mümkündür.

Bilimsel altyapısı hazır olan temel üzerinde yapılacak çalışmalar, okunuşu ve söylenişi anlamlı olan ortak bir metnin ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Bunun için farklı lehçelerdeki uzman bilim insanlarının ortak alfabe kullanması önem arz etmektedir.

Bu ortak anlayış ve tutum çerçevesinde ilk olarak, Türk dilbiliminin (ses bilgisinin) temel pozisyonları “Avrupa merkezli” etkidен temizlenmelidir. Çünkü bugüne kadar, özellikle Sovyetler Birliği idaresi altındaki Türk dili konuşan halklar, maalesef Kiril alfabesi ve Rusça’nın imla kurallarının etkisinde kalmışlardır. Dilin gerçek ses yapısı ile alfabe işaretlerinden

алмай отыр. Тілдің ақиқат дыбыс құрамы мен әліпби таңбаларының арасында елеулі айырмашылық (қайшылық десе де болады) бар. Сөздің айтылымы (орфоэпия) мен жазылымының (орфография) арасы орынсыз алшақтап кетіп отыр. Түрік тілдерінің әліпбиін үйлестіруге кедергі болып отырған да осындай қайшылықтар. Сөйтіп дыбыс түрлерінің бір-біріне жақындығы мен ұқсатығына қарамай түрік әліпбилері өзара үйлеспей жатыр. Үйлеспеушілік әліпби құрамындағы таңба (әріп) саны мен ортақ бір дыбысты әртүрлі белгілегеннен байқалады.

Түрік дыбыстарын өзара үйлестіре талдауға негіз болатын теориялық ұстаным керек. Ондай ұстаным түрік тілдерінің іргелі (фундаментал) заңдылығы сингармонизм (үндесім) болып табылады. Үндесім теориясының нәтижесінде айтылым (орфоэпия) мен жазылым (орфография) өзара үйлесімін табады.

Біздің ойымызша «бір дыбыс - бір әріп» болып белгіленген әліпби дұрыс әліпби. Сонда "Бір дыбыс – бір әріп" ұстанымына орай әрбір әріптің бір ғана оқылым (айтылым) үлгісі болады.

Біздің заманда әрбір түрік мемлекетінің егемендігінің кепілі түрік жұртының бірлігі болатынын баса айтуымыз керек. Экономикалық, тарихи, мәдени және басқа да саладағы ортақтастықтың болғаны жақсы, солардың ішіндегі ең маңыздысы әліпби бірлігі. Жазу өміріміздің ажырамас бөлігі. Туысқан, бауырлас халықтармен жақын болмасақ, басқаларға жем боламыз. Түрлі саладағы бірліктің бәрі де маңызды. Басқа рухани қолдаулармен түрлі іс-шаралармен салтанат кездесулер белгілі бір уақыттан кейін ұмыт қалады. Ал, әліпби тарихи байланысымызды жаңа кезеңдегі биікке алып шыға-

**ОРТАҚ ТҮРІК
ӘЛІПБИ ТҮРІК
ХАЛЫҚТАРЫНЫҢ
БАСЫН БІРІКТИРЕТІН
ҰТЫМДЫ АМАЛ
БОЛЫП ТАБЫЛАДЫ**

**ОРТАҚ ТҮРК LATİN
ALFABESİ TÜRK HALK-
LARINI BİR ARAYA
GETİREN ÖNEMLİ BİR
HAREKETTİR**

кaynaklanan sesler arasında (uyuşmazlık olarak bilinen) bazı farklılıklar bulunmaktadır. Dil ve gramer farklılıkları sebebi ile seslendirme neticesinde sözcüğün orijinal yazılı (imla) şeklinde ciddi değişimler yaşanmaktadır. Bu durum Türk lehçeleri arasındaki uyumun önündeki önemli engellerden birisidir. Hâlbuki daha önceden de işaret edildiği üzere akraba Türk lehçeleri arasında sözcük kökeni olarak ciddi yakınlık ve benzerlikler bulunmaktadır. Buna rağmen, alfabe farklılıklarından dolayı aynı sesin farklı harflerle (işaretlerle) verilme zorunda kalındığı görülmektedir.

Farklı Türk lehçeleri arasındaki uyumu sağlayacak ve tahlil edecek teorik düzeyde ortak bir duruşa ihtiyaç bulunmaktadır. Böyle bir duruş, Türk lehçelerinin temel kuralları ve ses uyumları esas alınarak gerçekleştirilebilir. Ancak, bilimsel düzeyde temin edilecek bu ortak duruş neticesinde ses ve yazının kendi içinde uyumluluğu sağlanabilir.

Bizim fikrimize göre "bir sesin – bir harf" olarak belirlendiği alfabe doğru alfabedir. Bu bakışa göre "bir ses-bir harf" genel kaidesine göre her harfin sadece bir okunuş (söyleniş) şekli olur. Bizim zamanımızda bütün Türk memleketlerinin bağımsızlığını teminatının Türk halklarının birliği olduğu vurgulanırdı. Ekonomi, tarih, kültür ve benzeri diğer alanlardaki birlik önemlidir, ancak bunlardan daha da önemlisi hiç şüphesiz dildir. Dil hayatın en önemli bir unsurudur. Akraba halklar yakın olunamazsa birlik ve birliktelikten bahsedilemez. Yukarıda sayılan alanlarda yapılan işbirlikleri, buluşmalar ve büyük törenler zamanla unutulabilir. Ancak ortak dil ve alfabe hem bu ilişkilerde bir sürekliliği sağlarken diğer taraftan belki de daha önemlisi tarihsel ve kültürel ilişkilerimizi açık eder ve zirveye taşır. Bu yüzden şahsen, Türk halkları arasındaki en önemli işbirli-

ды. Жазуды күнде тіпті, өмір бойына пайдаланамыз. Сондықтан да, түрік жұртының бірлігі қалыптастыратын ең қажетті дүние мен ұтымды амалдардың бірі ортақ әліпби деп ойлаймын. Бұл жерде ешқандай да саясатқа жол берілмейді. Ортақ түрік латын әліпбиін әрбір түрік (түркі) мемлекет егеменді ел ретінде қолданатын болады. Түркия бұрыннан латынды қолданып келе жатыр. Тәуелсіздік алғаннан кейін Әзірбайжан, Өзбекстан, Түркіменстан, өтті, Қазақстанда да үлкен жұмыстар жасалып жатыр. Қырғыстанның да бұл бағыттағы ниеті өте жақсы.

Өкінішке қарай, кирилдің кезінде тағдырымыз қандай еді? Бір-біріміздің жазғанымызды оқи алмайтын едік. Қазірде сондай халдеміз. Латын әліпбиіне өту үдерісінде бұрынғыдай бір-бірімізді түсінбейтін, оқи алмайтын жолмен кетіп бара жатырмыз.

Егер біз түрік жұртына ортақ әліпбиді қолданатын болсақ, бір-біріміздің кітаптарымызды, оқуда, түсінуде қиналмаймыз. Жазуын латын әліпбиінде қолданатын таңбаны ортақ бекітілген әліпбиден алса, рухани бірлік болады деген мақсат. Ол жерде

ғінің ортақ алфabe олдуғу канаатиндейим. Siyasi meseleleri ve mülahazaları bu ortak alfabeye konusuna uzaktan yakından bulaştırmanın ya da bu yöndeki tartışmaları dikkate almanın gereksiz olduğunu düşünüyorum. Bu süreçte her ülkenin kendi iç dinamikleri ile birlikte bağımsız olduğu hususu dikkatlerden kaçırılmamalıdır. Geçmiş tecrübeye bakacak olursak, Türkiye çok öncesinden Latin alfabesini kullanagelmektedir. Azerbaycan, Özbekistan ve Türkmenistan da bağımsızlık sonrasında Latin alfabesine geçmişlerdir. Son yıllarda Kazakistan'da da önemli aşamalar kaydedildiği, Kırgızistan'da da bu yönde olumlu bir algı ve yaklaşımın olduğu bilinmektedir. Bir öz eleştiri yapacak olursak nasıl ki Kiril alfabesinin resmi olarak kullanıldığı dönemlerde birbirimizin yazdığını anlayamıyorduksak şimdi de farklı bir durumda olduğumuzu söyleyemiyoruz. Yani, Latin alfabesine geçiş sürecinde de çok fazla bir yol kat ettiğimiz söylenemez.

Eğer biz, Türk halkları ortak bir alfabeği kullanacak olursak birbirimizin kitaplarını okumada ve anlamada zorluk çekmeyeceğiz. Yazı dilinde de Latin alfabesinde kullanılacak işa-

ешкімді ешкім қинау, талап ету деген саясат жоқ. Бір-бірімізбен бауыр халық екенімізді сезініп, танып білуде көп қиындыққа түспейміз. Ол жерде көп нәрсе дайын тұр. Әр мемлекет тек қана өздерінің дыбыстық ерекшеліктеріне қатысты емле жазуын дұрыстап, ұлттық деңгейде қолдана берулеріне болады. Біз ортақ түрік әліпбиін жасаймыз деп отырған жоқпыз. Ол дайын тұр.

Өткен ғасырдың 20 жылдары латын әліпбиіне өтуді бастағанбыз. 10-15 жыл көлемінде пайдаландық. Оның бәрі саясат екен. Бізді және басқа кеңес одағы құрамында түрік халықтарын бірден кирил әліпбиіне өткізіп жіберуге КСРО билігінің күші жететін. 1929-1940 жылдары қазақтың жазуы латын әліпбиінде болғанын қуаныш деп қабылдамауымыз керек. Ол араб әліпбиінен алшақтату үшін жасалған саясат.

Түрік халықтарының ішінде латын әліпбиін ең ұзақ уақыт қолданып келе жатқан Түркия Республикасы. Олар ештеңеге қараған жоқ, өз билігі өзінде. Ал, біз өкінішке қарай, түрлі әліпбиді қолданып, тарихи кезеңдеріміз ала-құла болып қалды. Тіпті, өз тарихымызды оқи алмайтын халдеміз. Біздің XX ғасырда қолданған латын әліпбиіміз тікелей саясаттың әсері болғанын айттық. Сол уақытта өмір сүрген қазақтың зиялы азаматтары қазақ тілінің дыбыстық ерекшеліктеріне ескере отырып, емле жасаған. Олардың емлелерін әлі күнге дейін қолданып келе жатырмыз.

Тағы да қайталап айтқым келеді, түрік жұртына ортақ әліпби енгізуде ешқандай саясат жоқ. Дүниенің бәрі латын жазуын қолданып жатыр. Біз қаласақ та, қаламасақ та әлемдік көштен қалмау үшін латын әліпбиіне көшіп жатырмыз. Осы тұста ортақ әліпбиде көрсетілген таңбадан шықпай, жаңа ұлт-

**ТӘУЕЛСІЗДІК
АЛҒАННАН KEЙІН
ӘЗІРБАЙЖАН,
ӨЗБЕКСТАН,
ТҮРКІМЕНСТАН ӨТТІ,
ҚАЗАҚСТАНДА ДА
ҮЛКЕН ЖҰМЫСТАР
ЖАСАЛЫП ЖАТЫР.
ҚЫРҒЫСТАННЫҢ
ДА БҰЛ БАҒЫТТАҒЫ
НИЕТИ ӨТЕ ЖАҚСЫ**

**AZERBAIJAN,
ÖZBEKİSTAN VE
TÜRKMENİSTAN
DA BAĞIMSIZLIK
SONRASINDA
LATİN ALFABESİNE
GEÇMİŞLERDİR.
SON YILLARDA
KAZAKİSTAN'DA DA
ÖNEMLİ AŞAMALAR
KAYDEDİLDİĞİ,
KIRGIZİSTAN'DA
DA BU YÖNDE
OLUMLU BİR ALGI VE
YAKLAŞIMIN OLDUĞU
BİLİNMEKTEDİR**

retler, ortak kabul edilen bir alfabeden alınırsa manevi bir birliğin oluşması kaçınılmazdır. Bizim amacımız da budur. Burada hiçbir tarafın bir diğerini zorlaması ve kendi görüşlerini dayatarak ya da zorlayarak kabul ettirme siyaseti güdülmemelidir. Zaten birbirimizle kardeş halk olduğumuzun farkında olarak bu tür zorluklara da mahal vermemek gerektiğini düşünüyorum. Bu sürecin başarıya ulaşması için aslında çok şey hazır vaziyettedir. Her memleketin sadece kendi ses özellikleriyle ilgili imla kaidesini düzenleyip, ulusal düzeyde kullanması gerekmektedir. Yani biz ortak Türk alfabesini yeniden oluşturuyoruz demiyoruz. O zaten hazır.

Geçmişe bakılırsa geçtiğimiz yüzyılın ilk çeyreğinde Latin alfabesine geçildiğini söyleyebiliriz. Ancak sadece 10-15 yıl gibi bir süre kullanabildik Latin alfabesini. Böyle bir denemenin sadece siyasi olduğu sonradan anlaşıldı. Yani Sovyetler Birliği, idaresi altındaki bütün milletleri doğrudan Kiril alfabesine geçirmek, dönemin Sovyet yönetimi için zor değildi. Bu bilinçli bir politikanın ürünüdür. Yani, bu değişiklik, Türk halklarının uzun zamandır kullandığı Arap alfabesini kaldırmak amacıyla yapılmıştır. Bu yüzden 1929-1940 yılları arasındaki dönemde Kazak dilinin Latin alfabesinde kullanılmış olmasını bir memnuniyet kaynağı olarak göremeyiz.

Türkiye, Türk halkları içinde Latin alfabesini en uzun zamandır kullanan ülkedir. Türkiye bu kararı verirken hiçbir gücün tesiri altında kalmamıştı. Bu bölgede ise durum farklı gelişti. Daha önce de belirttiğimiz üzere bizim 20. asrın başında Latin alfabesine geçişimiz ve tekrar Kiril alfabesine geri dönüşümüz tamamen siyasidir. Bu değişiklikler, bölge tarihinin farklı dönemlerinde bir kısım ciddi sorunlara neden olmuştur. Bu değişiklikler sonrasında bizler kendi tarihimizi okuyamaz hale geldik. Buna rağmen dönemin Ka-

тық әліпбиін енгізетін болсақ, біраз дүние жеңіл болатын еді.

Әрине бәрі оп-оңай емес, ортақ әліпби-ге көшетін болсақ, бәрі жеңіл болады деп айтпаймын. Латын әліпбиіне өту үшін арнайы ғылыми дайындық керек. Ал біз ол ғылыми дайындықты жасап та қойғанбыз. Басшылыққа алатын негізгі ғылыми ұстаным осы болуы керек. Ортақ түрік латын әліпбиін қолданатын болсақ ұтарымыз көп.

Сонымен қатар, айтатын мәселе менің сөз қолданысымда «түркі» деген сөз жоқ. «Ортақ түрік латын әліпбиі» деп сол үшін айтып жүрміз. Біздің ескі әдебиеттеріміздің бәрінде тіпті, Алаш азамтарының бәрі де «түрік» деген сөзді қолданған. Бұл сөзді Түркия түріктерімен шатастырмау керек. Олар да түрік, қазақ та түрік, өзбек те түрік бұл сөз бір мемлекеттің меншігі емес. Түрік сөзі жалпы географиялық атау.

Қоғамда «Түрік» пен «Түркі» сөзінің дәрежесі нақты белгіленбеген. Егер де «Түрік» деп қолданатын болсақ, біздің қоғам «Түркиялық» болып кетердей қорқады.

zak aydınları Kazakça'nın ses özelliklerini göz önünde bulundurarak bazı imla düzenlemeleri yapmışlardır. O dönemde yapılan bu düzenlemeler bugün hala kullanılmaktadır.

Yine tekrar etmek istiyorum ki Türk halklarının kullanacağı ortak alfabe yapımında hiçbir siyaset gözetilmemelidir. Bütün dünya Latin alfabesini kullanmaktadır. Biz istesek te istemesek de küresel gelişmelerden uzak kalmamak için Latin alfabesine geçmek durumundayız. Burada ortak alfabede gösterilen çerçeve dışına çıkmayıp yeni ulusal alfabeyi alacak olursak her şey daha kolay olacaktır.

Elbette ki, her şey bu kadar kolay değil, yani bu alfabenin kullanılmasıyla her şey çok daha kolay olacak demiyorum. Öncelikle, belirtmek gerekir ki Latin alfabesine geçmek için ciddi bilimsel hazırlık yapmak gerekir. Kazakistan, o bilimsel hazırlığı yapmıştır. Ancak burada esas yönetmemiz gereken husus, daha önceden de ifade ettiğim üzere bilimsel duruştur. Üzerinde durmak istediğim diğer bir husus ise benim söz dağarcığımda 'Turki' sözü yoktur. Bundan dolayı 'ortak Türk Latin alfabesi'

Өкінішке орай, ОРТАҚ ӘЛІПБИГЕ қатысты қазақ мамандарының арасында бір теріс түсінік бар. Олар ортақ түрік әліпбиін *түрік түрікшесінің* әліпбиі деп ойлайды, «сондықтан орыс пен орыстың кирилшесінің «ағалық» ықпалынан құтылып, енді келіп түрік пен түрік түрікшесінің «ағалық» ықпалында боламыз ба» деп қарсылық білдіреді.

Біріншіден, өткен ғасырдың жиырмасыншы жылдары барлық түрік тілдері латын әліпбиіне көшу керек деген ортақ шешім болған. Сол кезде өз егемендігінің арқасында түрік түрікшесі латын әліпбиіне кідірмей өтіп кетті де, Совет одағының қарамағындағы түріктер «қызыл саясаттың» салдарынан өте алмай қалып қойды. Содан бері *ортақ түрік* латын әліпбиінің иесі жалғыз түрік түрікшесі болып қалды. Латын әліпбиін сақтап бүгінгі күнге жеткізген де түрік түрікшесі екенін мойындауымыз керек.

Екіншіден, ортақ түрік әліпбиін ешкім жеке иеленбейді, ол түріктікі де емес, қазақтікі де емес, әрібайжандікі де т.б. емес, бүкіл түрік жұртының ортақ жазу үлгісі. Сондықтан оны ортақ жазу үлгіміз деп қабылдау керек, оның иесі - бүкіл түрік жұрты.

Үшіншіден, ортақ латын әліпбиі барлық түрік тілдерінің дыбыс құрамын түгел және дұрыс қамтып отыр, сондықтан да ортақ әліпби аталып отыр.

Біз ортақ әліпби туралы айта бастасақ, Түркиялық түріктердің қарамағына кірдік деп ойлайды. Мүлдем қате пікір. Тіпті, сол Түркиялық түріктердің өздері қазіргі әліпбиіндегі айырылып қалған нағыз түркілік «Қ, Ә, Ң» дыбыстарын қайтаруды көтере бастады. Оны олар осы ортақ түрік әліпбиі негізінде жасағысы келеді. Аталған дыбыстар Түркия түріктерінде тән дыбыстар. Егер де, ортақ түрік латын әліпбиді

**ЛАТЫН ӘЛІПБИІНЕ
ӨТУ ҮШІН
АРНАЙЫ ҒЫЛЫМИ
ДАЙЫНДЫҚ КЕРЕК.
АЛ БІЗ ОЛ ҒЫЛЫМИ
ДАЙЫНДЫҚТЫ
ЖАСАП ТА
ҚОЙҒАНБЫЗ**

**LATİN ALFABESİNE
GEÇMEK İÇİN CİDDİ
BİLİMSSEL HAZIRLIK
YAPMAK GEREKİR.
KAZAKİSTAN, O
BİLİMSSEL HAZIRLIĞI
YAPMIŞTIR**

ісімлендіrmesini kullanıyorum. Kendi tarihimizde, edebiyatımızda Alaş Orda'nın bütün temsilcileri dâhil olmak üzere bütün aydınlarımız Türk kelimesini kullanmışlardır. Bu sözcüğü Türkiye Türkleri'ndeki Türk'le karıştırmamak lazım. Türk kelimesi tarihsel bir olgudur, yani bir halkın ya da bir memleketin mülkiyetinde değildir. Kazak da Türk'tür, Özbek de Türk'tür, Türkiye'deki Türk de Türk'tür. Türk sözcüğü tarihsel olduğu gibi coğrafik bir addır.

Toplumda “Türk” ile “Turkî” sözcüklerinin kullanımı ve anlamlarının algılamalarında tam bir netlik yok. Türk kelimesi kullanıldığında toplum sanki Türkiyeli, Türkiye Türkü şeklinde algılıyor ve bunu kullanmaktan imtina ediyor.

Maalesef, ortak alfabeyle ilgili Kazak uzmanları arasında tam bir uyum olduğunu söyleyemiyoruz. Bir kısmı, ortak Türk alfabesini Türkiye Türkçesi'ne ait alfabe şeklinde düşünüyor. Bu yüzden Rus ile Ruslar tarafından kullanılan alfabenin “ağabeylik” etkisinden kurtulup, şimdi Türk ile Türkiye Türkçesinin kullanımı ile birlikte onların “ağabeylik” etkisine gireceğiz şeklinde itirazları var.

Tarihe baktığımız zaman, ilk olarak geçtiğimiz asrın ilk çeyreğinde Kazakların da içinde bulunduğu bütün Türk dillerinin Latin alfabesine geçmesi gerektiği yönünde alınan bir karar olduğunu hatırlamamız gerekir. O dönemde yeni bir cumhuriyet kuran Türkiye, beklemeden Latin alfabesine geçmiştir. Sovyetler Birliği altındaki Türkler “Kızıl Siyaset” nedeniyle geçemedi. O zamandan bu yana ortak Türk Latin alfabesinin tek kullanıcısı Türkiye Türkçesi olarak kaldı. Latin alfabesini kullanıp bugüne kadar getiren de Türkiye Türkçesi olduğunu unutmamalıyız. Diğer taraftan, ortak Türk alfabesine kimse kendi mülkü olarak sahip çıkamaz. O ne Türkiye Türkçesinin ne Kazakın ne de Azerbaycanlının. Yani, ortak Türk Latin alfabesi tüm Türk

қолданатын болсақ, Түркиялықтар әлгі дыбыстарды таңбалауды да осы ортақ әліпбиден алатын болады.

Ортақ әліпби бір мемлекеттің ұсынысымен, бір мемлекеттік ұйғарымымен ортаға салынбады. Оны жасауға бес түрік мемлекетінің филолог-ғалымдары жиналып талқылап, ешкімге зияны тимейтіндей етіп, ғылыми саралап жасаған. Қазақ тілі және басқа түрік тілдерінің ерекшелігіне орай бір дыбысты бір таңбамен белгілеуіміз керек. Бір дыбысты екі-үш таңбамен белгілеу әлемдік тәжірбеде бар екенін жұрттың бәрі біледі. Алайда, бірнеше дыбысты бір таңбамен белгілеу, өкінішке орай, қазақ жазуында ғана бар, біз содан құтылуымыз керек, сондықтан да қазақ тілі үшін бір дыбыс – бір таңба деген ұстанымда отырмыз.

Егер қазақ тілінің дабыстарын ортақ әліпбиге салсақ, төл дыбыстарымға деген таңбалар дайын тұр. Ортақ түрік әліпбиін сол күйінде қабылдап ала беруімізге болады. Әліпби жобасын ұсынған кезде қазіргідей кирил графикасына алаңдамауымыз керек. Өйткені әліпби кестенің бірінші бағанасында міндетті түрде кирилл әріптері тұрады

halklarının ortak yazı örneğidir. Bu yüzden onu ortak yazı örneğimiz diye kabullenmemiz gerekir. Yani ortak Latin alfabesi tüm Türk dillerinin ses yapısını tam ve doğru bir şekilde yansıtabilmektedir. Bu yüzden de bu alfabe, ortak alfabe olarak adlandırılmalıdır.

Ortak alfabe ne zaman gündeme gelirse, biz 'Türkiye Türkleri'nin oltasına takılacağız' diye düşünürüz. Bu tamamen yanlış bir düşüncedir. Hatta Türkiye Türkleri dahi bu ortak alfabe noktasında daha önce kullanmadıkları orijinal Türkçe sesler olan "ä, ç, ñ" işaretlerini kendi kullandıkları alfabelere eklemeyi düşünmektedirler. Bu yaklaşımı da Türkiye Türkleri, ortak alfabe çerçevesinde yüksünmeden destekliyorlar.

Vurgulamak gerekirse, ortak Türk alfabesi, tek bir memleketin talebi üzerine gündeme getirilmemiştir. Beş Türk memleketinden dil bilimciler bir araya gelerek yapılan tartışmalar neticesinde gündeme gelmiştir. Hem Kazak dilinde hem de diğer Türk dillerinde bir sesin bir işaretle belirtilmesi gerekir. Maalesef kullanımda, bir sesin birkaç işaretle gösterimine Kazak Türkçesinde rastlamaktayız. Bundan

да, жанындағы екінші бағанаға соның латын графикасындағы баламасын тауып жазамыз, сөйтіп кирилл әліпбиіне өзіміз барып байланып отырамыз. Бұл дұрыс емес. Қазақ (түрік) әріптерінің таңбасын олардың жасалымына (артикуляциясына) қарап өзіміз табуымыз керек, сонда ғана егемен әліпби құрастырылады.

Ортақ әліпби мәселесі 1991 жылы Орта Азиядағы түркі мемлекеттері мен Әзірбайжан мемлекеті Тәуелсіздіктен алғаннан кейін кеңінен талқылана бастады. Осы мәселеге қатысты халықаралық, конференциялар, жиындар, түрлі басқасулар туралы айтып берсеңіз.

Түрік жазуына қатысты 1991-1993 жылдары әртүрлі деңгейде өткен жиындардың нәтижесінде тәуелсіз түрік мемлекеттері 34 таңбадан тұратын ОРТАҚ ӘЛІПБИ үлгісін ұсынды. Әрі қарай осы әліпби үлгісін пайдаланамыз.

Мұндағы мақсат – егер түрік мемлекеттері

kurtulmamız gerekir. Şahsen bu yaklaşımı benimsememiz gerektiği kanaatindeyim.

Eğer Kazak dilinin seslerini ortak alfabeye koyarsak, ana seslerimiz için şekiller de mevcut duracak. Ortak Türk alfabesini olduğu gibi alabiliriz. Ortak alfabe projesi hayata geçirildiği takdirde geçiş döneminde ses karşılıkları hakkında endişelenmeye gerek yok. Yapılacak alfabe tablosunda Kiril alfabesinden alınan işaretler durur, karşı sütununa Latin işaretleri konulur. Kazak Türk harflerinin şekillerini onların yapılarına (artikülasyonuna) bakarak kendimiz bulabiliriz. Bu şekilde bağımsız bir alfabe oluşturulur.

Ортақ alfabe meselesi 1991 yılında Орта Азия'daki Türk мемлекетleri ile Azərbaycan bağımsızlığını kazandıktan sonra geniş çapta tartışılmaya başladı. Bu meseleyle ilgili ulu Azərbaycan slararası konferanslar ve toplantılarda farklı görüşler gündeme getirilmektedir.

Түрік yazısıyla ilgili 1991-1993 yılları değişik

латын графикасын қабылдайтын болса, онда қажет әріптерді осы 34 таңбаның ішінен алғаны жөн. Сонда түрік халықтарының жазуы бір ізге түседі (бірегейленеді). Әрине, сөздің айтылымы (оқылымы) әр ұлттың өз тіліне тән әртүрлі бола береді, бірақ сөздің графикалық бейнесі (суреті) барша түрікке таныс болады. Сөйтіп ортақ мәтін қалыптасады, бірінің жазғанын екіншісі оқи беретін болады. Сонымен қатар, тағы бір маңызды мәселе шешіледі, өйткені ортақ жазу түрік халықтарының басын біріктеретін ұтымды амалдардың бірі болып табылады.

Алғашқы конференцияларға қатыса алмадым. Бірақ-та, Қазақстаннан академик Ә.Қайдар, академик Ө.Айтбайұлы, профессор Е.Қажыбек барып қатысқан, ортақ әліпбиді талқылап, өз ұсыныстары мен пікірлерін айтқан. Қазіргі уақытта ондай жиындарға біз барып жүрміз. Осы жылдың басында Түркияның Мармара университетінде өткен халықаралық конференцияға қатысып, баяндама жасап қайттым. Тәуелсіздік алған түрік мемлекеттері латын әліпбиіне өтуде ортақ әліпбиді қолдай баста-

seviyelerde düzenlenmiş toplantıların sonucunda bağımsız Türk devletleri 34 şekilden oluşan ortak alfabe taslağı üzerinde mutabık kaldı. Bundan sonra bu alfabe örneğini kullanacağız. Bundaki amaç eğer Türk devletleri Latin harflerini kabul edecekse o zaman gereken şey, kullandıkları sesleri bu 34 ses içerisinde almak olacaktır. O zaman Türk halklarının yazısı ortak olur. Elbette, sözün söylenişinde (okunuşu) her milletin kendi diline has değişiklikler olabilir, ama sözün grafik şekli bütün Türkler tarafından bilindik olmalıdır. Böylece ortak metin oluşur, birinin yazdığını bir diğeri okuyabilir. Devamında ise diğer önemli bir mesele olan ortak yazı dili gelişir ki bu da Türk halklarını birleştirecek yararlı hareketlerden birisi olacaktır.

Ben şahsen, ilk düzenlenmiş olan konferanslara katılamadım. Fakat Kazakistan'dan Bilim Adamları Akademisi üyesi A. Haydari, Ö. Atbayoğlu, Prof. E. Kajibek, bu konferansa katılmış, ortak alfabeyi tartışarak kendi teklif ve fikirlerini öne sürmüşlerdir. Günümüzde devam eden bu toplantılara biz de katılmaktayız. Bu yılın başlarında Türkiye'nin Marma-

ды. Әрбір мемлекеттің саясаты ішкі мәселе, ал әліпби ортақ үлкен бірлік символы. Әліпби – мәңгілік рухани дүние. Әліпби ақиқат дүние жойылып кетпейді. Қоғам өзгеруі мүмкін ал, әліпбиді жақсылап, ұлттық ерекшелікті ескеріп, қабылдайтын болсаң, мәңгілік қалады. Оған қысым жүрмейді. Уақытша қысып ұстауы мүмкін. Алайда, ол көпке бармайды. Оның көрінісі кирил әліпбиіне өз еркімізбен өтпедік, амал жоқ қолдандық. Соның кесірінен қазақ тілі дыбыстық жағынан көп зиян шеккен. Сол қателіктерді латын әліпбиін қолдану арқылы шешіп алуымыз керек.

1926 жылы Баку қаласында өткен Түрік халықтарының алғашқы құрылтайында әліпбиге қатысты қандай пікірлер айтылды? Соның ішінде Ахмет Байтұрсынұлының қағидасы туралы айтып өтсеңіз.

Ол жиынға ресейден үлкен ғалымдар қатысқан. Тіпті, орыстардың өзі XX ғасыр басында латын әліпбиіне өтуге қатысты көптеген жұмыстар жасаған. Ол құрылтайға қазақ делегациясынан Ахмет Байтұрсынұлы бастап бес адам қатысқан. Құрылтайда А.Байтұрсынұлы төте жазуды қолдаған, дәлелдеп баяндама да жасаған. Бірақ, соңында көпшіліктің пікірімен санасқан. Содан басым дауыс латын әліпбиін қалап тұсқан соң, түрік жұртын біріктіруші фактор, латын әліпбиі болатынына үміт еткен.

Әрдайым Әзірбайжанға барғанда сол құрылтай өткен ғимаратқа бас сұқпай қайтпаймын. Ең алғаш барғанымда көп іздедім. Себебі, ешкім білмейді. Сол жақтағы әріптестерім сұрастарып Әділ Бабаев деген Әзірбайжан ғалымына алып барды. Ол кісі көп нәрсені біледі екен. Ғимаратты табуға көмектесті, ол жерде қазір Әзірбайжан Ғылым академиясының президиумы орналасқан екен. Ол кісінің тағы бір

**АХМЕТ
БАЙТҰРСЫНҰЛЫ
ҚАЗАҚ ТІЛІНЕ
ҚАТЫСТЫ КӨПТЕГЕН
ЕРЕЖЕЛЕРДІ
ЖАСАҒАН ТҰЛҒА.
БІЗ ОСЫҒАН
БАЙЛАНЫСТЫ
«БАЙТҰРСЫНҰЛЫ
ҚИСЫНЫ»
(«БАЙТҰРСЫН
ЗАҢЫ») ДЕГЕН
АТПЕН АХАҢНЫҢ
ЕСІМІН ТЕОРИЯЛЫҚ
ҒЫЛЫМҒА ЕНГІЗІП
ЖАТЫРМЫЗ**

**АХМЕТ
BAYTURSINOĞLU,
KAZAK DİLİ
HAKKINDA ÇOK
SAYIDA ESAS VE
KAİDEYİ OLUŞTURAN
SEMBOL BİR
KİŞİLİKTİR. ONUN
KAZAK DİL BİLİMİNE
OLAN KATKISI
'BAYTURSINOĞLU
DELİLLERİ'
(‘BAYTURSIN KURALI’)
ŞEKLİNDE TEORİK
ÇALIŞMALARA
KAZANDIRILMIŞTIR**

ra Üniversitesi’nde düzenlenmiş olan uluslararası konferansa katılıp, bildirimini sundum. Tekrar tekrar belirtmek gerekirse Türk dünyası devletlerinin kendi iç meseleleri, öncelikleri vb. hususlar olabilir. Ancak alfabe meselesi bunların dışında ve ötesinde bir şeydir. Önemli bir sembol olmasının yanı sıra ebedi devam edecek manevi bir şeydir. Yani dünyamız var oldukça, halklarımız var oldukça dil ebedi devam eder. Dil, baskı altında tutulabilir ancak bu uzun sürmez geçmişte yaşadığı gibi. Geçmişte, Kazak dili ve diğer Türk dillerinde yaşanan tahribat ortak Latin alfabesine geçişin devamında rehabilite edilebilir.

1926 Bakü şehrinde düzenlenmiş Türk halklarının ilk kurultayında alfabeyle ilgili ne tür tartışmalar yaşandı? Bu süreçte Ahmet Baytursinoğlu’nun bakışı nasıl olmuştur?

O toplantıya Rusya’dan büyük bilim adamları katıldı. Hatta Ruslar da XX. asrın başında Latin alfabesine geçilmesi ile ilgili çok sayıda çalışma yapmıştır. Adı geçen kurultaya Kazak temsilcilerinden Ahmet Baytursinoğlu başta olmak üzere beş kişi katılmıştır. Kurultayda Ahmet Baytursinoğlu, ‘töte jazuw’ yani Arap harflerini savunmuş ve bunu da bilimsel bir bakış açısı ile açıklamaya çalışmıştır. Buna rağmen Latin Alfabesine geçiş yönünde tecelli eden çoğunluğun görüşüne de karşı çıkmamış, bu görüşün Türk halklarını birleştireceği gerçeğine de inanmıştır.

Her zaman Azerbaycan’a gidişimde söz konusu Kurultayın gerçekleştirildiği binaya girmeden dönmem. Azerbaycan’a ilk gittiğim zaman çok aramıştım. Çünkü o zaman kimse bilmiyordu. Oradaki meslektaşlarımdan yardımı ile Adil Babayev adlı bir Azerbaycan bilim adamına ulaştık. Babayev, Kurultayın yapıldığı binayı bulmama yardım etti. Şimdi o binada Azerbaycan İlimler Akademisi faaliyet göstermektedir. Yine Babayev’den duyduğum

Қазақстан Республикасы
Президентінің
2018 жылғы 19 ақпандағы
№ 637 Жарлығына
ҚОСЫМША

Қазақстан Республикасы
Президентінің
2017 жылғы 26 қазандағы
№ 569 Жарлығымен
БЕКІТІЛГЕН

Латын графикасына негізделген қазақ тілі
ӘЛПБИІ

№	Жазылуы	Дыбысталуы	№	Жазылуы	Дыбысталуы
1	A a	[a]	17	Ń ń	[ң]
2	Á á	[ə]	18	O o	[o]
3	B b	[b]	19	Ó ó	[ɵ]
4	D d	[d]	20	P p	[p]
5	E e	[e]	21	Q q	[κ]
6	F f	[f]	22	R r	[p]
7	G g	[r]	23	S s	[c]
8	Ġ ġ	[ɣ]	24	T t	[t]
9	H h	[x], [h]	25	U u	[ʏ]
10	I i	[i]	26	Ú ú	[y]
11	I ı	[и], [й]	27	V v	[в]
12	J j	[ж]	28	Y y	[ы]
13	K k	[κ]	29	Ý ý	[y]
14	L l	[л]	30	Z z	[з]
15	M m	[м]	31	Sh sh	[ш]
16	N n	[н]	32	Ch ch	[ч]

айтқаны сол құрылтайға қатысқан қаншама адамның тек қана 7-8 ғана өзінің ажалымен ғана қайтыс болған. Қалған қатысушылар саясаттың құрбаны болып, айдалып-атылып опат болғанын айтты.

Негізі ғылымда, ашылған жаңалықты автордың атымен атау заңды құбылыс. Ахмет Байтұрсынұлы қазақ тіліне қатысты көптеген ережелерді жасаған тұлға. Біз осыған байланысты «Байтұрсынұлы қисыны» («байтұрсын заңы») деген атпен Ахаңның есімін теориялық ғылымға енгізіп жатырмыз. Кезінде ұстаздарымыздың өзі Ахмет Байтұрсынұлының атын атауға қорқатын. Біз төл тарихымызды жасаған адамдардың еңбегін оқи алмай өстік. Кейіннен олар ақталып шыққан соң, еңбектерін ашып қарасақ бәрін де жазып, орын-орына қойып кеткен екен. Біз қазір пәлендей жаңалық ашып жатқан жоқпыз, сол тарихи мұрағаттарымыды жаңғыртып қана келеміз. Тек Ахмет Байтұрсынұлы ғана емес, бәрі де қазақ тілін сақтауға, заман ағымынан қалмауына көп еңбек жазып кеткен екен. Алаш азаматтарының әрінің тілге қатыспай кеткен жоқ. Тілдің жағдайы бірін толғандырып отырған.

Уақыт бөлгеніңізге рақмет!

ilginç bir şeyi de burada paylaşmak istiyorum. Babayev'in söylediğine göre, Bakü'de gerçekleşen o kurultaya katılan bilim insanı ve aydınlardan sadece 7 veya 8'i kendi ece-liyle vefat etmiştir. Diğer kalanlar ise dönemin uygulamaları neticesinde tutuklanarak idam cezalarına çarptırılmışlardır.

Bilim, bu alana gönül verenlerle gelişen bir şeydir. Kazak dil biliminde Ahmet Baytursinoğlu da böyle bir semboldür. Kazak dili ile ilgili çok sayıda esas ve kaide onun tarafından belirlenmiştir. "Baytursinoğlu Delilleri" ("Baytursın Kuralı") adıyla onun Kazak diline olan katkısını teorik olarak kayıt altına alıyoruz. Zamanında öğretmenlerimiz bile Ahmet Baytursinoğlu'nun adını söylemeye korkardı. Biz esas tarihimizi yazan insanların eserlerini okuyamadan büyüdük. Sonradan, bu insanların üzerindeki yasakların kalkması ile bir nevi temize çıkmaları ile biz onların eserlerini okuma imkânı bulduk. Böylece gördük ki onlar, yazdıkları ile her şeyi zaten yerli yerine koymuşlar. Yani bizim yaptığımız, onların izinden gitmekten ibaret. Sadece Ahmet Baytursinoğlu değil Alaş aydınlарının hepsinin Kazak diline ciddi katkıları olmuştur. Çünkü onlar, dilin ne kadar önemli olduğunun farkındaydılar.

Zaman ayırdığınız için teşekkür ederiz!

AGRICULTURAL POTENTIAL OF CENTRAL ASIAN COUNTRIES

AZIMZHAN KHITAKHUNOV

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
JUNIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
МЛАДШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

ПОТЕНЦИАЛ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА СТРАН ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

Agriculture in Central Asia plays a crucial role in regional development. The region historically specializes in agricultural production and has high shares of rural population. During the Soviet Union, the agricultural south, where Central Asia belonged to, provided the center with the bulk of agricultural raw materials. Uzbekistan is still one of the world leaders in terms of cotton production while Kazakhstan is one of the largest wheat producers.

Central Asia is a resource-abundant region, which significantly affects its production and trade specialization. The countries of the region specialize in exports of oil, natural gas and metals. The end of the energy super-cycle in 2014 and a substantial drop in oil prices showed vulnerability of such kind of a development model. The regional governments make the case for industrialization and support of the agricultural sector by implementing various programs for producers and exporters. However, the region's agriculture follows the global trends. It also has a decreasing share in the economies of the region (Figure 1).

For instance, in 1992, Kyrgyzstan had

**CENTRAL ASIAN
AGRICULTURE
FOLLOWS THE GLOBAL
TRENDS AND HAS A
DECREASING SHARE
IN THE ECONOMIES
OF THE REGION**

**СЕЛЬСКОЕ
ХОЗЯЙСТВО
ЦЕНТРАЛЬНОЙ
АЗИИ СЛЕДУЕТ ЗА
ГЛОБАЛЬНЫМИ
ТРЕНДАМИ, А ЕЕ
ДОЛЯ В ЭКОНОМИКЕ
СТРАН РЕГИОНА
СНИЖАЕТСЯ**

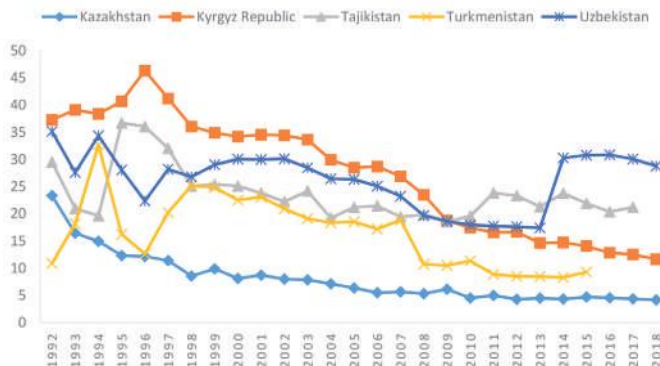

Сельское хозяйство в Центральной Азии играет важную роль в региональном развитии. Регион исторически специализируется на производстве сельскохозяйственной продукции и имеет высокую долю сельского населения. В период Советского Союза сельскохозяйственный юг, к которому относилась Центральная Азия, обеспечивал центр значительным объемом сельскохозяйственного сырья. Узбекистан до сих пор является одним из мировых лидеров по производству хлопка, в то время как Казахстан входит в число крупнейших производителей пшеницы.

Центральная Азия является регионом с богатыми природными ресурсами, что оказывает значительное влияние на ее производственную и торговую специализацию. Страны региона специализируются на экспорте нефти, природного газа и металлов. Конец энергетического супер-цикла в 2014 году и значительное снижение цен на нефть показали уязвимость данной модели развития. Правительства стран региона заявляют о программах индустриализации и поддержке сельскохозяйственно-

Figure 1. Agriculture, forestry, and fishing, value added (% of GDP).

Рисунок 1. Доля сельского, лесного и рыбного хозяйства (по добавленной стоимости) в ВВП, %.

Source: The author's compilation based on the World Bank (2019a) data.

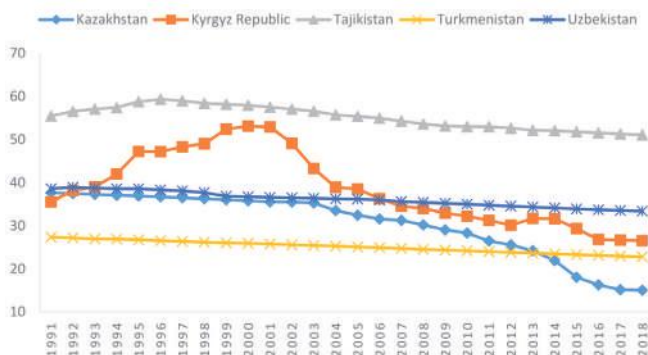
Источник: Составлено автором по данным Всемирного банка (2019а.)

the highest (37.3%) and Turkmenistan had the lowest (10.9%) shares of agriculture in GDP. The sector's shares in the GDPs of Kazakhstan, Tajikistan and Uzbekistan equaled 23.3%, 29.5% and 35.1%, respectively. In 2018, the share of agriculture in the GDP of Kazakhstan dropped to 4.2%. Tajikistan and Uzbekistan still have higher shares (21% and 29%, respectively) as opposed to Kyrgyzstan and Turkmenistan that witness a declining trend.

Due to different external and internal factors including a boom in the resource sector, the rise of the services sector (in particular wholesale and retail trade, construction, finance, etc.), the breakdown of regional production chains, border and water disputes, the agricultural sector transformed substantially in terms of production and employment. For instance, between 2003 and 2013, Kazakhstan added about 1.5 million jobs as employment grew by about 22% but agriculture was the only sector where employment declined by 14% in absolute terms [World Bank, 2015]. It should be noted that an accelerated reduction of employment in agriculture has started since 2003 following the resource boom that caused the rise of service-related industries. Despite these changes, Kazakhstan still has a high share of rural population, which equaled

Figure 2. Employment in agriculture in Central Asia (% of total employment).

Рисунок 2. Занятость в сельском хозяйстве в Центральной Азии (% от общей занятости).

Source: The author's compilation based on the World Bank (2019a) data.

Источник: Составлено автором по данным Всемирного банка (2019а.)

го сектора через реализацию различных программ для производителей и экспортеров. Однако сельское хозяйство Центральной Азии следует за глобальными трендами. К тому же, ее доля в экономике стран региона снижается (Рисунок 1).

Например, в 1992 году доля сельского хозяйства в ВВП Кыргызстана была самой высокой (37.3%), в то время как данный показатель в ВВП Туркменистана был самым низким (10.9%). Доли сектора в ВВП Казахстана, Таджикистана и Узбекистана равнялись 23.3%, 29.5% и 35.1% соответственно. В 2018 году доля сельского хозяйства в ВВП Казахстана снизилась до 4.2%. Таджикистан и Узбекистан до сих пор имеют более высокие показатели (21% и 29% соответственно), в то время как в Кыргызстане и Туркменистане наблюдается убывающий тренд.

Вследствие различных внешних и внутренних факторов, включая бум в ресурсном секторе, рост сферы услуг (в частности, оптовой и розничной торговли, строительства, финансов и др.), исчезновение региональных производственных цепочек, споры относительно границ и водных ресурсов, сельскохозяйственный сектор значительно трансформировался в

43% in 2018. At the same time, the share of agricultural employment achieved the level of 15% (37.7% in 1991) which is the lowest level in Central Asia (Figure 2).

Shares of rural population in Tajikistan and Kyrgyzstan are the highest in the region. In 2018, this indicator for the two countries equaled 73% and 64%, respectively. At the same time, shares of Turkmenistan and Uzbekistan vary between 48-50%. As of 2018, employment in agriculture achieved the level of 51% in Tajikistan, 33% in Uzbekistan, 27% in Kyrgyzstan and 23% in Turkmenistan.

Traditional products such as wheat and cotton are still important in the region. In the early 1990s, Central Asia produced 20.5 million tons of wheat

**BESIDES THEIR
TRADITIONAL
SPECIALIZATION,
THE CENTRAL ASIAN
COUNTRIES WERE
ABLE TO DEVELOP
NEW PRODUCTS**

**ПОМИМО ТРАДИ-
ЦИОННОЙ СПЕЦИ-
АЛИЗАЦИИ, СТРА-
НЫ ЦЕНТРАЛЬНОЙ
АЗИИ СМОГЛИ
ОСВОИТЬ НОВЫЕ
ВИДЫ ПРОДУКЦИИ**

части производства и занятости. К примеру, между 2003 и 2013 годами Казахстан создал 1.5 миллиона рабочих мест, что привело к росту занятости на 22%, однако сельское хозяйство стало единственным сектором, где занятость снизилась на 14% в абсолютном выражении [Всемирный банк, 2015]. Следует отметить, что ускоренное сокращение занятости в сельском хозяйстве началось с 2003 года после ресурсного бума, который вызвал рост отраслей, связанных с услугами. Несмотря на эти изменения, в Казахстане до сих пор наблюдается высокая доля сельского населения, которая в 2018 году составила 43%. В то же время доля занятости в сельском хозяйстве составила 15% (37.7% в 1991 году), что является

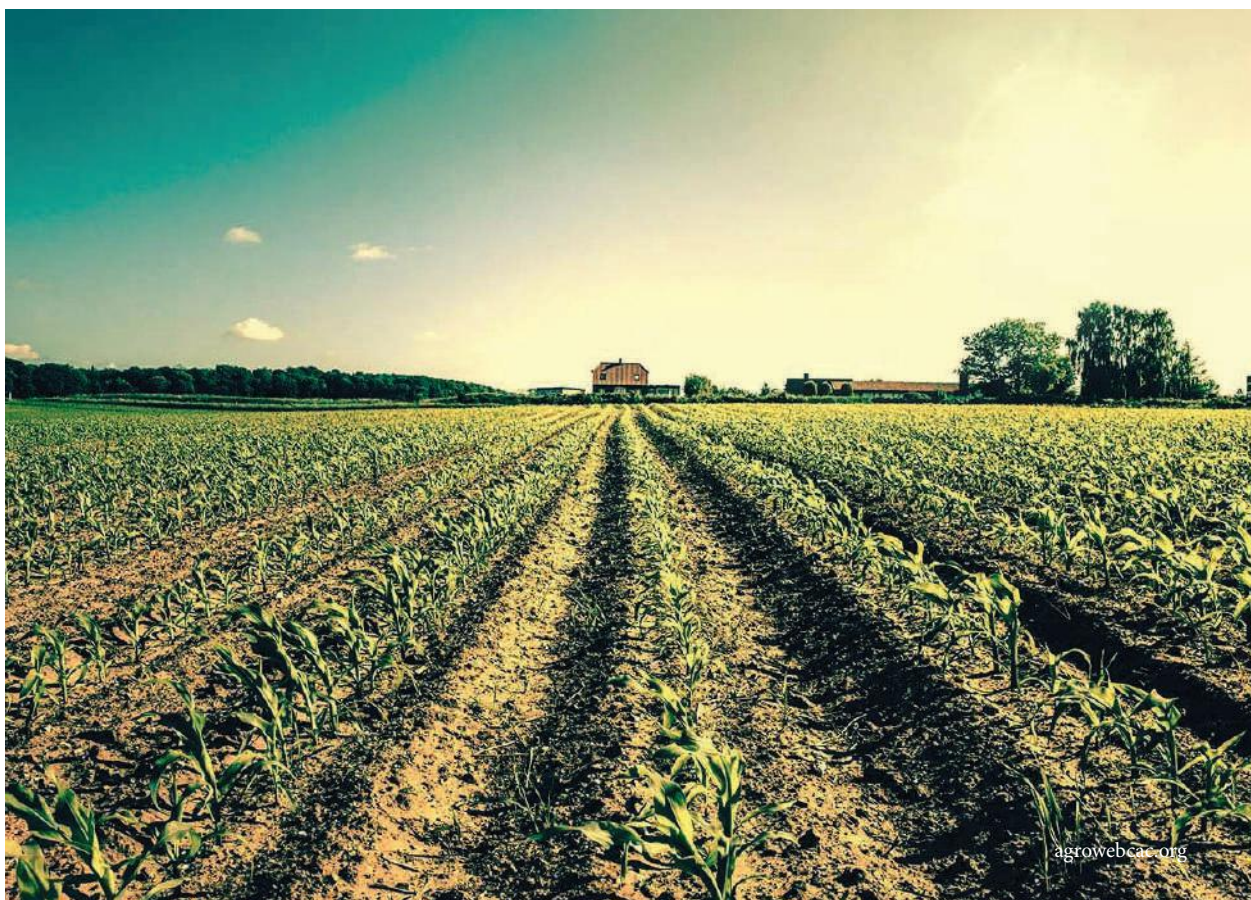
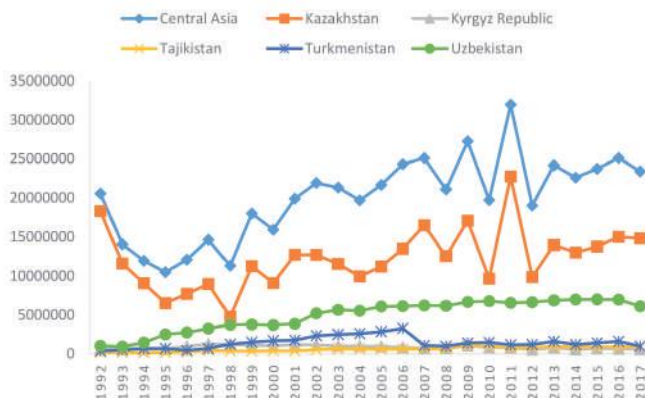

Figure 3. Wheat production in Central Asia, tons.

Рисунок 3: Производство пшеницы в Центральной Азии, в тоннах.

Source: The author's compilation based on FAOSTAT data.

Источник: Составлено автором по данным FAOSTAT.

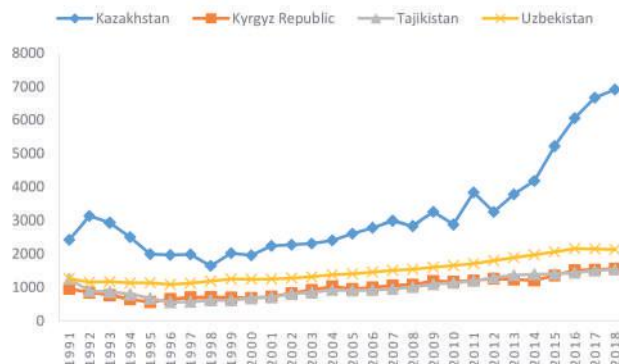
of which the share of Kazakhstan was 89% (Figure 3).

Then production in Kazakhstan decreased. At the same time, Uzbekistan increased both wheat production and area harvested. In 2017, the share of Kazakhstan in Central Asian wheat production decreased to 63%, while the share of Uzbekistan increased to 26% from the low 5.1% in 1992. Moreover, Uzbekistan remains one of the largest cotton producers and ranks seventh in the world production [IndexMundi, 2019]. It is noteworthy that cotton production and favorable cotton prices allowed Uzbekistan to keep Central Asian economic leadership up to 1996, without reverting to large-scale reforms. Nowadays, Uzbekistan plans to reduce cotton exports and focus on cotton processing and textile exports. Cotton production is also important for Turkmenistan (ranks 14th) and Tajikistan (ranks 21st) [IndexMundi, 2019].

However, besides their traditional specialization, the Central Asian countries were able to develop new products. This is a case of kidney beans production in Kyrgyzstan. Bean as an export crop was initiated in northern Kyrgyzstan (Talas region) in 1995 on an area of 230 hectares. Currently, bean is cultivated

Figure 4: Agriculture, forestry, and fishing, value added per worker (constant 2010 US\$).

Рисунок 4: Выпуск продукции сельского хозяйства по добавленной стоимости на 1 работника (постоянные цены в долл. на 2010 год).

Source: The author's compilation based on the World Bank (2019b) data.

Источник: Составлено автором по данным Всемирного банка (2019b).

самым низким показателем в Центральной Азии (Рисунок 2).

Доли сельского населения в Таджикистане и Кыргызстане являются самыми высокими в регионе. В 2018 году данный индикатор для этих стран равнялся 73% и 64% соответственно. В то же время доли Туркменистана и Узбекистана колеблются в пределах 48-50%. По состоянию на 2018 год занятость в сельском хозяйстве достигла уровня 51% в Таджикистане, 33% в Узбекистане, 27% в Кыргызстане и 23% в Туркменистане.

Традиционная продукция, включающая пшеницу и хлопок, до сих пор играет важную роль в регионе. В начале 1990-х годов Центральная Азия производила 20.5 миллионов тонн пшеницы, а доля Казахстана составляла 89% (Рисунок 3).

Впоследствии производство в Казахстане сократилось, при этом Узбекистан увеличил не только объемы производства, но и посевные площади для данной культуры. В 2017 году доля Казахстана в производстве пшеницы в Центральной Азии снизилась до 63%, при одновременном увеличении доли Узбекистана до 26% с 5.1% в 1992 году. Более того, Узбекистан остается

on an area of 53,000 hectares. In 2009, beans accounted for 16% of agricultural exports. By 2015, the share of beans increased to 26% against the general decline in exports of agricultural products [Tilekeyev et al., 2018].

One of the main disadvantages of the Central Asian agricultural sector is its low productivity (Figure 4).

Kazakhstan's output per worker in 2018 equaled \$6,900. Kyrgyzstan and Tajikistan have approximately same levels of productivity (\$1,500). Uzbekistan has a comparatively higher level of output per worker (\$2,130). The dynamics and level of this indicator show that agriculture in Central Asia is labor intensive. This makes regional production less competitive with high income economies and rising economies of Asia. For instance, output

одним из крупнейших производителей хлопка, занимая седьмое место в мире по объемам производства [IndexMundi, 2019]. Стоит отметить, что производство хлопка и благоприятные цены на него позволили Узбекистану сохранять региональное экономическое лидерство в Центральной Азии до 1996 года, не прибегая к крупномасштабным реформам. В настоящее время Узбекистан планирует сокращать экспорт хлопка для его переработки и дальнейшего экспорта текстиля. Производство хлопка также является важным направлением для Туркменистана (14 место в мире) и Таджикистана (21 место в мире) [IndexMundi, 2019].

Тем не менее, помимо традиционной специализации, страны Центральной

per agricultural worker in Australia in 2018 equaled \$80,408 which is 11.7 times higher than in Kazakhstan and 37.7 times higher than in Uzbekistan. Capital intensive agriculture provides more opportunities for growth, development of new products and markets, productivity and competitiveness.

In order to achieve higher productivity and competitiveness, the countries of the region should take into consideration trends and challenges for the future of food and agriculture, in particular, population growth (up to 10 billion by 2050), urbanization and aging population, structural transformation of the global economy, climate change, political conflicts and

**ONE OF THE MAIN
DISADVANTAGES OF
THE CENTRAL ASIAN
AGRICULTURAL
SECTOR IS ITS LOW
PRODUCTIVITY**

**ОДНИМ ИЗ ГЛАВНЫХ
НЕДОСТАТКОВ
СЕЛЬСКОХОЗЯЙ-
СТВЕННОГО СЕКТОРА
ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ
ЯВЛЯЕТСЯ НИЗКАЯ
ПРОИЗВОДИТЕЛЬ-
НОСТЬ ТРУДА**

Азии смогли освоить новые виды продукции. Здесь можно выделить производство фасоли в Кыргызстане. Первоначально (в 1995 году) фасоль как экспортный товар начали выращивать в северном Кыргызстане (Таласская область) на площади в 230 гектаров. В настоящее время данная площадь возросла до 53 тыс. гектаров. В 2009 году доля фасоли в экспорте сельскохозяйственной продукции составляла 16%. К 2015 году доля фасоли увеличилась до 26%, несмотря на общий спад экспорта сельскохозяйственной продукции [Тилекеев и др., 2018].

Одним из главных недостатков сельскохозяйственного сектора Центральной Азии является низкая производительность труда (Рисунок 4).

Выработка на одного работника в Казахстане составила 6900 долл. в 2018 году. Кыргызстан и Таджикистан имеют примерно равные показатели, равные 1500 долл. Сравнительно высокие показатели наблюдаются у Узбекистана, где данный индикатор равняется 2130 долл. Динамика и уровень производительности труда показывают, что сельское хозяйство в Центральной Азии является трудоемким. Следовательно, страны региона менее конкурентоспособны по сравнению с развитыми странами и странами Азии, показывающими быстрый рост экономики. К примеру, в 2018 году производительность труда одного работника сельского хозяйства в Австралии составила 80 408 долларов, что в 11.7 раз выше показателя Казахстана и в 37.7 раз выше уровня Узбекистана. Капиталоемкое сельское хозяйство дает больше возможностей для роста, развития новых видов про-

wars (including for natural resources) and degradation of land and biodiversity [FAO, 2017]. It is important to use geographical proximity of large markets such as China and Russia. The reduction of global poverty with a simultaneous increase of incomes of rising Asian countries, in particular China and India, will boost demand for agricultural products. It should be noted that higher incomes and rising wages affect diets of people and will require diversity of their nutrition. High income countries are a good destination for Central Asian agricultural exports, so production standards should be improved significantly.

There are large cross-country productivity differences in agriculture due to farmland misallocation, insufficient fertilizer use and

изводств и рынков, производительности и конкурентоспособности.

Для увеличения производительности и конкурентоспособности странам региона необходимо учитывать тренды и вызовы для будущего продовольствия и сельского хозяйства, в частности, рост населения (до 10 млрд. чел. к 2050 году), урбанизацию, старение населения, структурную трансформацию глобальной экономики, климатические изменения, политические конфликты и войны (включая войны за природные ресурсы), а также деградацию почвы и биоразнообразия [FAO, 2017]. Важно использовать географическую близость таких больших рынков, как Китай и Россия. Снижение глобальной бедности с одновременным ростом доходов в расту-

labor intensiveness of agriculture in poor countries [Gollin et al., 2014]. Thus, for the regional governments it is necessary to stimulate the private sector to be involved in the agricultural development process. By doing so the governments can increase labor productivity through attracting capital investment.

Roles of agricultural universities and research institutes should be strengthened. Moreover, research in agriculture should become a priority, and fundamental and applied research should be financed by the government, in particular research and development of irrigation technologies essential for Central Asian conditions.

drinksfeed.com

**IN ORDER TO
ACHIEVE HIGHER
PRODUCTIVITY AND
COMPETITIVENESS
IN AGRICULTURE,
THE COUNTRIES OF
THE REGION NEED
COMPREHENSIVE
POLICY REFORMS**

**ДЛЯ ДОСТИЖЕНИЯ
БОЛЕЕ ВЫСОКИХ
ПОКАЗАТЕЛЕЙ
ПРОИЗВОДИТЕ-
ЛЬНОСТИ И
КОНКУРЕНТО-
СПОСОБНОСТИ В
СЕЛЬСКОМ
ХОЗЯЙСТВЕ
СТРАНАМ РЕГИОНА
ТРЕБУЮТСЯ
КОМПЛЕКСНЫЕ
РЕФОРМЫ**

щих экономиках Азии, таких как Китай и Индия, будут увеличивать спрос на сельскохозяйственную продукцию. Следует отметить, что более высокий уровень доходов и растущий уровень заработной платы влияют на питание людей в части расширения ее разнообразия. Развитые страны также являются перспективными рынками для сельскохозяйственного экспорта стран Центральной Азии, однако потребуют значительных улучшений производственных стандартов.

Межстрановые показатели производительности сельского хозяйства различаются значительно вследствие нерационального использования сельскохозяйственных угодий, недостаточного использования удобрений и трудоемкости сектора в бедных странах [Голлин и др., 2014]. Таким образом, правительствам стран региона необходимо стимулировать вовлечение частного сектора в процесс развития сельского хозяйства, что будет способствовать увеличению производительности труда через привлечение инвестиций в основной капитал.

Роль аграрных университетов и научно-исследовательских центров должна быть усилена. Более того, исследования в сельском хозяйстве должны стать приоритетными, а фундаментальные и прикладные исследования должны финансироваться за счет государства, в частности исследования, направленные на развитие ирригационных технологий, необходимых для условий Центральной Азии.

Следует учитывать экономические и политические факторы, влияющие на процесс развития

Economic and political factors which affect agricultural development of the region should be taken into consideration. In particular, there is a need in coordination while implementing regional infrastructural projects and collective action towards water issues. Governments should also support infrastructural connection of urban-rural areas which will stimulate bilateral trade flows and reduce trade costs.

These measures can lead to substantial positive changes in the agricultural sector by improving rural living standards, providing production diversification and increasing labor productivity [Pomfret, 2016]. As a result, agriculture can become one of the leading, competitive, capital and technology intensive sectors.

References:

1. FAO (2017). The future of food and agriculture – Trends and challenges. Available at <http://www.fao.org/3/a-i6583e.pdf>. Accessed 12.09.2019.
2. FAOSTAT (2019). A database of the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). Available at <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QC>. Accessed 16.09.2019.
3. Gollin, Douglas, Lagakos, David and Michael E. Waugh (2014). Agricultural Productivity Differences across Countries. *American Economic Review: Papers & Proceedings* 104(5): 165–170. Available at <http://dx.doi.org/10.1257/aer.104.5.165>. Accessed 19.09.2019.
4. IndexMundi (2019). Cotton Production by Country. Available at <https://www.indexmundi.com/agriculture/?commodity=cotton&graph=production>. Accessed 19.09.2019.
5. Pomfret, Richard (2016). Modernizing Agriculture in Central Asia. *Global Journal of Emerging Market Economies*. 8(2): 104–125.
6. Tilekeyev, Kanat, Mogilevskii, Roman, Abdrazakova, Nazgul and Shoola Dzhumayeva (2018). Production and Exports of Kidney Beans in the Kyrgyz Republic: Value Chain Analysis. The Institute of Public Policy and Administration, University of Central Asia. Working Paper #43, 2018.
7. World Bank (2019a). World Development Indicators. Agriculture and rural development. Available at <http://api.worldbank.org/v2/en/topic/1?downloadformat=excel>. Accessed 09.09.2019.
8. World Bank (2019b). World Development Indicators. Agriculture, forestry, and fishing, value added

сельского хозяйства региона. В частности, существует необходимость координации региональных инфраструктурных проектов и коллективных действий для решения водных вопросов. Государство должно поддерживать инфраструктурные проекты, связывающие городскую и сельскую местности, что станет стимулом взаимной торговли и снизит торговые издержки.

Эти меры способны привести к значительным положительным изменениям в сельскохозяйственном секторе, в частности, улучшению уровня и стандартов жизни сельского населения, диверсификации сельскохозяйственного производства и повышению производительности труда [Помфрет, 2016]. Таким образом, сельское хозяйство способно стать одним из лидирующих, конкурентоспособных, капиталоемких и высокотехнологичных секторов экономики.

Источники:

1. FAO (2017). Будущее продовольствия и сельского хозяйства – тенденции и вызовы. Доступен по адресу: <http://www.fao.org/3/a-i6583e.pdf>. Дата обращения: 12.09.2019.
2. FAOSTAT (2019). База данных Продовольственной и сельскохозяйственной организации Организации Объединенных Наций. Доступен по адресу: <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QC>. Дата обращения: 16.09.2019.
3. Голлин, Дуглас, Лагакос, Дэвид and Майкл Вог (2014). Различия в производительности сельского хозяйства по странам. *American Economic Review: Papers & Proceedings* 104(5): 165–170. Доступен по адресу: <http://dx.doi.org/10.1257/aer.104.5.165>. Дата обращения: 19.09.2019.
4. IndexMundi (2019). Производство хлопка по странам. Доступен по адресу: <https://www.indexmundi.com/agriculture/?commodity=cotton&graph=production>. Дата обращения: 19.09.2019.
5. Помфрет, Р. (2016). Модернизация сельского хозяйства в Центральной Азии. *Global Journal of Emerging Market Economies*. 8(2): 104–125.
6. Тилекеев Канат, Могилевский Роман, Абдразакова Назгуль и Шоола Джумаева (2018). Производство и экспорт фасоли в Кыргызской Республике: анализ производственно-сбытовой цепочки. Институт государственного управления и политики, Университет Центральной Азии. Доклад #43, 2018.
7. Всемирный банк (2019а). Индикаторы мирового развития. Сельское хозяйство и развитие села. Доступен по адресу: <http://api.worldbank.org/v2/en/topic/1?downloadformat=excel>. Дата обращения:

per worker (constant 2010 US\$). Available at <http://api.worldbank.org/v2/en/indicator/NV.AGR.EMPL.KD?downloadformat=excel>. Accessed 17.09.2019.

9. World Bank (2015). Kazakhstan: Low Oil Prices; an Opportunity to Reform. Available at <http://documents.worldbank.org/curated/en/766781468182065283/pdf/96195-WP-PUBLIC-Box391443B-KAZ-Kazakhstan-economic-update-series-Bi-annual-Economic-Update-Spring-2015-Low-Oil-Prices-an-Opportunity-to-Reform-eng.pdf>. Accessed 17.09.2019.

ния: 09.09.2019.

8. Всемирный банк (2019b). Индикаторы мирового развития. Сельское, лесное и рыбное хозяйство, добавленная стоимость на одного работника (в постоянных долларовых ценах 2010 г.). Доступен по адресу: <http://api.worldbank.org/v2/en/indicator/NV.AGR.EMPL.KD?downloadformat=excel>. Дата обращения: 17.09.2019.
9. Всемирный банк (2015). Казахстан: низкие цены на нефть; возможность реформирования. Доступен по адресу: <http://documents.worldbank.org/curated/en/766781468182065283/pdf/96195-WP-PUBLIC-Box391443B-KAZ-Kazakhstan-economic-update-series-Bi-annual-Economic-Update-Spring-2015-Low-Oil-Prices-an-Opportunity-to-Reform-eng.pdf>. Дата обращения: 17.09.2019.

CENTRAL ASIAN HERITAGE IN WESTERN VISUAL SOURCES: EXAMPLES FROM USA AND RUSSIA

PROF. GULNAR NADIROVA

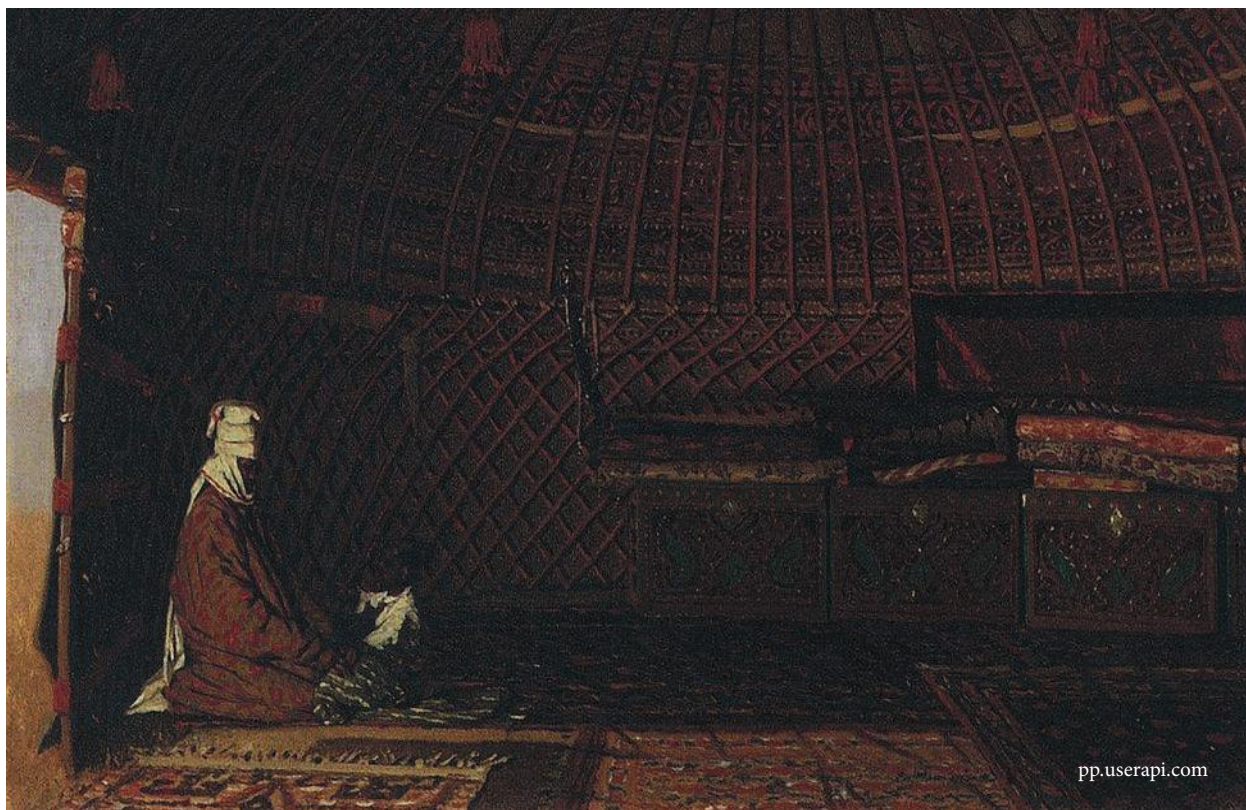
EURASIAN RESEARCH INSTITUTE
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

НАСЛЕДИЕ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В ЗАПАДНЫХ ВИЗУАЛЬНЫХ ИСТОЧНИКАХ: ПРИМЕРЫ ИЗ США И РОССИИ

Interest in culture and history of Central Asia outside the countries of this region has been maintained for many decades and even centuries. A large role is played by repositories, libraries, museums of countries of the world whose archived written and visual materials can significantly expand the list of resour-

Интерес к культуре и истории Центральной Азии за пределами стран этого региона поддерживается на протяжении многих десятилетий и даже столетий. Большую роль играют хранилища, библиотеки, музеи стран мира, чьи архивные письменные и визуальные материалы могут значительно расширить перечень ресур-

es and ensure the formation of new historical narratives, or enrich existing ones. To clarify and confirm, or refute the prevailing vision and perception of the past, it makes sense to refer to the facts and evidence of history, art, science of other nations and peoples whose historical destinies were intertwined or developed in parallel with Central Asian destinies.

One of the most valuable sources of historical memory is photographs as unique documents that have survived to this day. The Library of U.S. Congress, which was established on April 24, 1800, in the new capital city of Washington, being the largest library in the world with millions of books, records, photographs, newspapers, maps, and manuscripts, has extremely valuable collections on the history of the Turkic peoples of Central Asia [Library of Congress, n.d. (a)]. Obviously, participating in the international cultural space, the Library of Congress also performs an important "domestic" function – to demonstrate the cultural diversity of the world to the national audience.

In particular, it is there that the "Turkestan Album" – a Russian study of Central Asia undertaken in the second half of the 19th century (1860-1880) – is stored. The album, created by order of General Konstantin Petrovich von Kaufman (1818-1882), the first governor-general of Russian Turkestan, consists of four parts: "Archaeological Part" (two volumes), "Ethnographic Part" (two volumes), "Handicraft Part" (one volume) and "Historical Part" (one volume). The album contains about 1,200 photographs of representatives of various peoples of the region, episodes of their daily lives and activities. The compilers of the album were Russian orientalists Alexander Kun and Nikolai Bogaevsky. All photos are digitized and posted in the public domain.

Some photo portraits seem to im-

ONE OF THE MOST VALUABLE SOURCES OF HISTORICAL MEMORY IS PHOTOGRAPHS AS UNIQUE DOCUMENTS THAT HAVE SURVIVED TO THIS DAY

ОДНИМ ИЗ НАИБОЛЕЕ ЦЕННЫХ ИСТОЧНИКОВ ИСТОРИЧЕСКОЙ ПАМЯТИ ЯВЛЯЮТСЯ ФОТОГРАФИИ КАК УНИКАЛЬНЫЕ ДОКУМЕНТЫ, СОХРАНИВШИЕСЯ ДО НАШИХ ДНЕЙ

сов и обеспечить формирование новых исторических нарративов или обогатить уже существующие. Чтобы прояснить и подтвердить или опровергнуть преобладающее видение и восприятие прошлого, имеет смысл обратиться к фактам и свидетельствам истории, искусства, науки других наций и народов, чьи исторические судьбы переплетались или развивались параллельно с центральноазиатскими.

Одним из наиболее ценных источников исторической памяти являются фотографии как уникальные документы, сохранившиеся до наших дней. Библиотека Конгресса США, которая была основана 24 апреля 1800 года в новой столице Вашингтоне и является самой большой библиотекой в мире с миллионами книг, записей, фотографий, газет, карт и рукописей, имеет чрезвычайно ценные коллекции по истории тюркских народов Центральной Азии [Библиотека Конгресса, б.д. (a)]. Очевидно, что, участвуя в международном культурном пространстве, Библиотека Конгресса также выполняет важную, ориентированную на местное население функцию – демонстрировать культурное разнообразие мира национальной аудитории.

В частности, именно там хранится «Туркестанский альбом» – российское исследование Центральной Азии, предпринятое во второй половине XIX века (1860–1880). Альбом, созданный по приказу генерала Константина Петровича фон Кауфмана (1818-1882), первого генерал-губернатора Русского Туркестана, состоит из четырех частей: «Археологическая часть» (два тома), «Этнографическая часть» (два тома), «Ремесла» (один том) и «Историческая часть» (один том). Альбом содержит около 1200 фотографий представителей разных народов региона, эпизоды их повседневной жизни и деятельности.

merse the viewer in a different era; however, these faces look surprisingly recognizable and modern. It is hard to believe that the distance between us is 150 years. This is a rare opportunity to look at our ancestors and compare people of our time with them. We are used to filling the gaps in national history associated with a series of tragic events, revolutions, wars and crises by semi-legends, semi-fantasies about great khans, batyrs, biys and other significant personalities, thereby raising our historical status to unthinkable heights and sizes, erecting monumental figures and structures in which no one sees

Составителями альбома стали российские востоковеды Александр Кун и Николай Богаевский. Все фотографии оцифрованы и размещены в открытом доступе.

Некоторые фотопортреты как бы погружают зрителя в другую эпоху; однако эти лица выглядят удивительно узнаваемыми и современными. Трудно поверить, что временное расстояние между нами составляет 150 лет. Это редкая возможность посмотреть на наших предков и сравнить с ними современных людей. Как правило, мы заполняем пробелы в национальной

either real personalities or real life. This is the tradition, and not only the Kazakh one – to remember the great people of this world and forget about mere mortals, who in essence were those real people, the continuation of which we are today. Each photograph of the “Turkestan Album” represents a specific person with his own name and ethnic characteristic, for example, “Cholak-Kazaki: Sardzhan-kazak”, “Kirgiz-Kazaki: Utkul-bai”, “Kirgiz-Kazaki: Arslan-biy”, “Cholak-Kazaki: Uzan-bai”, etc. [Library of Congress, n.d. (b)]. Each of these photos can replace entire paragraphs of the written text if you give free rein to the work of thought and imagination.

One of the volumes of the “Turkestan Album” is also available at the Peter the Great Museum of Anthropology and Ethnography (Kunstkamera) in St. Petersburg. Museum experts believe that the picture of the album “Horse racing (baiga) of the Kyrgyz”, which captures moving figures, is an important stage in the history of photography since the movement of a large number of figures was first recorded there [Prischepova, 2011]. Along with the “Turkestan Album”, another album is stored in the Kunstkamera – photographs from drawings and paintings by artist Vasily Vereshchagin, commissioned by the Turkestan Governor-General in 1874. Vereshchagin’s album contains portraits of representatives of different peoples of Central Asia, men and women, Tajiks, Uzbeks, Kazakhs, Jews, Arabs, Persians, Gypsies, Indians, and Afghans. The paintings “Relocation”, “The inside of the Kyrgyz tent” (in the form of a photograph) and portraits of Kazakhs became one of the earliest graphic images of the internal structure of the Kazakh yurt and scenes from the life of Kazakhs in the collection of the Museum [Prischepova, 2011].

Another project implemented by famous Russian photographer and in-

THE LIBRARY OF CONGRESS HAS EXTREMELY VALUABLE COLLECTIONS ON THE HISTORY OF THE TURKIC PEOPLES OF CENTRAL ASIA

БИБЛИОТЕКА КОНГРЕССА ИМЕЕТ ЧРЕЗВЫЧАЙНО ЦЕННЫЕ КОЛЛЕКЦИИ ПО ИСТОРИИ ТЮРКСКИХ НАРОДОВ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

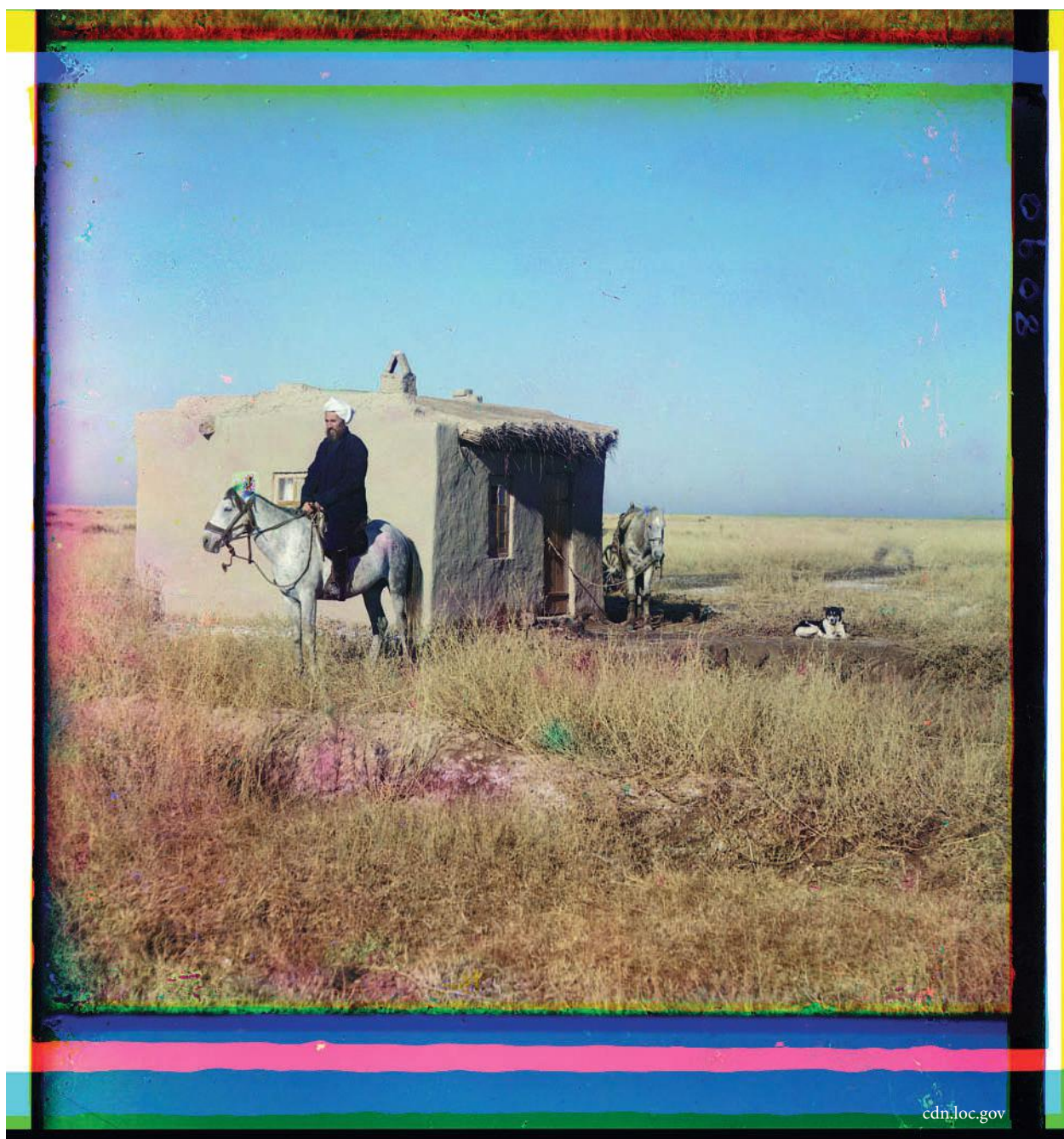
истории, связанные с серией трагических событий, революций, войн и кризисов, полулегендами, полуфантазиями о великих ханах, батырах, биях и других значимых личностях, тем самым повышая свой исторический статус до немислимых высот и размеров, возводя монументальные фигуры и конструкции, в которых трудно увидеть реальные личности и реальную жизнь. Это традиция, и не только казахская, – помнить великих мира сего и забывать о простых смертных, которые, по сути, были теми реальными людьми, потомками которых мы являемся сегодня. Каждая фотография «Туркестанского альбома» представляет отдельное лицо со своим именем и этнической характеристикой, например, «Чолак-Казаки: Сарджан-Казак», «Киргиз-Казаки: Уткуль-бай», «Киргиз-Казаки: Арслан-бий», «Чолак-Казаки: Узан-бай» и др. [Библиотека Конгресса, б.д. (b)]. Каждая из этих фотографий может заменить целые абзацы письменного текста, если дать волю работе мысли и воображения.

Один из томов «Туркестанского альбома» также доступен в Музее антропологии и этнографии им. Петра Великого (Кунсткамера) в Санкт-Петербурге. Эксперты музея считают, что фотография альбома «Конные скачки (байга) у кыргызов», в которой запечатлены движущиеся фигуры, является важным этапом в истории фотографии, поскольку там впервые было зафиксировано движение большого числа фигур [Прищепова, 2011]. Наряду с «Туркестанским альбомом» в Кунсткамере хранится еще один альбом – фотографии с рисунков и картин художника Василия Верещагина, выполненные по заказу генерал-губернатора Туркестана в 1874 году. Альбом Верещагина содержит портреты представителей разных народов Центральной Азии: мужчины и женщины, таджики, узбеки, казахи,

ventor Sergei Prokudin-Gorsky (1863-1944), who is called the pioneer of color photography, is a resource of our historical and cultural heritage. He set an extremely important goal – to capture the landscapes and faces of the peoples living on the territory of the Russian Empire, to familiarize the general public with the most remote areas of the enormous state in the space from Siberia to Crimea, and lifestyles of its multiethnic population.

евреи, арабы, персы, цыгане, индийцы и афганцы. Картины «Перекочевка», «Внутри кыргызской юрты» (в виде фотографии) и портреты казахов стали одними из самых ранних графических изображений внутренней структуры казахского жилища и сцен из жизни казахов в коллекции музея [Прищепова, 2011].

Еще один проект, реализованный извест-

As part of this large-scale project, he took a series of trips in 1909-1915, during which he took several thousand photographs. The technique used by Prokudin-Gorsky to obtain color photographs was to shoot each object three times – through different color filters: blue, green and red. Then three pictures were projected onto each other, resulting in a color image. The photographs taken in this way looked very vital and aroused universal admiration. In Central Asia, the photographer took hundreds of pictures of Samarkand, Bukhara, the Hungry Steppe (Betpak-dala) [Library of Congress, n.d. (c)].

His objects were both architectural and construction structures, such as madrassas, mosques, minarets, bridges, canals, as well as landscapes of valleys, rivers, mountain ranges, and many portraits of local residents – shepherds, traders, rulers, religious figures. One of his famous portraits depicted the Emir of Bukhara. In his photographs, we can see people in their traditional costumes, at various activities, immersed in that lifestyle that had not yet been affected by Russification, modernization, and other innovative processes: "Nomadic Kirghiz", "Profile portrait of a woman", "A zindan (prison)", "Portion of the Shir-Dar Madrasa" and hundreds of others. In 1918, Prokudin-Gorsky emigrated from Russia to France. His descendants retained these photographs; the Library of Congress purchased unique images from his heirs in 1948. The collection included glass negatives, prints in sepia and 12 albums with photographs and notes by Prokudin-Gorsky. Thanks to modern technologies, color images were created based on negatives. Later, the materials were digitized, systematized and uploaded to the Web [Library of Congress, n.d. (d)].

Specific photographs, individual and group portraits made by ethnographers and travelers eventual-

EACH PHOTOGRAPH OF THE "TURKESTAN ALBUM" REPRESENTS A SPECIFIC PERSON WITH HIS OWN NAME AND ETHNIC CHARACTERISTIC

КАЖДАЯ ФОТОГРАФИЯ «ТУРКЕСТАНСКОГО АЛЬБОМА» ПРЕДСТАВЛЯЕТ ОТДЕЛЬНОЕ ЛИЦО СО СВОИМ ИМЕНЕМ И ЭТНИЧЕСКОЙ ХАРАКТЕРИСТИКОЙ

↑
ным российским фотографом и изобретателем Сергеем Прокудиным-Горским (1863-1944), которого называют пионером цветной фотографии, является ресурсом нашего исторического и культурного наследия. Он поставил перед собой чрезвычайно важную цель – запечатлеть пейзажи и лица народов, проживающих на территории Российской империи, познакомить широкую общественность с самыми отдаленными территориями огромного государства на пространстве от Сибири до Крыма и образом жизни его многонационального населения. В рамках этого масштабного проекта он совершил серию поездок в 1909-1915 годах, в ходе которых сделал несколько тысяч фотографий. Техника, использованная Прокудиным-Горским для получения цветных фотографий, заключалась в том, чтобы снимать каждый объект три раза, – через разные цветные фильтры: синий, зеленый и красный. Затем три изображения проецировались друг на друга, в результате чего получалось цветное изображение. Сделанные таким образом фотографии выглядели очень жизненно и вызвали всеобщее восхищение. В Центральной Азии фотограф сделал сотни снимков Самарканда, Бухары, Голодной степи (Бетпак-дала) [Библиотека Конгресса, б.д. (с)].

Его объектами были в равной степени архитектурные и строительные сооружения, такие как медресе, мечети, минареты, мосты, каналы, а также пейзажи – долины, реки, горные хребты и множество портретов местных жителей – пастухов, торговцев, правителей, религиозных деятелей. На одном из его знаменитых портретов изображен эмир Бухары. На его фотографиях мы видим людей в традиционных костюмах, за различными занятиями, погруженных в тот образ жизни, который еще не был

ly became historical documents. It turned out that the language of photography can tell the story of not just one particular person but also the whole people, even if this was not an initial goal. Photography, which was originally intended for neutral fixation of an object and was rather a technical operation, has very quickly turned into a form of cognitive art. The images created by the talented photographers in the above collections not only contain high artistic merits, but also indicate genuine interest, a desire to understand and accept a different culture and identity in all their diversity and original-

затронут русификацией, модернизацией и другими инновационными процессами: «Кочевые киргизы», «Профильный портрет женщины», «Зиндан (тюрьма)», «Часть медресе Шир-Дар» и сотни других. В 1918 году Прокудин-Горский эмигрировал из России во Францию. Его потомки сохранили эти фотографии; Библиотека Конгресса приобрела уникальные изображения у его наследников в 1948 году. В коллекцию вошли стеклянные негативы, гравюры в сепии и 12 альбомов с фотографиями и заметками Прокудина-Горского. Благодаря современным технологиям

ity. The authors could hardly have suggested that their work would contribute to the cultural heritage of the Central Asian peoples, and that American and Russian scholars and collectors would preserve and convey through the centuries the historical memory of the ancestors to the descendants, but this happened, and this is another evidence that science and art are cosmopolitan in nature, have no boundaries and prejudices.

References:

1. Library of Congress (n.d. (a)). Digital Collections. Retrieved from <https://www.loc.gov/collections/>. Accessed on 06.09.2019.
2. Library of Congress (n.d. (b)). Photo, Print, Drawing. Retrieved from <https://www.loc.gov/item/2007682000/>. Accessed on 06.09.2019.
3. Library of Congress (n.d. (c)). Views in Central Asia, Russian Empire. Retrieved from <https://www.loc.gov/item/2001696387>. Accessed on 05.09.2019.
4. Library of Congress (n.d. (d)). The Prokudin-Gorskii Photographic Record Recreated: The Empire That Was Russia. Retrieved from <https://www.loc.gov/exhibits/empire/gorskii-ru.html>. Accessed on 05.09.2019.
5. Prishchepova, V. (2011). Chapter II. Formation and Main Content of the Illustrative Fund of the MAE Central Asia Department. In "Illustrative collections on the peoples of Central Asia of the second half of the XIX - early XX centuries in the collections of the Kunstkamera". Retrieved from http://www.kunstkamera.ru/files/lib/978-5-02-038269-5/978-5-02-038269-5_03.pdf. Accessed on 08.09.2019.

на основе негативов были созданы цветные изображения. Позже материалы были оцифрованы, систематизированы и загружены в Интернет [Библиотека Конгресса, б.д. (d)].

Конкретные фотографии, индивидуальные и групповые портреты, сделанные этнографами и путешественниками, со временем стали историческими документами. Оказалось, что язык фотографии может рассказать историю не только одного кон-

SCIENCE AND ART ARE COSMOPOLITAN IN NATURE, HAVE NO BOUNDARIES AND PREJUDICES

НАУКА И ИСКУССТВО
НОСЯТ КОСМОПОЛИ-
ТИЧЕСКИЙ ХАРАКТЕР,
НЕ ИМЕЮТ ГРАНИЦ
И ЛИШЕНЫ
ПРЕДРАССУДКОВ

кретного человека, но и целого народа, даже если поначалу такая цель не ставилась. Фотография, изначально предназначенная для нейтральной фиксации объекта и являвшаяся скорее технической операцией, очень быстро превратилась в форму познавательного искусства. Изображения, созданные талантливыми фотографами в вышеприведенных коллекциях, не только содержат высокие художественные достоинства, но и показывают подлинный интерес, желание понять и принять другую культуру и самобытность во всем их многообразии и оригинальности. Авторы вряд ли могли предположить, что их работа внесет вклад в культурное наследие народов Центральной Азии, а ученые и коллекционеры Америки и России сохраняют и передадут через века историческую память предков потомкам, но это произошло, и это еще одно свидетельство того, что наука и искусство носят космополитический характер, не имеют границ и лишены предрассудков.

Источники:

1. Библиотека Конгресса (б.д. (a)). Цифровые коллекции. Доступен по адресу: <https://www.loc.gov/collections/>. Дата обращения: 06.09.2019.
2. Библиотека Конгресса (б.д. (b)). Фото, принт, рисунок. Доступен по адресу: <https://www.loc.gov/item/2007682000/>. Дата обращения: 06.09.2019.
3. Библиотека Конгресса (б.д. (c)). Виды Центральной Азии, Российская империя. Доступен по адресу: <https://www.loc.gov/item/2001696387>. Дата обращения: 05.09.2019.
4. Библиотека Конгресса (б.д. (d)). Воссозданные фотографии Прокудина-Горского: империя, которой была Россия. Доступен по адресу: <https://www.loc.gov/exhibits/empire/gorskii-ru.html>. Дата обращения: 05.09.2019.
5. Прищепова В. (2011). Глава II. Формирование и основное содержание иллюстративного фонда Департамента Центральной Азии МАЭ. В «Иллюстративные сборники о народах Средней Азии второй половины XIX - начала XX вв. в коллекциях Кунсткамеры». Доступен по адресу: http://www.kunstkamera.ru/files/lib/978-5-02-038269-5/978-5-02-038269-5_03.pdf. Дата обращения: 08.09.2019.

NUKUS FREE ECONOMIC ZONE AS AN ENGINE OF REGIONAL ECONOMIC COOPERATION

KANAT MAKHANOV

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

СВОБОДНАЯ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЗОНА «НУКУС» КАК ДВИЖУЩАЯ СИЛА РЕГИОНАЛЬНОГО ЭКОНОМИ- ЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

On September 5, 2019, President of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev signed a decree on measures to create a free economic zone (FEZ) in Nukus, the administrative center of Karakalpakstan. According to the decree, the existing Nukus-Farm FEZ that specialized in pharmaceutical production will be transformed into the Nukus FEZ. The FEZ is established for a renewable term of 30 years. For the period of its activity, there will be special customs and tax regimes for companies investing in innovative sectors and production of import-substituting and export-oriented products [Lex.uz, 2019; Gazeta.uz, 2019].

The decision of President Mirziyoyev is consistent with his policy of economic liberalization that includes the creation of FEZs in various parts of the country. The idea of creating FEZs has been put into practice in Uzbekistan since the late 1990s. Many of those efforts turned out to be unsuccessful due to a number of socio-economic, technical, legislative, organizational and other reasons [Finance.uz, 2019]. However, the FEZ concept regained the attention of the Uzbek government after Shavkat Mirziyoyev became president in 2016. In January 2017, Mirziyoyev signed a decree on

THE 21 FEZS FUNCTIONING IN UZBEKISTAN SPECIALIZE IN DIFFERENT ECONOMIC SECTORS WITH AN EMPHASIS ON INNOVATIVE AND KNOWLEDGE-INTENSIVE INDUSTRIES

**В УЗБЕКИСТАНЕ
ДЕЙСТВУЕТ 21 СЭЗ,
КОТОРЫЕ СПЕЦИАЛИЗИРУЮТСЯ В
РАЗЛИЧНЫХ СЕКТОРАХ
ЭКОНОМИКИ С УПОРОМ НА
ИННОВАЦИОННЫЕ И
НАУКОЕМКИЕ ОТРАСЛИ**

5 сентября 2019 года президент Узбекистана Шавкат Мирзиёев подписал указ о мерах по созданию свободной экономической зоны (СЭЗ) в Нукусе, административном центре Каракалпакстана. Согласно указу, существующая СЭЗ «Нукус-Фарм», специализирующаяся на фармацевтическом производстве, будет преобразована в СЭЗ «Нукус». СЭЗ создается на срок 30 лет с возможностью продления. На период ее деятельности будут действовать специальные таможенный и налоговый режимы для компа-

the establishment of four new FEZs in the Bukhara, Samarkand, Fergana, and Khorezm regions. In May 2017, he signed another decree on establishing seven FEZs in the Tashkent, Jizzakh, Namangan, Surkhandarya, Syrdarya regions, and Karakalpakstan [Sputnik Uzbekistan, 2017]. The 21 FEZs functioning in the country specialize in different economic sectors with an emphasis on innovative and knowledge-intensive industries and are practically exempt of all major taxes. Prior to the transformation of the Nukus FEZ, there were nine industrial FEZs, seven pharmaceutical FEZs, two agricultural FEZs, with the remaining three focusing on tourism, transport and logistics, and the production of sports equipment [Fergana, 2019].

The existing and new participants of the Nukus FEZ will be entitled to the benefits and concessions that were previously provided by the government. Depending on the volume of investments, they are exempt from land tax, income tax, property tax, tax on the improvement and development of social infrastructure, and single tax payment for small firms for a period from three to ten years [Togri.uz, 2019]. Basically, the transformation of the zone is intended to attract more investments and create new innovative industries in the region.

On the other hand, a study on the FEZs of

ний, инвестирующих в инновационные сектора и производящих импортозамещающую и экспортоориентированную продукцию [Lex.uz, 2019; Gazeta.uz, 2019].

Решение президента Мирзиёева соответствует его политике экономической либерализации, которая включает и создание СЭЗ в разных частях страны. Идея создания СЭЗ реализуется в Узбекистане с конца 1990-х годов. Многие из этих усилий оказались безуспешными в силу ряда социально-экономических, технических, законодательных, организационных и других причин [Finance.uz, 2019]. Тем не менее, концепция СЭЗ вновь привлекла внимание узбекского правительства после того, как Шавкат Мирзиёев стал президентом в 2016 году. В январе 2017 года Мирзиёев подписал указ о создании четырех новых СЭЗ в Бухарской, Самаркандской, Ферганской и Хорезмской областях. В мае 2017 года он подписал очередной указ о создании семи СЭЗ в Ташкентской, Джизакской, Наманганской, Сурхандарьинской, Сырдарьинской областях и Каракалпакстане [Спутник Узбекистан, 2017]. В стране действует 21 СЭЗ, которые специализируются в различных секторах экономики с упором на инновационные и наукоемкие отрасли и практически освобождены от всех основных налогов. До преобразования СЭЗ «Нукус» функционировало девять

Uzbekistan based on a survey of foreign investors revealed that there are a number of long-standing problems related to the FEZ that need to be resolved. Many investors complained of red tape, logistical obstacles, poor social infrastructure, difficulties with receiving a working visa, etc. [Vestnik Kavkaza, 2018]. At the same time, it is difficult to make a thorough assessment since there is no detailed statistics on the FEZ activities in Uzbekistan. It is only known that, as of July 2019, there were 670 projects in the country being implemented with the participation of foreign direct investments, which had generated a total of 14,500 jobs.

The city of Nukus is the capital and largest city of the Republic of Karakalpakstan, which is one of the 14 regions of Uzbekistan. With the total area of 166,600 sq.km, Karakalpakstan is the largest region of Uzbekistan accounting for nearly one-third of its territory, but the republic's population is only 1.86 million people. Despite having large oil and gas reserves, Karakalpakstan is one of the poorest regions of Uzbekistan with a GDP per capita 38% lower than the national average. The economy of Karakalpakstan is largely based on the processing of agricultural commodi-

промышленных СЭЗ, семь фармацевтических СЭЗ, две сельскохозяйственные СЭЗ, а остальные три специализировались на туризме, транспортной логистике и производстве спортивного инвентаря [Фергана, 2019].

Нынешние и новые участники СЭЗ «Нукус» получают право на пользование льготами и преференциями, которые были предоставлены правительством ранее. В зависимости от объема инвестиций они освобождаются от земельного налога, налога на прибыль, налога на имущество, налога на благоустройство и развитие социальной инфраструктуры и единого налогового платежа для малых фирм на срок от трех до десяти лет [Togri.uz, 2019]. По сути, преобразование зоны призвано привлечь больше инвестиций и создать новые инновационные отрасли в регионе.

С другой стороны, исследование СЭЗ Узбекистана, проведенное на основе опроса иностранных инвесторов, показало, что существует ряд давних проблем, связанных с СЭЗ, которые необходимо решать. Многие инвесторы жаловались на волокиту, логистические препятствия, пло-

THE CROSS-BORDER BILATERAL TRADE IS ALMOST COMPLETELY LIMITED TO A SMALL SECTION OF THE BORDER BETWEEN KAZAKHSTAN'S TURKISTAN REGION AND UZBEKISTAN'S TASHKENT REGION

ТРАНСГРАНИЧНАЯ ДВУСТОРОННЯЯ ТОРГОВЛЯ ПОЧТИ ПОЛНОСТЬЮ ВЕДЕТСЯ НА НЕБОЛЬШОМ УЧАСТКЕ ГРАНИЦЫ МЕЖДУ ТУРКЕСТАНСКОЙ ОБЛАСТЬЮ КАЗАХСТАНА И ТАШКЕНТСКОЙ ОБЛАСТЬЮ УЗБЕКИСТАНА

ties and the petrochemical industry. Karakalpakstan shares borders with three regions of Kazakhstan. With the Kyzylorda region, it borders across the Kyzylkum desert and remnants of the Aral Sea but there is no transport connection. The border with the Aktobe region is about 160 km long, but has no crossing points. The border between Karakalpakstan and the Mangystau region passes through a desert area across the Ustyurt Plateau, and there are vehicle and rail routes connecting the two regions. Thus, the Mangystau region has the most favorable conditions for developing cooperation with Karakalpakstan and the Nukus FEZ.

The trade between Kazakhstan and Uzbekistan has been growing during the past three years reaching almost \$2.8 billion in 2018, but it only accounts for 2.4% of the total external trade of Kazakhstan. If we look at regional trade, we will note that the Mangystau region accounts for less than 1% of the trade with Uzbekistan. In 2018, the trade between the Mangystau region and Uzbekistan was merely at \$3.6 million accounting for less than 1.0% of the non-oil trade and less than 0.1% of the total trade between Kazakhstan and Uzbekistan. In other words, the cross-border bilateral trade is almost completely limited to a small section of the border between Kazakhstan's Turkistan region and Uzbekistan's Tashkent region.

Such a limited volume of cross-border trade between Karakalpakstan and the Mangystau region cannot be justified economically, and initiatives such as the creation of the Nukus FEZ can, in fact, play a significant role in balancing the situation through stimulating trade and mutual investments. Looking at the border between Kazakhstan's Turkistan region and Uzbekistan's Tashkent region, which together account for almost 100% of the bilateral cross-border

**FOR UZBEKISTAN,
MORE INTENSIVE
COOPERATION OF ITS
WESTERN REGIONS
WITH KAZAKHSTAN
WILL PROVIDE
OPPORTUNITIES
FOR REACHING
THE RUSSIAN AND
EUROPEAN MARKETS**

**ДЛЯ УЗБЕКИСТАНА
БОЛЕЕ ИНТЕНСИВНОЕ
СОТРУДНИЧЕСТВО
ЕГО ЗАПАДНЫХ
РЕГИОНОВ С
КАЗАХСТАНОМ
ПРЕДОСТАВИТ
ВОЗМОЖНОСТИ
ВЫХОДА НА
РОССИЙСКИЙ И
ЕВРОПЕЙСКИЙ
РЫНКИ**

хую социальную инфраструктуру, трудности с получением рабочей визы и т.д. [Вестник Кавказа, 2018]. В то же время провести тщательную оценку сложно, поскольку нет подробных статистических данных о деятельности СЭЗ в Узбекистане. Известно лишь, что по состоянию на июль 2019 года в стране осуществлялось 670 проектов с участием прямых иностранных инвестиций, в результате которых было создано 14,5 тыс. рабочих мест.

Город Нукус – это столица и крупнейший город Республики Каракалпакстан, входящей в число 14 регионов Узбекистана. Каракалпакстан, общая площадь которого составляет 166,6 тыс. кв. км, является крупнейшим регионом Узбекистана, на долю которого приходится почти треть его территории, но население республики составляет всего 1,86 млн. человек. Несмотря на большие запасы нефти и газа, Каракалпакстан относится к одним из самых бедных регионов Узбекистана с ВВП на душу населения на 38% ниже, чем в среднем по стране. Экономика Каракалпакстана в значительной степени основана на переработке сельскохозяйственной продукции и нефтехимической промышленности. Каракалпакстан граничит с тремя регионами Казахстана. Граница с Кызылординской областью проходит через пустыню Кызылкум и остатки Аральского моря, но транспортное сообщение отсутствует. Граница с Актюбинской областью простирается примерно на 160 км, но не имеет пропускных пунктов. Граница между Каракалпакстаном и Мангистауской областью проходит по пустынной местности через плато Устюрт, и между двумя регионами существует автомобильное и железнодорожное сообщение. Таким образом, в Мангистауской области имеются наиболее благоприятные условия для развития сотрудничества с Ка-

trade, we can find four FEZs adjacent to the border and another four within less than 50 km from the borderline. Although there are no statistics available, there is no doubt that these FEZs contribute a lot to developing bilateral trade relations, and the role of regional authorities in this process is critical. For instance, the June 2018 visit of the Aktobe region's governor to Nukus was an important step in establishing interregional economic relations between Karakalpakstan and the Aktobe region. During the visit, the parties outlined the priority areas of cooperation and potential advantages for both sides. In particular, the Kazakh side emphasized the importance of the reconstruction of the road connecting Kazakhstan's village of Bozoy with Nukus and the establishment of a border crossing point [Aktubinskiy Vestnik, 2018]. Unfortunately, no considerable progress was made since then on this matter.

Nevertheless, the Mangystau region of Kazakhstan has all the opportunities for intensification of cooperation with Karakalpakstan and the western part of Uzbekistan in general. The regions already have a direct transport connection, as well as a similar industrial production structures based on the petrochemical industry. For Uzbekistan, more intensive

ракалпакстаном и СЭЗ «Нукус».

Товарооборот между Казахстаном и Узбекистаном рос в течение последних трех лет и достиг почти 2,8 млрд. долл. в 2018 году, но на его долю приходится лишь 2,4% от общего объема внешней торговли Казахстана. Если мы посмотрим на региональную торговлю, то отметим, что на Мангистаускую область приходится менее 1% торговли с Узбекистаном. В 2018 году товарооборот между Мангистауской областью и Узбекистаном составил всего 3,6 млн. долл., что равняется менее 1,0% ненефтяного товарооборота и менее 0,1% общего товарооборота между Казахстаном и Узбекистаном. Другими словами, трансграничная двусторонняя торговля почти полностью ведется на небольшом участке границы между Туркестанской областью Казахстана и Ташкентской областью Узбекистана.

Такой небольшой объем трансграничной торговли между Каракалпакстаном и Мангистауской областью не может быть экономически оправдан, и такие инициативы, как создание СЭЗ «Нукус», могут фактически сыграть важную роль в уравнивании ситуации посредством сти-

cooperation of its western regions with Kazakhstan will provide opportunities for reaching the Russian and European markets. For Kazakhstan, any cooperation and mutual investments on the basis of FEZs will serve to accomplish its objective of economic diversification, especially in its western regions that depend so heavily on the oil and gas industry. Hence, the establishment of the Nukus FEZ is indeed a window of opportunity that should be supported by initiatives from the Kazakh side.

References

1. Aktyubinskiy Vestnik (2018). Aktope and Nukus became closer. Retrieved from <https://avestnik.kz/aktobe-i-nukus-stali-blizhe/>. Accessed on 10.11.2019.
2. Fergana (2019). The Nukus free economic zone appeared in Uzbekistan. Retrieved from <https://fergana.agency/news/110544/>. Accessed on 10.11.2019.
3. Finance.uz (2019). Muzafar Karimov: Free economic zones of Uzbekistan – 10 years of development. Retrieved from <https://finance.uz/index.php/ru/mneniya-i-kejsy/4050-svobodnye-ekonomicheskie-zony-uzbekistana-10-let-razvitiya>. Accessed on 09.09.2019.
4. Gazeta.uz (2019). The Nukus free economic zone created. Retrieved from <https://www.gazeta.uz/ru/2019/09/05/fez/>. Accessed on 11.11.2019.
5. Lex.uz (2019). Decree of the President of the Republic of Uzbekistan "On Measures to Create the Nukus Free Economic Zone". Retrieved from lex.uz/ru/docs/4498068. Accessed on 11.11.2019.
6. Sputnik Uzbekistan (2017). Mirziyoyev created seven free economic zones at once. Retrieved from <https://uz.sputniknews.ru/economy/20170505/5339997/lekarstva-ekonomika-zony-Mirziyev-ukaz.html>. Accessed on 10.09.2019.
7. Togri.uz (2019). The "Nukus-Farm" FEZ renamed to attract more investment. Retrieved from <https://www.togri.uz/ru/ekonomika/sez-nukus-farm-pereimenovali-chtoby-privlech--16839>. Accessed on 10.11.2019.
8. Vestnik Kavkaza (2018). Foreign investors dissatisfied with work in Uzbekistan. Retrieved from <http://vestnikkavkaza.net/analysis/Foreign-investors-dissatisfied-with-work-in-Uzbekistan.html>. Accessed on 11.09.2019.

**FOR KAZAKHSTAN,
ANY COOPERATION
AND MUTUAL
INVESTMENTS
ON THE BASIS OF
FEZS WILL SERVE
TO ACCOMPLISH
ITS OBJECTIVE
OF ECONOMIC
DIVERSIFICATION**

**ДЛЯ КАЗАХСТАНА
ЛЮБОЕ СОТРУДНИ-
ЧЕСТВО И ВЗАИМ-
НЫЕ ИНВЕСТИЦИИ
НА БАЗЕ СЭЗ БУДУТ
СЛУЖИТЬ ДОСТИ-
ЖЕНИЮ ЦЕЛИ
ДИВЕРСИФИКАЦИИ
ЭКОНОМИКИ**

мулирования торговли и взаимных инвестиций. Рассматривая границу между Туркестанской областью Казахстана и Ташкентской областью Узбекистана, на которые в совокупности приходится почти 100% двусторонней трансграничной торговли, мы можем обнаружить четыре СЭЗ, прилегающие к границе, и еще четыре в менее чем 50 км от границы. Несмотря на отсутствие статистических данных, нет сомнений в том, что эти СЭЗ вносят большой вклад в развитие двусторонних торговых отношений, и роль региональных властей в этом процессе имеет решающее значение. К примеру, визит акима Актюбинской области в Нукус в июне 2018 года явился важным шагом в установлении межрегиональных экономических связей между Каракалпакстаном и Актюбинской областью. В ходе визита стороны наметили приоритетные направления сотрудничества и потенциальные преимущества для обеих сторон. В частности, казахстанская сторона подчеркнула важность реконструкции дороги, соединяющей казахстанское село Бозой с Нукусом, и создания пункта пересечения границы [Актюбинский вестник, 2018]. К сожалению, с тех пор в этом вопросе не было достигнуто значительного прогресса.

Тем не менее, Мангистауская область Казахстана имеет все возможности для активизации сотрудничества с Каракалпакстаном и западной частью Узбекистана в целом. Регионы уже имеют прямое транспортное сообщение, а также схожую структуру промышленного производства, основанную на нефтехимической промышленности. Для Узбекистана более интенсивное сотрудничество его западных регионов с Казахстаном предоставит возможности выхода на российский и европейский рынки. Для Казахстана любое сотрудничество

и взаимные инвестиции на базе СЭЗ будут служить достижению цели диверсификации экономики, особенно в его западных областях, которые так сильно зависят от нефтегазовой отрасли. Следовательно, создание СЭЗ «Нукус» – это действительно окно возможностей, которое должно поддерживаться инициативами с казахстанской стороны.

Источники

1. Актюбинский вестник (2018). Актюбе и Нукус стали ближе. Доступен по адресу: <https://avestnik.kz/aktobe-i-nukus-stali-blizhe/>. Дата обращения: 10.11.2019.
2. Фергана (2019). В Узбекистане появилась свободная экономическая зона «Нукус». Доступен по адресу: <https://fergana.agency/news/110544/>. Дата обращения: 10.11.2019.
3. Finance.uz (2019). Музафар Каримов: Свободные экономические зоны Узбекистана – 10 лет развития. Доступен по адресу: <https://finance.uz/index.php/ru/mneniya-i-kejsy/4050-svobodnye-ekonomicheskie-zony-uzbekistana-10-let-razvitiya>.

Дата обращения: 09.09.2019.

4. Gazeta.uz (2019). Создана свободная экономическая зона «Нукус». Доступен по адресу: <https://www.gazeta.uz/ru/2019/09/05/fez/>. Дата обращения: 11.11.2019.
5. Lex.uz (2019). Указ Президента Республики Узбекистан «О мерах по созданию свободной экономической зоны «Нукус». Доступен по адресу: lex.uz/ru/docs/4498068. Дата обращения: 11.11.2019.
6. Спутник Узбекистан (2017). Мирзиёев создал сразу семь свободных экономических зон. Доступен по адресу: <https://uz.sputniknews.ru/economy/20170505/5339997/lekarstva-ekonomika-zony-Mirziyev-ukaz.html>. Дата обращения: 10.09.2019.
7. Togri.uz (2019). СЭЗ «Нукус-Фарм» переименовали, чтобы привлечь больше инвестиций. Доступен по адресу: <https://www.togri.uz/ru/ekonomika/sez-nukus-farm-pereimenovali-chtoby-privlech-16839>. Дата обращения: 10.11.2019.
8. Вестник Кавказа (2018). Иностранные инвесторы недовольны работой в Узбекистане. Доступен по адресу: <http://vestnikkavkaza.net/analysis/Foreign-investors-dissatisfied-with-work-in-Uzbekistan.html>. Дата обращения: 11.09.2019.

TÜRKİSTAN EYALETİNDEN KUZHEY BÖLGELERİNE DOĞRU YAŞANAN GÖÇTE GÜNCEL GELİŞMELER

DAULET ZHAILYBAYEV

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ,
UZMAN ARAŞTIRMACI

ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ
ИНСТИТУТЫ, АҒА ҒЫЛЫМИ ҚЫЗМЕТКЕР

ТҮРКІСТАН ОБЛЫСЫНАН СОЛТҮСТІККЕ ҚОНЫС АУДАРУ ҮРДІСТЕРІ

Kazakistan'daki iç göçün temel karakteristiklerinden birisi güneyden kuzeye doğru yaşanıyor olmasıdır. Bu eğilimin arkasında sosyo-ekonomik nedenlerin yanında bazı demografik faktörlerin de etkili olduğu açıktır. Coğrafi ve iklim koşullarındaki çeşitlilik, Kazakistan'ın bölgeleri arasında bariz sosyo-ekonomik farklılıklara neden olmaktadır. Kazakistan'ın kuzey bölgelerindeki iklim şartları ve buralardaki Rus, Alman, Beyaz Rus ve Ukraynların özellikle bağımsızlığını ilk yıllarında anavatanlarına geri dönmüş olması, bölgedeki nüfusun düşmesine yol açmıştır.

2018 yılı istatistik verilerine göre iç göç kapsamında Kuzey Kazakistan eyaletine 20,023 kişi göç ederken 21,510 kişi de Kuzey Kazakistan'dan farklı bölgelere göç etmiştir. Benzer bir durum Kostanay için geçerlidir. Yine 2018 yılı istatistik verilerine göre 35,220 kişi Kostanay'a göç ederken 35,985 kişi Kostanay dışına göç etmiştir. [Stat.gov.kz, 2018] İç göç bağlamında Kuzey Kazakistan ve Kostanay'da yaşanan nüfus hareketliliğindeki (giden-gelen) farkın düşük seviyelerde olduğu görülmektedir. Dış göç açısından bakılınca, 2018 yılında Kazakistan'dan göçün en yoğun yaşandığı Rusya'ya gidenlerin sayısı 36,788 olmuştur. [Stat.gov.kz, 2018]. Bağımsızlığını ilk yıllarında baş gösteren ekonomik sorunlar, kırsal bölgelerdeki kolhozların ve sovhozların çöküşüne ve beraberinde ülke genelinde bir

Қазақстандағы ішкі миграциялық үрдістерінің бірден-бір әлеуетті бағыты – Оңтүстіктен Солтүстікке қоныс аудару үрдісі болып табылады. Бұл үдерістің әлеуметтік-экономикалық және демографиялық астары бар. Жалпы, Қазақстан территориясының климатының өзгешелігіне сәйкес әр аймақта әлеуметтік-экономикалық жағдайдың да ерекшелігі байқалады. Сонымен қатар, демографиялық үрдістерден де дәл осы көріністерде көрінеді. Яғни Солтүстік аймақтардағы климаттық қолайсыздықпен қатар, шекара аймақтардағы орыс, неміс, беларус, украиндердің өз отандарына көшуі Қазақстанның бұл өңірлеріндегі демографиялық ахуалдың нашарлауына алып келді. Мысалы, 2018 жылғы статистикалық мәліметтерде ішкі көші-қон бойынша Солтүстік Қазақстанға 20,023 адам көшіп келген болса, кеткендердің саны – 21,510 адамды құраған. Дәл осындай жағдай Қостанай облысында да орын алған. Қостанай облысында келгендердің саны 35,220 адам болып, керісінше кеткендердің саны 35,985 адамға жетіп отыр. Көші қон айырмасында айтарлықтай үлкен өзгеріс болмағаны байқалады [Stat.gov.kz, 2018]. Демография үшін бұл көрсеткіштер өте төменгі деңгейді көрсетеді. Оның сыртында 2018 жылдың өзінде елімізден Ресейге көшіп кеткендердің саны 36,778 адамға жетіп отыр [Stat.gov.kz, 2018]. Тәуелсіздік жылдары бастау алған экономикалық қиындықтар аймақтарда

ішсізліге neden olmuştur. Ülkenin kuzeyindeki tarım işletmelerinin geçmişi SSCB'nin 1954' yılında başlattığı 'Bakir Topraklar Projesi' ne dayanmaktadır. Dönemin en büyük projelerinden birisi olan söz konusu proje çerçevesinde 10 binlerce hektar arazi tarıma açılmış, başka bölgelerden gelenlerle birlikte buralarda yeni yerleşim yerleri kurulmuştur. Bakir Topraklar projesi kapsamında etno-kültürel çeşitliliğe sahip yeni yerleşim yerleri oluşurken diğer yandan göç veren bölgelerde 'geleceği olmayan köylerin' sayısı artmış, bazı bölgelerde önceki yerleşim yerleri tamamen boşalmıştır.

Geçmiş dönem politikalarından olumsuz yönde etkilenen bu bölgelere yönelik günümüzde özel devlet programları geliştirilmektedir. Bu çerçevede 2013 yılında ülkedeki işgücü piyasası dengesini oluşturmak üzere "İstihdam Yol Haritası 2020 Programı" kabul edilmiştir. [Adilet.zan.kz, 2013]. 2017 yılında Kazakistan'ın ilk Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarba-

**2015-2018 YILLAR
ARASINDA TÜRKİS-
TAN BÖLGESİNDEN
800'DEN FAZLA AİLE
ÜLKENİN KUZEYİNE
TAŞINDI**

**2015-2018 ЖЖ. АРА-
ЛЫҒЫНДА
ТҮРКІСТАН
ОБЛЫСЫНАН
800-ДЕН АСТАМ
ОТБАСЫ ЕЛІМІЗДІҢ
СОЛТҮСТІК ӨңІРІНЕ
ҚОНЫС АУДАРҒАН**

колхоз, совхоздардың күйреуіне, шалғай елді-мекендерде жұмыссыздықтың жаппай белең алуына алып келді. Себебі, солтүстік өңірдегі егін шаруашылығы негізінен 1954 жылдары Тың игеру кезеңінен жаппай қолға алынды. Бұл КСРО көлеміндегі ең ірі жобалардың бірі болды. Тың игеру тұсында Қазақстанның солтүстік аймақтарындағы тың жерлерді жаппай игеріп, жұмыс күшін КСРО-ның түкпір-түкпірінен тарта бастады. Нәтижесінде шағын ауылдар қалыптасты. Бұл ауылдардың көпшілігі егін шаруашылығымен айналысуға бағытталды. Қалыптасқан елді мекендердің көпшілігі этномәдени әртүрлілікті басынан кешірді. Әлеуметтік құрамы жағынан колхоз жұмысшылары мен мұғалім, дәрігерлерден ғана тұрды. Осындай үлгіде қалыптасқан ауылдар нарықтық қоғамға өту кезеңінде «болашағы жоқ ауылдар» қатарын көбейтті. Бұл қараусыз бос қалған үйлер мен мектептердің жабылуына негіз болды. Кейбір өңірлерде тұтастай ауылдар бос қалды.

jev'in ulusa sesleniş konuşmasında açıkladığı "Kazakistan'ın Üçüncü Modernizasyon Süreci: Küresel Düzeyde Rekabet Edebilirlik Kabiliyeti" programında da işsizliğin azaltılması üzerinde durulmuştur. [Akorda.kz, 2017]. Bu yeni programın da ülkenin güneyinden kuzeyine göç sürecini hızlandırdığı söylenebilir.

Yeni programlar çerçevesinde oluşturulan iskân politikaları ile Türkistan, Cambıl ve Almatı illerindeki işsiz nüfusun daha az yoğun olan Kuzey Kazakistan, Kostanay, Pavlodar ve Doğu Kazakistan bölgelerine iskânı amaçlanmaktadır. Böylece yoğun yerleşim yerlerindeki işsizliğin az yoğun yerleşim yerlerindeki işgücü kıtlığı ile dengelenmesi hedeflenmektedir. Yürütülen bu uygulamanın şimdiye kadar başarılı olduğu söylenebilir.

Güneyden kuzeye doğru yaşanan göçte Türkistan eyaletinin ön plana çıktığı görülmektedir. 2015-2018 yılları arasında Türkistan'dan ülkenin kuzey illerine göç eden aile sayısı 800'ü geçmiştir. Bu 800 ailenin büyük bir kısmının Kuzey Kazakistan ve Kostanay'a yerleştirildiği kayıtlardan görülmektedir. Genel

Қазіргі кезде жоғарыда келтірілген аймақтарға мемлекет тарапынан ерекше көзқарас қалыптасқан. Елдегі еңбек нарығындағы тепе-теңдікті қалыптастыру үшін 2013 жылы «Жұмыспен қамту 2020 жол картасы» бағдарламасы қабылданды [Adilet.zan.kz, 2013]. Сондай-ақ, 2017 жылы Елбасының «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты жолдауында жұмыссыздықты жою мәселелері көрініс тапты [Akorda.kz, 2017]. Бұл оңтүстік тұрғындарының солтүстікке жұмыс күші ретінде қоныс аударуына негіз болды.

Қоныс аудару шеңбері Түркістан, Жамбыл және Алматы облыстарының жұмыссыз азаматтарын Солтүстік Қазақстан, Қостанай, Павлодар, Шығыс Қазақстан облыстарына көшірумен шектеледі. Бұл солтүстік аймақтардағы жұмыс күшінің жетіспеуін халық тығыз орналасқан Түркістан облысы сияқты оңтүстік өңірдің есебінен шешу болып табылады. Үкімет тарапынан қолға алынып отырған бұл жобалар оңтүстік өңірдегі еңбек нарығындағы бәсекелестік пен жұмыссыздықты азайтуға септігін ти-

оларак bakılınca güneyden kuzeye yasanan iç göçün nüfus olarak %30'unu Türkistanlar oluşturmaktadır.

İşgücü ve istihdam açısından bakıldığında Kuzey bölgelerinde eğitim, sağlık, tarım ve hizmet sektörlerinde yeterli insan kaynağının olmadığı güney bölgelerinde ise aksine insan kaynağının fazla, istihdam olanaklarının kısıtlı olduğu daha rekabetçi bir ortam bulunmaktadır. Bu nedenlerle Kuzey Kazakistan, Kostanay ve Doğu Kazakistan eyaletleri iç göç kapsamında işgücü ihtiyacını karşılamak için Türkistan eyaleti ile işbirliği protokolleri imzalamışlardır. Türkistan eyaletinden belirtilen bölgelere gerçekleşen işçi göçü söz konusu protokoller çerçevesinde yürütülmektedir.

Mevcut durumda Türkistan'dan gerçekleşen iç göç iki grupta ele alınabilir. Birincisi, ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından verilen bilgi ve yönlendirmelerle göç edenler; ikincisi ise daha önceki tecrübeler ve tanıdıklarını verdiği malumata göre kendiliğinden göç edenler. Kuzey bölgelerindeki ilgili kurumların resmi verilerine göre Türkistan kökenli göçmenler hemen hemen Kuzey Kazakistan'ın bütün şehirlerine dağılmış durumdadır. Daha çok Kuzey Kazakistan'ın Valihanov ilçesi ile Kostanay'ın Mağcan Cumabayev ilçesine yerleşen Türkistanlılar yerel yönetimlerce sağlanan işler dışında ek olarak çiftçilikle meşgul olmaktadır. İçlerinde büyük işadamlarının da olduğu Türkistanlılar, büyükbaş hayvancılık ve tarımın yeniden geliştirilmesine önemli katkı sunarken aynı zamanda Kuzey bölgelerindeki terk edilen köylere yeniden hayat verip kapanan okulların yeniden açılmasını sağladılar. Göç ettikten sonra Kuzey'in iklimine alışamayan ve tekrar Türkistan eyaletine geri dönenler olsa da bunların oranı yerleşip kalanların oranına göre oldukça düşük kalmaktadır. Özbekistan'dan gelip

GÜNEYDEKİ İLLERDEN GELENLER, KUZEYDEKİ TERK EDİLMİŞ KÖYLERDEKİ KAPATILMAYA YAKIN OKULLARIN YENİDEN İNŞASI İÇİN NEDENİ OLMAKTADIR

ОҢТҮСТІКТЕН БАРҒАҢДАР СОЛТҮСТІКТЕГІ ҚАРАУСЫЗ ҚАЛҒАН АУЫЛДАРДЫҢ ЖАНДАНЫП, ЖАБЫЛУ ҚАРСАҢЫНДА ТҰРҒАН МЕКТЕПТЕРДІҢ ҚАЙТА ТҮЛЕУІНЕ НЕГІЗ БОЛЫП ОТЫР

гізіп отыр.

Оңтүстіктен Солтүстікке қоныс аудару үрдісінде Түркістан облысы көш бастап тұр. Мәселен, 2015–2018 жж. аралығында Түркістан облысынан 800-ден астам отбасы еліміздің Солтүстік өңіріне қоныс аударған. Олардың көпшілігі Солтүстік Қазақстан және Қостанай облыстарына орналастырылған. Салыстырмалы түрде қарайтын болсақ, солтүстікке қоныс аударғандардың 30%-ын түркістандықтар құрайды.

Жалпы, солтүстік аймақтарда білім, денсаулық сақтау саласы, ауыл шаруашылығы, қызмет көрсету және т.б. салалардың мамандары жетіспейді. Ал, оңтүстік өңірлерде бұл салалар бойынша жұмыс табу қиын және үлкен бәсекелестік қалыптасқан. Осы тұрғы да Солтүстік Қазақстан, Қостанай, Шығыс Қазақстан облыстарының әкімдіктері Түркістан облысы әкімдігімен еңбек ұтқырлығын қалыптастыру үшін өзара меморандумға қол қойған. Бұл келісімшарттар негізінде көшіп барушы азаматтардың орналасуы мен әлеуметтік жағдайының оңтайлы шешілуі қамтамасыз етіледі.

Қазіргі кезде көшіп барушы түркістандықтардың легін екі топқа бөліп қарастырсақ болады. Бірінші топқа, әкімшіліктің берген ақпаратына сүйеніп қана көшіп барғандар, екінші топты көшіп бармастан бұрын сол өңірлерге арнайы барып, көріп келіп бірақ көшкендер. Қазіргі кезде Түркістан облысынан қоныс аударған отбасылар Солтүстік Қазақстанның әрбір аймағында тіршілік етіп отыр. Соның ішінде Солтүстік Қазақстан облысы Уәлиханов ауданы мен Қостанай облысы Мағжан Жұмабаев аудандарына көптеп қоныстанған. Олар жергілікті әкімшілік ұсынған жұмысты істеп, қосымша шаруашылығымен де айналысады. Сонымен қатар, Солтүстікке көшіп

daha sonra hükümet programı kapsamında Kuzeye yönlendirilen oralmanları da güneyden kuzeye gerçekleşen göç kapsamında değerlendirebiliriz. Kuzeydeki tarım arazileri ve bu arazilerin yağmur suyu ile sulanabilme potansiyeli Özbekistan kökenli oralmanların bölgeye göç etmelerinde önemli bir faktör olarak gösterilebilir.

Göçmenlere sağlanan destek ve yardımlar, merkezi idarenin yanında yerel idarelerce tahsis edilmektedir. Merkezi bütçeden ayrılan fonlar her bölgeye eşit oranda dağılırken yerel bütçeden ayrılan fonlar bölgesel kalkınmışlık durumlarına göre farklılaşmaktadır. Merkezi bütçeden göçmenlere sağlanan destekler ve teşvikler farklı programlar çerçevesinde yürütülmektedir. 2013 yılında uygulamaya konan İstihdam 2020 Yol Haritası Programı [Adilet.zan.kz, 2013] daha çok planlı göç sürecinin daha kolay ve etkin işletilebilmesi; 2017 yılında ilan edilen 2017-2021 Yıllara Yönelik Etkin İstihdam ve Girişimciliği

barған түркістандықтардың арасында ірі кәсіпкерлерде қалыптасқан. Олар ауыл шаруашылығына ден қойып, асыл тұқымды мал ұстап, егін шаруашылығымен де айналысады. Оңтүстіктен барғандар солтүстіктегі қараусыз қалған ауылдардың жанданып, жабылуға таяп тұрған мектептердің қайта түлеуіне негіз болып отыр. Алайда, көшіп барғандар арасында жергілікті климатқа көнбей кейін қарай көшіп кетіп жатқандар да кездеседі. Бірақ, бұл жалпы үрдіске айтарлықтай әсер етіп отырған жоқ. Айта кететін мәселе, қоныс аударушылар қатарында Өзбекстаннан келген оралмандар да бар. Олар өз кезегінде еліміздің оңтүстігіне квота арқылы келіп, ендігі жерде үкіметтік бағдарлама аясында солтүстік өңірлерге қоныс аударуда. Оларды қызықтырып отырғаны теріскейдегі жердің кеңдігі мен егін шаруашылығының жауын суы арқылы өсуі болып табылады.

Қоныс аударушыларға көрсетіліп отырған көмек Республикалық және жергілікті бюджеттен қарастырылады. Республика-

Geliştirilme “Enbek” Devlet Programı, göçmen işçilere tarım arazisi tahsis ve hayvancılık teşvikleri ile ticaret ve üretim yapmak isteyenlerin mikro krediler aracılığı ile desteklenmesi, mesleki ve teknik eğitimin yanı sıra bir kısım sübvansiyonlar sağlanması; 2014 yılından itibaren uygulamada olan “Mangilik El Gençleri Endüstriye” sloganına sahip “Serpın” sosyal projesi kapsamında Kuzeye yerleşen göçmen gençlere yükseköğretim kurumlarında burs imkanı sunulmaktadır. Bu çerçevede öğrencilere ayrıca bir yıllık kira desteği ve genel ihtiyaçlar için destek sağlanmaktadır. [Serpın.kz, 2018]. Bunlara ek olarak, göçmenlerin her bir aile ferdine 35 aylık hesaplama endeksi (MCI) oranında tek seferlik yardım yapılmaktadır [Turkestan.kz, 2018]. Ayrıca, yakıt ve kömür desteği gibi yardımlar da yerel makamlar tarafından organize edilmektedir.

Söz konusu program ve uygulamaların kuzey bölgelerinin işgücü ihtiyacının karşılanmasına önemli katkılar sağladığı bilinmektedir. İlk dönemlerde, göçmenler için meslek sahibi olmanın yanında evli olmak şartı daha sonradan kaldırılmıştır. Ancak iskân kapsamında yerleştirilenler için devletin bir kısım şart ve yükümlülükleri bulunduğunu da hatırlatmak gerekir. Bunlardan belki de en öne çıkanı, 1 yıldan önce yerleştirildiği bölgeleri terk edenlerden kendileri için yapılan tüm harcama ve maliyetlerin tazmin edilmesidir. Bu husus göçmenlerin geri dönme oranlarını düşürmektedir.

Kuzeyden güneye doğru gerçekleşen göç, Türkistan açısından olduğu kadar iskân edilen bölgeler için de oldukça önemlidir. Stratejik öneme sahip bu süreçte işgücü talebinin karşılanması ve özel teşebbüs faaliyetlerinin artmasının yanında Türkistan kökenli göçmenlerin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel hususiyetlerinin iskân

**TÜRKİSTAN
BÖLGESİNDEN KUZYE
GÖÇ SÜRECİ, ÜLKENİN
GÖÇ POLİTİKASINDA
STRATEJİK ÖNEME
SAHİPTİR**

**ТҮРКІСТАН ОБЛЫ-
СЫНАН СОЛТҮСТІК-
КЕ ҚОНЫС АУДАРУ
ҮРДІСІ ЕЛІМІЗДІҢ
МИГРАЦИЯЛЫҚ
САЯСАТЫНДА
СТРАТЕГИЯЛЫҚ
МАҢЫЗДА ИЕ**

лық бюджеттен бөлінетін қаражат кез келген аймаққа бірдей мөлшерде көрсетіледі. Ал, жергілікті бюджеттен қарастырылатын қаражат аймақтың экономикалық әлеуетіне қарай өзгеріп тұрады. Соның негізінде қоныс аударушыларға ұсынылатын көмектердің көлемі әр түрлі болып жатады. Республикалық бюджеттен беріліп отырған көмектің негізі бірнеше бағдарламалар аясында жүргізіліп келеді. Алғашында бұл қоныс аударудың жеңіл әрі нәтижелі болуын «Жұмыспен қамту 2020 жол картасы» бағдарламасы [Adilet.zan.kz, 2013] аясында жүргізген болса, кейін нәтижелі жұмыспен қамтуды және жаппай кәсіпкерлікті дамытудың 2017–2021 жылдарға арналған «Еңбек» мемлекеттік бағдарламасы аясында жүзеге асырылуда [Adilet.zan.kz, 2017]. Бұл бағдарлама шеңберінде көшіп барғандарға ауыл шаруашылығымен айналысуына яғни мал ұстап, жер егуіне микрокредиттер қарастырылған. Сонымен қатар, кәсіпкерлікпен айналысуға ниетті тұрғындарға кәсібін қажетті техниканы немесе арнайы құралдар алуға бағытталған субсидиялар да белгіленген. Сондай-ақ мемлекеттік бағдарлама кәсіптік білім беру мен кәсіпкерлікті дамыту үшін арнайы курстар ұйымдастырып отыр. Ал, 2014 жылдан бастап «Сerpін» бағдарламасының «Мәңгілік ел жастары - индустрияға» атты әлеуметтік жобасының аясында Солтүстік өңірлердегі оқу орындарына гранттарды көбейткен [Serpın.kz, 2018]. Бұл гранттар арқылы оңтүстіктен барған жастарды маман ретінде дайындап жұмыс күшін көбейту көзделген. Аталмыш бағдарламалар аясында солтүстікке қоныс аударғандардың бір жыл бойы үй жалдауға және коммуналды төлемдерді өтеуге жергілікті әкімдіктер тарапынан қаржы қарастырылған. Сонымен қатар, көшіп барушылардың әр отбасы мүшесіне 35 АЕК көлемінде белгіленген

еділен бөлгелерде devlet dili olan Kazakşanın gelişip yaygınlaşmasında, bölgenin manevi ve kültürel canlanmasında önemli katkıların olduğunu açıklar.

Sonuç olarak, 2021 yılına kadar planlanan söz konusu programın Kuzey bölgeleri açısından ticaret, ekonomi, tarım ve hayvancılığın geliştirilmesi ve işgücü talebinin karşılanması yanında sosyal ve kültürel alanlarda gözle görülür etkileri olmuştur. Bu ilk uygulamaların önümüzdeki dönemde devlet teşviği olmaksızın Kuzey bölgelerine yönelik göçü kolaylaştıracağı düşünülmektedir. Ülke için oldukça stratejik olan bu iç göç politikasının devam ettirilmesi büyük önem arz etmektedir. Kazakistan devletinin orolman politikasının da sonraki demografik olarak oldukça önemli ve stratejik olan bu iç göç politikasının şu ana kadar ki uygulamalar dikkate alınarak özellikle kent ve sosyal yaşam alanlarında daha da iyileştirilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

бір реттік көмек көрсетіледі [Turkestan.kz, 2018]. Оның сыртында отын, көмір сияқты алғашқы жәрдемдер жергілікті әкімдіктер тарапынан ұйымдастырылған.

Жалпы, солтүстік аймақтар үшін негізгі қажеттілік жұмыс күші болып табылады. Соған сәйкес, қоныс аударушылардың міндетті түрде мамандық иесі болғаны құпталды. Және де, алғашқы уақыттары қоныс аударамын деушілердің міндетті түрде отбасы болуы тиіс болды. Қазіргі кезде бұл талаптар алынып тасталып, жалғыз басты мамандарды да қабылдай береді. Алайда үкіметтің қойып отырған шарттарының бірі, көрсетілген көмекті алған қоныс аударушы бір жылға дейін басқа өңірлерге көшуіне рұқсат етілмейді. Егерде себепсіз көшіп кететін болса, қоныс аударушыға берілген қаржы толығымен қайтарылуы тиіс.

Түркістан облысынан солтүстікке қоныс аудару үрдісі еліміздің миграциялық сая-

Көзделер:

1. Stat.gov.kz (2018). Kazakistan Cumhuriyeti'nin nüfus göçü. Alınan yer: <http://stat.gov.kz/official/industry/61/statistic/7>. Erişim tarihi: 10.09.2019.
2. Adilet.kz (2013). İstihdam Yol Haritası 2020 "programı. Alınan yer: <http://adilet.zan.kz/eng/docs/P1300001548>. Erişim tarihi: 12.09.2019.
3. Akorda.kz (2017). Kazakistan'ın üçüncü canlanması: küresel rekabet. Alınan yer: http://www.akorda.kz/en/addresses/addresses_of_president/memleket-basshysy-nnazarbaevty-kazakistan-halkyna-zholdauy-2017-zhylygy-31-kantar. Erişim tarihi: 13.09.2019.
4. Adilet.zan.kz (2017). 2017-2021 Yıllara Yönelik Etkin İstihdam ve Girişimciliği Geliştirilme "Enbek" Devlet Programı. Alınan yer: <http://adilet.zan.kz/eng/docs/P1600000919>. Erişim tarihi: 09.09.2019.
5. Serpin.kz (2018). "Mangilik El Gençleri Endüstriye" - "Serpın 2050". Alınan yer: <http://new.serpın.kz/?p=1245>. Erişim tarihi: 11.09.2019.
6. Türkistan.kz (2018). Göç: Güneyden Kuzeye. Alınan yer: <https://turkistan.kz/article/73130-k-sh-o-t-stikten-solt-stikke>. Erişim tarihi: 12.09.2019.

сатында стратегиялық маңызға ие. Оның ішінде: жұмыс күші ретінде, демографиялық ахуалдың реттелуіне және облыстағы мемлекеттік тілдің дамуына оң ықпал етуде. Сондай-ақ, жергілікті халықтың ескірген ұстанымдары мен көзқарастарын өзгертіп, жаңа серпін беруге де оңтүстіктен барған халықтың әсері мол. Бұл аймақтық ерекшеліктердің тоғысып, жаңа идеялардың, тың жұмыс орындарының ашылуына мүмкіндік береді. Себебі, оңтүстіктен барып отырған қоныс аударушылардың көпшілігі, өскен ортасынан жаңа мекенге үлкен мүмкіндіктер мен бастамалар іздеп барғандар. Бұл тұрғыда қоныс аударушы халық өзінің барлық әлеуетін әлеуметтік жағдайын жақсартуға бағыттайды.

Қорытындылай келгенде, 2021 жылға дейін жоспарланып отырған бұл бағдарламаның нәтижесі еліміздің демографиялық өсімі және еңбек нарығындағы тепе-теңдікті ұстауға мүмкіндік

**HÜKÜMET
TARAFINDAN
DESTEKLENEN BU
PROGRAM, BAĞIMSIZ
KAZAKİSTAN'IN
YURTDIŞINDAKİ
KAZAK DİASPORASINI
DAVET ETMESİNDEN
SONRA STRATEJİK
OLARAK ÖNEMLİ BİR
PROJEDİR**

**ҮКІМЕТ ТАРАПЫНАН
ҚОЛДАУ ТАУЫП
ОТЫРҒАН БҰЛ
БАҒДАРЛАМА
ТӘУЕЛСІЗ ҚА-
ЗАҚСТАННЫҢ
ШЕТЕЛДЕГІ ҚАЗАҚ
ДИАСПОРАСЫН ЕЛГЕ
ШАҚЫРУЫНАН
КЕЙІНГІ СТРАТЕГИ-
ЯЛЫҚ МАҢЫЗЫ БАР
ЖОБА БОЛЫП
ТАБЫЛАДЫ**

береді. Келешекте 2015–2021 жж. аралығындағы миграциялық үрдістердің оң нәтижелері оңтүстік тұрғындарының солтүстікке үкіметтік көмектерге сүйенбей-ақ көшуіне негіз болады. Бұл еліміз үшін тек әлеуметтік-экономикалық тиімділік емес, сонымен қатар, саяси стратегиялық маңызы да жоғары болып табылады. Ол үшін Қазақстан осы бағыттағы миграциялық саясатты жалғастыруы тиіс. Сонымен қатар, қоныс аударушылардың әлеуметтік-экономикалық жағдайын жақсарту үшін қолданыстағы бағдарламаларға жаңа мүмкіндіктердің ретін қарастырылуы керек. Үкімет тарапынан қолдау тауып отырған бұл бағдарлама тәуелсіз Қазақстанның шетелдегі қазақ диаспорасын елге шақыруынан кейінгі стратегиялық маңызы бар жоба болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Stat.gov.kz (2018). Қазақстан Республикасы халқының көші-қоны. Сілтемелер: <http://stat.gov.kz/official/industry/61/statistic/7>. Қараған уақыты: 10.09.2019.
2. Adilet.zan.kz. (2013). Жұмыспен қамту 2020 жол картасы» бағдарламасы. Сілтемелер: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1300001548>. Қараған уақыты: 12.09.2019.
3. Akorda.kz. (2017). «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік». Сілтемелер: http://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/memleket-basshysy-nnazarbaevty-nkazakistan-halkyna-zholdauy-2017-zhylygy-31-kantar. Қараған уақыты: 13.09.2019.
4. Adilet.zan.kz. (2017). «Еңбек» нәтижелі жұмыспен қамтуды және жаппай кәсіпкерлікті дамытудың 2017–2021 жылдарға арналған бағдарламасы. Сілтемелер: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1600000919>. Қараған уақыты: 09.09.2019.
5. Serpin.kz (2018). О проектах Серпин. Сілтемелер: <http://new.serpın.kz/?p=1245>. Қараған уақыты: 11.09.2019.
6. Turkestan.kz. (2018). Көш: Оңтүстіктен – Солтүстікке. Сілтемелер: <https://turkistan.kz/article/73130-k-sh-o-t-stikten-solt-stikke>. Қараған уақыты: 12.09.2019.

URBAN DEMOGRAPHICS OF KAZAKHSTAN

KANAT MAKHANOV

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

ГОРОДСКАЯ ДЕМОГРАФИЯ КАЗАХСТАНА

Kazakhstan is a country that experiences a rapid urbanization process. In 2019, the country's urban population reached 10.7 million people, or nearly 58% of the total population [Statistics Committee, 2019]. For the first time statistics registered more than one fifth of the total population of the country and more than one third of its urban population living in large urban areas with more than one million people. We selected 30 cities with over 50 thousand inhabitants that together accounted for 9.41 million as of the beginning of 2019. This is about 88% of the total urban population of Kazakhstan. Therefore, for simplicity, we can refer to these 30 cities as to the total urban population of the country. Nine of the 30 cities have a total population between 50-100,000 people; seven have population of 100-200,000 people; 11 cities have a population size ranging from 200,000 to 500,000. There are three cities that had a population of at least one million by the beginning of 2019. The overall population living in the cities in the sample has grown by 51% from 6.25 million to 9.41 million throughout 1999-2019.

Kazakhstan is indeed a country with a rapidly growing urban population not only in terms of the overall growth but also in terms of the number of cities that experience demographic expansion. Throughout 1999-2019, only three cities had a population decline, while all other 27 cities located in different regions of the country have grown demographically.

Казахстан – это страна, которая переживает быстрый процесс урбанизации. В 2019 году городское население страны достигло 10,7 млн. человек или почти 58% от общей численности населения [Комитет по статистике, 2019]. Впервые, согласно статистике, более одной пятой всего населения страны и более трети ее городского населения проживают в крупных городских районах с населением более 1 млн. человек. Мы выбрали 30 городов с населением более 50 тыс. человек, в которых на начало 2019 года суммарно проживало 9,41 млн. человек. Это около 88% от общего городского населения Казахстана. Поэтому для простоты мы можем сказать, что эти 30 городов охватывают все городское население страны. В девяти из 30 городов проживает от 50 до 100 тыс. человек; семь городов имеют население 100-200 тыс. человек; в 11 городах проживает от 200 до 500 тыс. человек. В трех городах население к началу 2019 года составляло не менее 1 млн. человек. Общая численность населения городов, включенных в выборку, выросла на 51% с 6,25 млн. до 9,41 млн. за 1999–2019 годы.

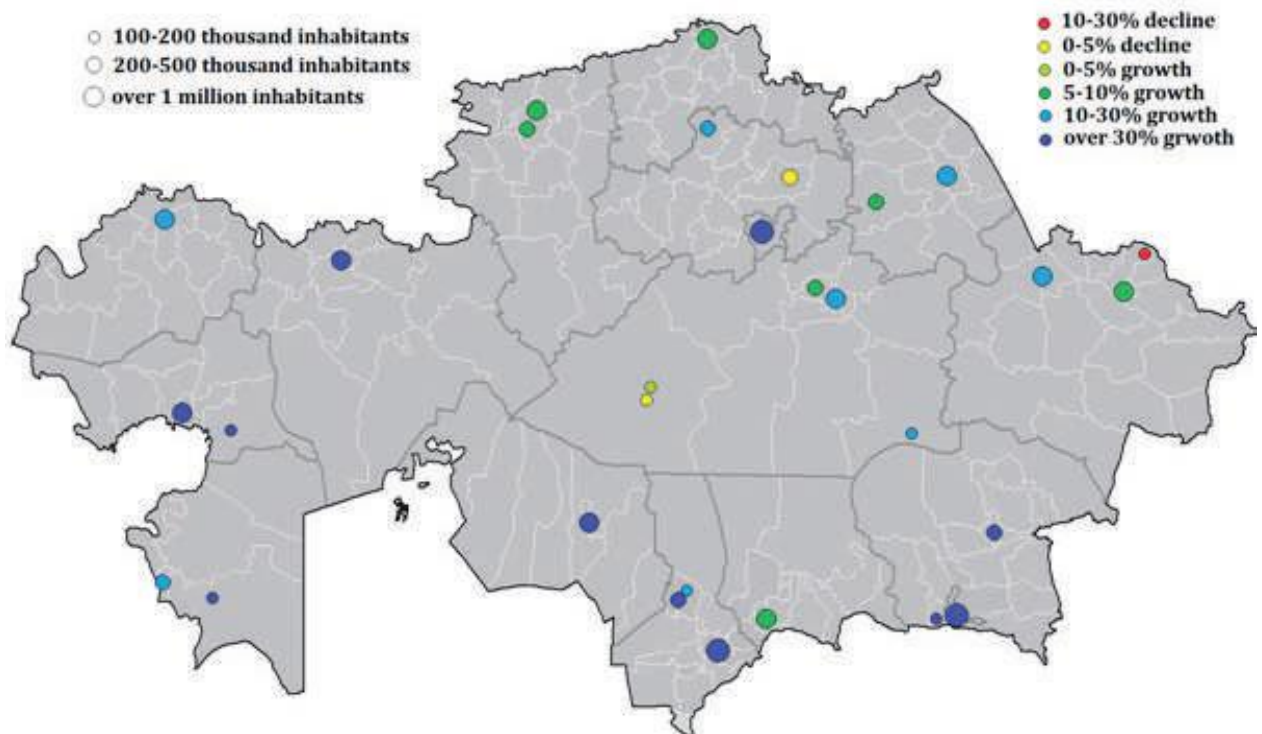
Казахстан действительно является страной с быстро растущим городским населением не только с точки зрения общего роста, но и с точки зрения количества городов, в которых наблюдается демографический рост. В течение 1999-2019 годов только в трех городах произошло сокращение на-

Moreover, those three cities (Ridder, Zhezkazgan and Stepnogorsk) are relatively small with less than 100,000 inhabitants. Hence, we can see that the growing urban population has been a dominant pattern in Kazakhstan since 1999 with very few exceptions. Moreover, comparing the rates of growth of the cities we can observe that most of them have grown rather fast by more than 10% and ten cities have grown by more than 50% in terms of their population. Figure 1 shows the map with 30 cities and their growth rates since 1999 along with their population size by 2019.

Figure 1. Change of population of cities of Kazakhstan in between 1999 and 2019.

селения, а во всех остальных 27 городах, расположенных в разных регионах страны, наблюдался рост населения. Более того, упомянутые три города (Риддер, Жезказган и Степногорск) являются относительно небольшими с населением менее 100 тыс. человек. Следовательно, мы видим, что рост городского населения был доминирующей тенденцией в Казахстане с 1999 года, за очень немногими исключениями. Более того, сравнивая темпы роста городов, мы видим, что большинство из них росло довольно быстро – более чем на 10%, а десять

Рисунок 1. Изменение численности населения городов Казахстана в период с 1999 по 2019 гг.

Source: Prepared by Author based on data from Committee on Statistics of ministry of national Economy of Kazakhstan .

Источник: подготовлено автором на основе данных Комитета по статистике Министерства национальной экономики Казахстана.

Looking at the map, we can state that the cities in different parts of Kazakhstan have grown at different rates. However, contrasting the current population size of the cities with the rate at which their population size changed, we can find that the extreme cases match. In other words, the top largest cities

городов выросли более чем на 50% по численности населения. На рисунке 1 показана карта с 30 городами и темпами их роста с 1999 года, а также численностью их населения к 2019 году.

Глядя на карту, мы можем констатировать,

tend to be also the ones that have grown fastest and the smallest cities are among the cities with the lowest population growth. The rest of the cities represent fairly mixed cases in this regard. Thus, the cities of Nur-Sultan and Shymkent are among the top three largest urban areas and also the ones that have shown the most rapid growth during 1999-2019. Since 1999, Nur-Sultan has tripled its population, while Shymkent's population almost doubled. Almaty has grown a bit slower showing a 64% growth, which is still an outstanding result.

The three major cities of Kazakhstan, Almaty, Nur-Sultan and Shymkent, represent a special case relative to the rest of the cities in many terms and contribute a lot to the overall urbanization. The combined population of these three cities is almost 4 million, which is nearly 37% of the total urban population. Over the period from 1999 to 2019, 30 cities in our sample added 3.17 million inhabitants to the country's urban population. Out of this number, Almaty, Nur-Sultan and Shymkent account for 2.07 million. In other words, these three cities contributed twice as much to the

что города в разных частях Казахстана росли разными темпами. Однако, сравнивая нынешнюю численность населения городов со скоростью изменения численности их населения, мы можем обнаружить совпадение в крайних случаях. Другими словами, самые крупные города, как правило, также являются самыми быстрорастущими, а самые маленькие города относятся к числу городов с наименьшим ростом населения. Остальные города представляют довольно смешанные случаи в этом отношении. Таким образом, города Нур-Султан и Шымкент входят в тройку крупнейших городских районов, а также показали самый быстрый рост в течение 1999-2019 годов. С 1999 года население Нур-Султана утроилось, а население Шымкента почти удвоилось. Алматы рос немного медленнее, показав рост на 64%, что, тем не менее, тоже является очень высоким показателем.

Три крупных города Казахстана, а именно Алматы, Нур-Султан и Шымкент, представляют собой особый случай по сравнению с остальными городами во многих отно-

THROUGHOUT 1999-2019, ONLY THREE CITIES OF KAZAKHSTAN HAD A POPULATION DECLINE, WHILE 27 CITIES HAVE GROWN DEMOGRAPHICALLY

В ТЕЧЕНИЕ 1999-2019 ГОДОВ ТОЛЬКО В ТРЕХ ГОРОДАХ КАЗАХСТАНА ПРОИЗОШЛО СОКРАЩЕНИЕ НАСЕЛЕНИЯ, А В 27 ГОРОДАХ НАБЛЮДАЛСЯ РОСТ НАСЕЛЕНИЯ

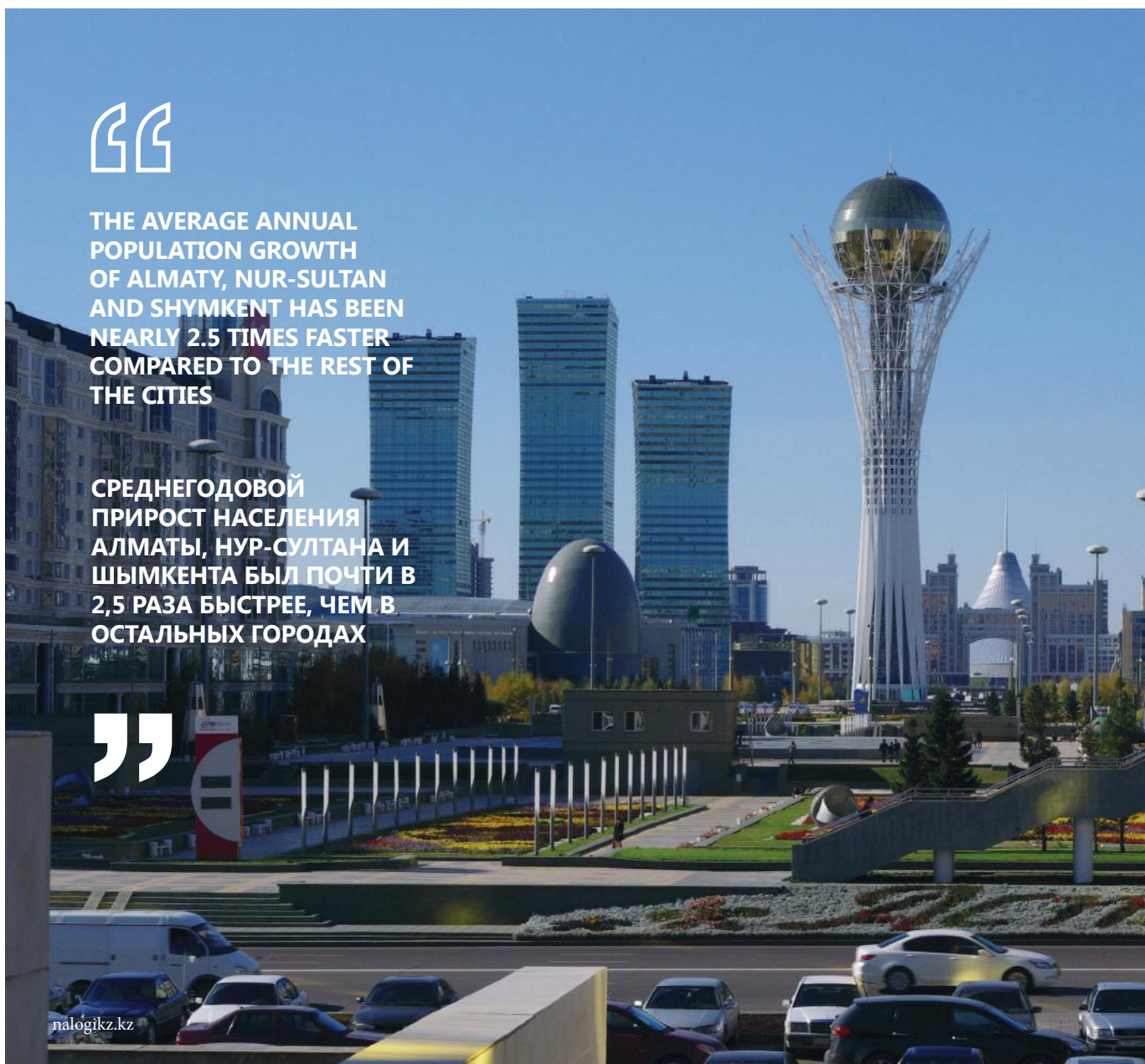
overall urban population increment than all other cities combined. The average annual population growth of Almaty, Nur-Sultan and Shymkent has been nearly 2.5 times faster compared to the rest of the cities. Hence, the role of the three major cities in the formation of the urban population of Kazakhstan becomes more and more significant. This is in line with the trends observed in most of the developing countries where a select number of urban centers are growing at more rapid rates than others [World Bank, 2017].

шениях и вносят большой вклад в общую урбанизацию. Общая численность населения этих трех городов составляет почти 4 млн. человек, что равняется почти 37% от общей численности городского населения. За период с 1999 по 2019 год 30 городов из нашей выборки добавили 3,17 млн. жителей к городскому населению страны. Из этого числа 2,07 млн. приходится на Алматы, Нур-Султан и Шымкент. Другими словами, эти три города обеспечили в два раза больший прирост городского населения,

**THE AVERAGE ANNUAL
POPULATION GROWTH
OF ALMATY, NUR-SULTAN
AND SHYMKENT HAS BEEN
NEARLY 2.5 TIMES FASTER
COMPARED TO THE REST OF
THE CITIES**

**СРЕДНЕГОДОВОЙ
ПРИРОСТ НАСЕЛЕНИЯ
АЛМАТЫ, НУР-СУЛТАНА И
ШЫМКЕНТА БЫЛ ПОЧТИ В
2,5 РАЗА БЫСТРЕЕ, ЧЕМ В
ОСТАЛЬНЫХ ГОРОДАХ**

Comparing the dynamics of the urban population growth among the regions, we can note that despite the fact that almost all the cities have experienced some population increase since 1999, they are still affected by the overall regional demographic patterns such as natural population increase and migration flows. Thus, from Figure 1 we can observe that most of the cities that grew by more than 10% are located in the south-

THE CITIES OF KAZAKHSTAN ARE SUBJECT TO THE REGIONAL DEMOGRAPHIC PATTERNS SUCH AS NATURAL POPULATION INCREASE AND MIGRATION FLOWS

ГОРОДА КАЗАХСТАНА ЗАВИСЯТ ОТ РЕГИОНАЛЬНЫХ ДЕМОГРАФИЧЕСКИХ ТЕНДЕНЦИЙ, ТАКИХ КАК ЕСТЕСТВЕННЫЙ ПРИРОСТ НАСЕЛЕНИЯ И МИГРАЦИОННЫЕ ПОТОКИ

чем все остальные города вместе взятые. Среднегодовой прирост населения Алматы, Нур-Султана и Шымкента был почти в 2,5 раза быстрее, чем в остальных городах. Следовательно, роль трех крупных городов в формировании городского населения Казахстана становится все более и более значимой. Это соответствует тенденциям, наблюдаемым в большинстве развивающихся стран, в которых определенное число городских центров растет более быстрыми темпами, чем другие [Всемирный банк, 2017].

Сравнивая динамику роста городского населения между регионами, мы можем отметить, что, несмотря на то, что почти во всех городах с 1999 года наблюдается некоторый прирост населения, они по-прежнему зависят от общих региональных демографических тенденций, таких как естественный прирост населения и миграционные потоки. Так, на рисунке 1 мы можем наблюдать, что большинство городов с приростом населения более 10% расположены в южных и западных областях Казахстана, которые, как правило, имеют более высокие показатели естественного прироста населения в силу различных социально-экономических и культурных причин. Тараз – единственный южный город с невысоким приростом населения, составившим всего 8,3%. С другой стороны, большинство городов северных, восточных и центральных областей Казахстана выросли менее чем на 10% за рассматриваемый период, и ни один из них не достиг 50% прироста населения, за исключением Нур-Султана. Основной причиной, объясняющей межрегиональные различия в росте городского населения, являются естественные темпы прироста населения, которые в 3,8 раза ниже в восточной, центральной и северной частях Казахстана, чем в юж-

ern and western regions of Kazakhstan, which tend to have higher natural population growth due to various socio-economic and cultural reasons. Taraz is the only southern city with a sluggish 8.3% population increase. On the other hand, most of the cities of the northern, eastern and central regions of Kazakhstan have grown by less than 10% over the period under consideration and none of them have achieved a 50% population growth except for Nur-Sultan. The primary reason explains the interregional differences in urban population growth is the natural population growth rates that are 3.8 times lower in the eastern, central and northern parts of Kazakhstan than in the southern and western regions [Statistics Committee, 2019]. Another factor is the migration outflow from rural areas that is present in all of the regions. It is particularly high in the southern, eastern and central parts of Kazakhstan and is very low in western Kazakhstan. These domestic migration flows are mostly headed towards the three major cities or nearby regional cities. Thus, the cities in Kazakhstan demonstrate a highly positive population growth dynamics compared to their corresponding regions, which is a clear evidence of growth by the absorption of the rural population.

One of the peculiar facts in Kazakhstan regarding the urban population is that currently there is no single city in the country with the population over 500,000 and below 1 million. This is an extremely rare case for a country that has three cities that surpassed the 1 million threshold and has many cities with 200-300,000 inhabitants. Even if we take into account the cities of Karagandy and Aktobe that are approaching the 500,000 threshold, this would be far below the general pattern of the rank-size distribution of the cities also known as the Zipf's law [Zipf, 1949].

The current demographic trends ob-

**DEMOGRAPHIC
TRENDS OBSERVED
IN THE COUNTRY'S
URBAN AREAS
ARE IMPORTANT
FOR PERFORMING
ECONOMIC ANALYSES
AND MAKING
PROJECTIONS**

**ДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ
ТЕНДЕНЦИИ,
НАБЛЮДАЕМЫЕ
В ГОРОДСКИХ
РАЙОНАХ СТРАНЫ,
ВАЖНЫ ДЛЯ
ПРОВЕДЕНИЯ
ЭКОНОМИЧЕСКОГО
АНАЛИЗА И
СОСТАВЛЕНИЯ
ПРОГНОЗОВ**

ных и западных областях [Комитет по статистике, 2019]. Еще одним фактором является миграционный отток из сельской местности, который присутствует во всех регионах. Этот показатель особенно высок в южной, восточной и центральной частях Казахстана и очень низок в западном Казахстане. Эти внутренние миграционные потоки в основном направлены на три крупных города или близлежащие областные центры. Таким образом, города Казахстана демонстрируют высокую положительную динамику роста населения по сравнению с соответствующими регионами, что является явным свидетельством роста за счет поглощения сельского населения.

Одной из особенностей Казахстана, касающихся городского населения, является то, что в настоящее время в стране нет ни одного города с населением свыше 500 тыс. и менее 1 млн. человек. Это крайне редкий случай для страны, в которой есть три города, которые превысили порог в 1 млн. человек, и много городов с населением 200-300 тыс. человек. Даже если принять во внимание города Караганду и Актобе, которые приближаются к отметке 500 тыс. жителей, это будет намного меньше, чем предполагается согласно общей закономерности распределения размеров городов, также известной как закон Ципфа [Ципф, 1949].

Нынешние демографические тенденции, наблюдаемые в городских районах страны, важны для проведения экономического анализа и составления прогнозов в отношении спроса на инфраструктуру и государственных расходов. Многие сектора экономики, такие как производство, сфера услуг, строительство и другие, почти полностью

served in the country's urban areas are important for performing economic analysis and making projections on infrastructural demand and public expenditure. Many economic sectors such as manufacturing, services, construction and others are almost entirely urban. A growth or contraction of particular sectors often depend directly on demographic features of local markets, and a thorough analysis of urban demographics can help significantly in shaping appropriate economic policies at regional and local levels.

References:

1. Citypopulation.de (2019). The population of all Kazakh cities, urban and rural settlements with more than 20,000 inhabitants according to census results and latest official estimates. Retrieved from <https://www.citypopulation.de/Kazakhstan-Cities.html>. Accessed on 15.09.2019.
2. Statistics Committee of the Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan (2019). Official statistical information. Retrieved from <http://old.stat.gov.kz>. Accessed on 15.10.2019.
3. World Bank (2017). Cities in Eastern Europe and Central Asia: A Story of Urban Growth and Decline. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2017/11/30/cities-in-eastern-europe-and-central-asia>. Accessed on 15.09.2019.
4. Zipf, George K. (1949). Human Behavior and the Principle of Least Effort. Cambridge, MA: Addison-Wesley.

являются городскими. Рост или сокращение отдельных секторов часто напрямую зависят от демографических особенностей местных рынков, и тщательный анализ демографической ситуации в городах может существенно помочь в формировании соответствующей экономической политики на региональном и местном уровнях.

Источники:

1. Citypopulation.de (2019). Население всех городов, городских и сельских поселений Казахстана с населением более 20 тыс. человек по данным переписи и последним официальным оценкам. Доступен по адресу: <https://www.citypopulation.de/Kazakhstan-Cities.html>. Дата обращения: 15.09.2019.
2. Комитет по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан (2019). Официальная статистическая информация. Доступен по адресу: <http://old.stat.gov.kz/>. Дата обращения: 15.10.2019.
3. Всемирный банк (2017). Города Восточной Европы и Центральной Азии: история роста и упадка городов. Доступен по адресу: <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2017/11/30/cities-in-eastern-europe-and-central-asia>. Дата обращения: 15.09.2019.
4. Ципф, Джордж (1949). Человеческое поведение и принцип наименьшего усилия. Cambridge, MA: Addison-Wesley.

KAZAKISTAN'IN ULUSLARARASI ULAŞIM KORİDORLARINA KATILIMI VE TRANSİT POTANSİYELİ

DINARA TALDYBAYEVA

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
JUNIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
МЛАДШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ КӨЛІК ДӘЛІЗДЕРІНДЕГІ ҮЛЕСІ ЖӘНЕ ТРАНЗИТ ӘЛЕУЕТІ

Kazakistan, coğrafi konumunun sağladığı avantaj ve tarihi Büyük İpek Yolu güzergâhında üzerinde bulunması sebebi ile Avrupa ile Asya kıtaları arasında ilk etapta bir transit ülke ve daha sonrasında ise ulaşım merkezi olmayı amaçlamaktadır. Son zamanlarda Çin'in Avrupa ülkeleri ile ticaretine bağlı olarak yük taşımacılığının artması, Kazakistan'ın kıtalara-rası bir ulaşım köprüsü olması yolunda devlet politikalarını tekrar gözden geçirmesine neden olmuştur. Kazakistan'daki demiryolu ve karayollarının mevcut durumu, Avrasya'daki ulaşım sisteminin geleceğine önemli katkı sağlama potansiyeline sahiptir. Kazakistan'ın Avrasya Ekonomik Birliği'nin önemli bir üyesi olması da Kazakistan'ın uluslararası ulaşım koridorlarında önemli bir aktör olma konumunu güçlendirmektedir. Ayrıca Türk Konseyi bünyesinde yürütülmekte olan Trans-Hazar Uluslararası Taşımacılık Güzergâhı'ndaki gelişmelerde, Konsey'e üye ülkeler Gümrük İdareleri arasında anlaşmaların yapılmasında da Kazakistan aktif bir rol üstlenmektedir. Avrasya ulaşım hatlarındaki konumu ve siyasi ve ekonomik yapıdaki istikrar, Kazakistan'ın dünya ekonomik sistemine hızlı bir şekilde entegre olmasını sağlamıştır.

Mevcut durumda Kazakistan'daki ulaşım ve lojistik hatlarının geliştirilmesine yönelik çalışmalar, 26 Kasım 2013 tarihinde kabul edilen "2020 Devlet Ulaşım Sistemi Altyapısını

Қазақстан географиялық орналасуының қолайлылығы мен тарихи Ұлы Жібек жолы бойында орналасқанын есепке ала отырып, Еуропа мен Азия құрлықтары арасында ең алдымен транзит мемлекет, содан кейін логистика орталығына айналуы көздеуде. Соңғы уақыт аралығында Қытайдың Еуропа елдерімен сауда қарым-қатынастарының нығаюы және соның әсерінен жүк тасымалының артуы Қазақстанның құрлықаралық логистика көпіріне айналуы үшін арнайы мемлекет бағдарламаларын жүзеге асыруына себеп болды. Қазақстандағы темір жолдар мен автожолдардың әлеуеті Еуразиядағы көлік жүйесінің келешегіне үлкен үлесін қосуда. Сондай-ақ, Еуразия Экономикалық Одақ шеңберіндегі Қазақстанның белсенділігі халықаралық транспорт дәліздері жобаларында өз орнын алуындағы басты себептердің бірі. Бұған қосымша, Түркі Кеңесі шеңберінде жүргізіліп жатқан Транс Каспий халықаралық көлік тасымалы бойынша үдерістерде, Кеңеске мүше мемлекеттер Кеден мекемелері арасында атқарылып жатқан ынтымақтастық келісімдерінде де Қазақстан маңызды бір рөлге ие. Осы бағытта Қазақстан түрлі халықаралық ұйымдар мен аймақтық сауда-экономикалық қарым-қатынастарды дамыта отырып әлемдік интеграция жүйесінің бір бөлшегіне айналуға. Қазіргі таңда Қазақстанның ел ішінде-

Geliştirme Programı” çerçevesinde yürütülmektedir. Adı geçen program, Kazakistan'daki ulaşım hatlarının kaliteli ve verimli hizmet sağlaması için modern ulaşım ve lojistik sisteminin oluşturulması, Kazakistan topraklarından geçecek olan transit yük taşımacılığının artırılması ile kara, deniz ve hava yolları ulaşımının koordine edilmesi gibi ana başlıklardan oluşmaktadır. Bunun yanında 2015-2019 yılları için hazırlanan 'Nurlı Jol Devlet Altyapı Gelişimi Programı' kapsamında da bir kısım yeni hedefler belirlenmiştir. Bu program kapsamında yapılan çalışmaların 2020 yılında Kazakistan'ın mevcut transit yük taşımacılık kapasitesini %16 oranında artırması beklenmektedir. Adı geçen programların uygulamaları neticesinde 2020 yılında Kazakistan'daki demiryolu hatlarının %81'inin iyi seviyeye, %19'unun ise orta seviyeye çıkarılması beklenmektedir. Bunlara ek olarak 650 lokomotif, 20 bin yük vagonu ve 1,138 yolcu vagonu yenilenecektir. Aynı program çerçevesinde

гі транспорт логистика саласын дамыту бағытындағы жұмыстары 26 қараша 2013 жылы қабылданған «Қазақстан Республикасы көлік жүйесінің инфрақұрылымын дамытудың және ықпалдастырудың 2020 жылға дейінгі мемлекеттік бағдарламасы» аясында жүргізілуде. Мемлекеттік бағдарламаның басты мақсаттары, Қазақстандағы транспорт желілерінің жоғары сапада және өнімді қызмет көрсетуі үшін заманауи көлік-коммуникация және логистика жүйесін қалыптастыру, Қазақстан территориясынан өтетін транзит жүк тасымалын арттыру, сонымен қатар авто, теңіз және әуе жолдары тасымалын ұйымдастыру сияқты мәселелерді қамтиды. Бұдан бөлек, «Нұрлы Жол» Инфрақұрылымды дамытудың 2015-2019 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы аясында да біршама маңызды жұмыстар атқарылды. Бағдарлама шеңберінде жүргізілген жұмыстардың нәтижесінде 2020 жылы Қазақстан транзит жүк тасымалын 1,6 есе арттыру мүмкіндігіне ие

302 demiryolu istasyonunun da tamir edilmesi planlanmaktadır. Bugüne kadar Kazakistan'ın uluslararası ulaşım koridorlarına uyum sağlamasına engel olan problemlerden biri ve belki de en önemlilerinden birisi olan Kazakistan'daki ulaşım altyapısının eski olduğu dikkate alındığında, belirtilen bu programlar sayesinde söz konusu eksikliklerin giderileceği söylenebilir. Kazakistan'ın son yıllarda ulaşım altyapısını geliştirme yolunda önemli adımlar attığı ve bu çerçevede yapılan çalışmaların sonuçlarının görüldüğü bilinmektedir. Örnek vermek gerekirse, Nurlı Jol Programı kapsamında ulaşım altyapısını geliştirmeye yönelik 25 karayolu projesi devam etmektedir. Milli Ekonomi Bakan Yardımcısı Dalenov'un verdiği bilgiye göre, Kazakistan'da 4,6 bin km karayolu ve 928 km demiryolu yeniden yapılandırılmıştır.

Belirtilen programlar çerçevesinde yapılan çalışmalar sayesinde Kazakistan'ın uluslararası ulaşım hatlarına büyük oranda entegre olduğu söylenebilir. Kazakistan'ın transit potansiyeli Rusya üzerinden AB'ye, Çin'e, Japonya ve Güney-Doğu Asya ülkelerine, Orta Asya ve Kafkasya üzerinden İran ve Türkiye'ye ulaşım imkânı sağlamaktadır. Günümüzde Kazakistan topraklarından 5 uluslararası ulaşım koridoru geçmektedir. Bunlardan ilki, TransAsya Demiryolu Hattı Kuzey Koridoru'dur. Bu hat, Batı-Avrupa-Çin, Rusya ve Kazakistan üzerinden Kore yarımadası ve Japonya'ya ulaşıyor. İkincisi olan, TransAsya Demiryolu Hattı Güney Koridoru, Güney-Doğu Avrupa-Çin, Türkiye, İran, Orta Asya ve Kazakistan üzerinden Güney-Doğu Asya'ya doğru uzanıyor. Üçüncü, TRASECA koridoru ise Doğu Avrupa – Karadeniz, Kafkaslar ve Hazar Denizi üzerinden tüm Orta Asya'yı kapsamaktadır. Kazakistan'ı da içine alan Kuzey-Güney Koridoru, Kuzey Avru-

ÇİN'İN AVRUPA ÜLKELERİ İLE TİCARETİNE BAĞLI OLARAK YÜK TAŞIMACILIĞININ ARTMASI, KAZAKİSTAN'IN KİTALARARASI BİR ULAŞIM KÖPRÜSÜ OLMASI YOLUNDA DEVLET POLİTİKALARINI TEKRAR GÖZDEN GEÇİRMESİNE NEDEN OLMUŞTUR

СОҢҒЫ УАҚЫТ АРАЛЫҒЫНДА ҚЫТАЙДЫҢ ЕУРОПА ЕЛДЕРІМЕН САУДА ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАРЫНЫҢ НЫҒАЮЫ ЖӘНЕ СОНЫҢ ӘСЕРІНЕН ЖҮК ТАСЫМАЛЫНЫҢ АРТУЫ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚҰРЛЫҚАРАЛЫҚ ЛОГИСТИКА КӨПІРІНЕ АЙНАЛУЫ ҮШІН АРНАЙЫ МЕМЛЕКЕТ БАҒДАРЛАМАЛАРЫН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУЫНА СЕБЕП БОЛДЫ

болуды көздеуде. Аталмыш мемлекеттік бағдарламалар нәтижесінде Қазақстанда 30 мың км автожол және 8,2 мың км теміржол желілері жөндеуден өткізіліп, қайта жасалуы жүзеге асырылады. 2020 жылы Қазақстандағы теміржол желісінің 81%-ын жақсы деңгейге, 19%-ы орта деңгейге жеткізу жоспарлануда. Бұдан басқа, 650 локомотив, 20 мың жүк вагоны және 1,138 жолаушы вагоны жаңартылып, 2020 жылға дейін бағдарлама аясында 302 теміржол бекеті жөндеуден өткізіледі. Осы күнге дейін Қазақстанның халықаралық транспорт коридорларына қосылуына кедергі келтіріп келген мәселелердің бірі және бірегейі Қазақстандағы транспорт инфрақұрылымының ескіргендігі деп айтуға болады. Осы бағдарлама аясында жүргізілген жұмыстар инфрақұрылым сапасының жоғарылауына айтарлықтай үлесін қосады.

Аталған бағдарламалар аясында Қазақстан осы күнге дейін бірқатар маңызды халықаралық жобаларда өз үлесін алып, ел ішіндегі транспорт инфрақұрылымын осы жобалардың шарттарына сай келетіндей қайта жасақтады. Мысал ретінде, Нұрлы жол бағдарламасы аясында транспорт инфрақұрылымын дамыту бағытында 25 автожол жобасы жұмысын жалғастыруда. Ұлттық экономика вице-министрі Дәленов, Қазақстанда 4,6 мың шақырым автожол және 928 шақырым темір жол толықтай қайта жөндеуден өткізілгенін хабарлады.

Аталмыш бағдарламалар аясында Қазақстан халықаралық көлік тасымалы желілеріне жоғары дәрежеде интеграцияланғанын атап өтуге болады. Қазақстанның транзит әлеуеті Ресей арқылы ЕО-ға, Қытай, Жапония және Оңтүстік-Шығыс Азия елдеріне, Орта Азия мен Кавказ елдері арқылы Иран

pa-Rusya ve İran üzerinden Basra Körfezi'ne ulaşıyor. Sonuncusu ise bölgesel transit taşımacılık açısından önem arz eden TransAsya. Demiryolu Hattı Merkez Koridoru'dur.

Uluslararası ulaşım koridorları çerçevesinde Kazakistan üzerinden transit geçiş, hem ihraç eden, hem ithal eden ülkeler için birtakım avantajlar sağlamaktadır. Bunlardan ilki, Avrupalı ithalatçılar açısından bakıldığında deniz yolu ile daha önce 35-40 günde Asya ülkelerinden getirdikleri mallarını Kazakistan üzerinden transit geçişlerle 15 gün gibi daha kısa bir sürede gerçekleştirebilmektedirler. Transit bir ülke olarak Kazakistan'ın tercih edilmesinin diğer bir nedeni ise ülkede var olan siyasi ve ekonomik istikrarın transit geçiş sağlayan ülkeler için uygun yatırım imkânları sunabilme potansiyelidir. Belirtilmesi gereken diğer bir husus ise Kazakistan'ın Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü vb. küresel örgütlerle Avrasya Ekonomik Birliği ve Şangay İşbirliği Örgütü gibi bölgesel örgütlere üye olması yine Avrupa Birliği ile belirli alanlarda geliştirilen ilişkiler de başta gümrük tarifeleri ve

мен Түркияға тасымал мүмкіндіктерін ұсынауда. Осы орайда қазіргі таңда Қазақстан территориясынан 5 халықаралық коридор өтеді. Біріншісі, ТрансАзия темір жол желісі солтүстік коридоры: Батыс Еуропа – Қытай, Ресей және Қазақстан арқылы Корей түбегі және Жапония коридоры. Екіншісі, ТрансАзия теміржол желісі оңтүстік коридоры: Оңтүстік-шығыс Еуропа – Қытай, Түркия, Иран, Орта Азия және Қазақстан арқылы Оңтүстік-шығыс Азия бағытын қамтиды. Үшіншісі, ТРАСЕКА, Шығыс Еуропа – Қаратеңіз, Кавказ және Каспий теңізі арқылы Орта Азия бағыты. Төртіншісі болса, Солтүстік-Оңтүстік бағыты, солтүстік Еуропа – Ресей және Иран арқылы Қазақстанның қатысуымен Парсы Шығанағын қамтиды. Соңғы бесіншісі, ТрансАзия теміржол желісі орталық коридоры, аймақтық транзит тасымалдау саласы бойынша сұранысқа ең көп ие коридор.

Халықаралық транспорт коридорлары аясында Қазақстан арқылы транзит тасымалы әлеуетінің экспорттаушы елдер үшін де, импорттаушы елдер үшін де бірқатар

transit geçiş uygulamaları bağlamında Kazakistan'ın tercih edilmesine katkı sağlamaktadır. Mevcut elverişli bu ortam, AB ve Çin gibi uluslararası aktörlerin Kazakistan'ın ulaşım ve altyapı alanlarında yatırım yapmalarını teşvik etmektedir. Örnek vermek gerekirse 2018 yılının ilk yarısında gerçekleşen Çin'in Kazakistan'a olan 15,6 milyar dolarlık dış yatırımının 4,9 milyar dolarının ulaşım sektörüne ayrılmıştır. Kazakistan'ın coğrafi konumu ve ulaşım koridorlarındaki yeri dış yatırımların yanı sıra ticari ve ekonomik ilişkilerine de yansımıştır. Yine Çin üzerinden örnek verecek olursak, Kazakistan-Çin dış ticaret hacmi 2018 yılında, bir önceki yıla kıyasla %11,4 artarak 12 milyar dolara ulaşmıştır.

Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi'ni (KYG) başlatmasından sonra transit ülke olarak Kazakistan'ın fırsat ve avantajları daha artmıştır. Bu bağlamda KYG'nin Kazakistan'ın Başkenti Nur-Sultan'da ilan edilmesi Kazakistan'ın uluslararası projelere karşı tutumunun bir başarısı olarak değerlendirilebilir. Bu arada açık denizlere sınırı olmayan Kazakistan'ın KYG öncesinde de alternatif ulaşım koridorları oluşturmak üzere arayış içerisinde olduğunu belirtmek gerekir. Bu arayış çerçevesinde, 7 Şubat 2013 tarihinde Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev ile Çin Halk Cumhuriyeti Başkanı Xi Jinping, Çin'in Lyanyungan limanında "Çin-Kazakistan Uluslararası Lojistik Şirketi'nin" kurulması konusunda anlaşma imzalamışlardır. Lyanyungan limanı temelinde Kazakistan-Lyanyungan-Asya-Pasifik Bölgesi Limanları güzergâhında bir ulaşım koridoru planlanmaktadır. Kazakistan'ın bugüne kadar Lyanyungan limanı üzerinden gerçekleştirdiği lojistik hizmetleri, bu limanın Avrupa ile Asya arasında bir lojistik merkez (hub) olma potansiyelinin yüksek olduğunu göstermektedir. Bu doğ-

**KAZAKISTAN'IN
TRANSİT
POTANSİYELİ RUSYA
ÜZERİNDEN AB'YE,
ÇİN'E, JAPONYA VE
GÜNEY-DOĞU ASYA
ÜLKELERİNE, ORTA
ASYA VE KAFKASYA
ÜZERİNDEN İRAN
VE TÜRKİYE'YE
ULAŞIM İMKÂNI
SAĞLAMAKTADIR**

**ҚАЗАҚСТАННЫҢ
ТРАНЗИТ ӘЛЕУЕТІ
РЕСЕЙ АРҚЫЛЫ
ЕО-ҒА, ҚЫТАЙ,
ЖАПОНИЯ ЖӘНЕ
ОҢТҮСТІК-ШЫҒЫС
АЗИЯ ЕЛДЕРІНЕ,
ОРТА АЗИЯ МЕН
КАВКАЗ ЕЛДЕРІ
АРҚЫЛЫ ИРАН МЕН
ТҮРКІЯҒА ТАСЫ-
МАЛ МҮМКІНДІК-
ТЕРІН ҰСЫНУДА**

артықшылықтарын атап өтуге болады. Алғашқысы, уақытты үнемдеу тұрғысынан, өндіруші Азия елдерінен тұтынушы Еуропа елдеріне теңіз жолы арқылы жүк тасымалы 35-40 күн болатын болса, автожол арқылы жүк тасымалы Қазақстан арқылы 15 күнде жүзеге асырылуы мүмкін. Тағы бір артықшылық, елдегі саяси тұрақтылық пен инвестицияға қолайлы климаттың болуы Қазақстанның транзиттік орналасу жағдайынан пайдаланатын мемлекеттер үшін айтарлықтай тиімділік тудыруда. Бұдан бөлек, Қазақстанның көпжақты сыртқы саясатты ұстануы елдің транзит потенциалы мүмкіндігін есепке ала отырып басқа елдердің шешім қабылдау үдерісіне өз септігін тигізуде. Түрлі халықаралық ұйымдарға мүше болуы, сондай-ақ алдымен Еуразия Экономикалық Одағы аясында кедендік тарифтердің біркелкіленуі осы тұрғыдан бірқатар жеңілдіктер тудыруда. Бұл жағдай Қазақстанның транзит әлеуетіне мұқтаж ЕО мен Қытай сынды халықаралық акторлардың Қазақстандағы транспорт және инфрақұрылым салаларына бірінші кезекте инвестиция салуына себеп болуда. Мысал ретінде, 2018 жылдың алғашқы жарты жылында Қытайдың Қазақстанға жасаған тікелей инвестициясы 15,6 миллиард доллар болса, соның 4,9 миллиард доллары транспорт саласына жасалған. Қазақстанның географиялық орналасу жағдайы мен транспорт дәліздеріндегі орны сыртқы инвестициялардан бөлек, сауда және экономикалық байланыстарына да әсер етті. Тағы да Қытайды мысал келтіретін болсақ, Қазақстан-Қытай сыртқы сауда айналымы 2018 жылы алдыңғы жылмен салыстырғанда 11,4%-ға артып, 12 миллиард долларға жеткен.

Осыдан тыс халықаралық тасымалдау секторы бойынша Қазақстан

rultuda Rusya, Kazakistan ve Çin topraklarından geçen Batı Çin-Batı Avrupa Koridoru da Kazakistan'ın transit potansiyelini artırmaktadır. Saint Petersburg-Moskova-Nijniy Novgorod-Kazan-Orınbor-Aktöbe-Kızılorda-Çimkent-Taraz-Korday-Almatı-Horgas-Urumçi-Lanjou-Chenjow-Lyanyungan güzergâhındaki koridorun toplam uzunluğu 8.445 km'dir. Bunun 2.233 km'si Rusya Federasyonu topraklarından, 2.787 km'si Kazakistan üzerinden ve 3.425 km'si ise Çin topraklarından geçmektedir. Batı Çin-Batı Avrupa ulaşım koridorunun Trans-Sibirya ya da Süveyş Kanalı üzerinden geçen deniz güzergâhı gibi alternatiflere göre avantajı ulaşım süresinin daha az olmasıdır. Belirtilen güzergâhta deniz yolu ile yük nakliyesi 45 günde, Trans-Sibirya aracılığıyla 14 günde yapılabilirken Batı Çin-Batı Avrupa koridoru üzerinden ve Lyanyungan limanından yapılan yük nakliyesi sadece 10 gün sürmektedir.

Ayrıca, 2018 yılında Hazar Denizi Statüsü ilgili alınan kararlar Kazakistan'ın Hazar Denizi üzerindeki transit avantajlarını artırmıştır.

географиялық орналасуына байланысты басымдықты Ресей және Қытаймен тығыз ынтымақтастық шеңберінде жұмыс жүргізіп келе жатқанын атап өтуге болады. «Белдеу және жол» бастамасының Қазақстанның астанасы Нұр-Сұлтан қаласында ұсынылуы Қазақстанның халықаралық жобаларға ашық және әрдайым қолдау көрсетуге дайын ұстанымының бір жетістігі ретінде бағалауға болады. Бұдан бөлек, Қазақстан ашық теңіздерге шығу мүмкіндігі жоқ құрлық мемлекеті болғаны үшін соңғы уақыттарда транспорт әлеуетінің басқа да мүмкіндіктерін іздестіру үстінде екенін айта кету керек. Мысал ретінде, 7 ақпан 2013 жылы Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаев пен Қытай Халық Республикасы Басшысы Си Цзинпинь, Қытайдың Ляньюньган портында өткен «Қытай-Қазақстан Халықаралық логистикалық терминалының» ашылу туралы келісім-шартқа қол қойды. Ляньюньган порты негізінде Қазақстан-Ляньюньган-Азия-Тынық мұхиты аймағы порттары бағытында халықаралық транспорт коридорын

Өzellikle, Aktau'daki Aktau ve Kurik Deniz Limanlarının da bu kapsamda önem ve işlerлігін арттығын сөйлемек мүмкүндүр. Çin, Kazakistan, Azərbaycan, Gürcistan ve Türkiye ile Ukrayna üzerinden geçerek Avrupa'ya kadar uzanan Trans-Hazar Uluslararası Taşımacılık Güzergâhının da Kazakistan için önemi büyüktür. Kurik Limanının, Trans-Hazar Uluslararası Taşımacılık Güzergâhı çerçevesinde tam olarak faaliyet vermeye başlaması ile belirtilen koridorlarda Kazakistan'ın konumu güçlenmiş, sadece kara transit ülkesi değil aynı zamanda deniz transit ülkesi olmasını da sağlamıştır.

Kazakistan'ın sadece kara üzerinden bir transit ülke olmakla yetinmeyip, denize çıkabilecek alternatif yolların arayışında olduğunun diğer bir örneği de, Kazakistan'ın Kurucu Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in 14 Mayıs 2018 tarihinde Soçi'de gerçekleşen Avrasya Ekonomik Yüksek Konseyi toplantısında Karadeniz ve Hazar Denizi arasında inşa edilmesi planlanan Avrasya Kanalı konusunu tekrar gündeme getirmesini gösterebiliriz. Kazakistan'ın kara yolu üzerinden bir transit ülke olma konumunun ötesindeki arayışlar çok daha öncesine dayanmaktadır. Osmanlı, Çarlık Rusya ve hatta daha öncesinde Bizanslılar zamanında da gündeme getirilen Karadeniz'le Hazar Denizi arasında bir kanal inşa edilmesi düşüncesi 2007 yılında St. Petersburg'da düzenlenen Avrasya Ekonomik Yüksek Konseyi toplantısında Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev tarafından da resmi olarak dile getirilmiştir. Aynı teklif, Nursultan Nazarbayev tarafından 2010 yılında Moskova Devlet Üniversitesinde yaptığı konuşmada tekrarlanmıştır. Bunun üzerine Rusya ve Kazakistan'dan oluşan bir heyet kurulmuş ve çalışmalar başlatılmıştır. Maliyeti 4 milyar ile 15 milyar arasın-

**AYRICA, 2018
YILINDA HAZAR
DENİZİ'NİN
STATÜSÜ İLGİLİ
ALINAN KARARLAR
KAZAKİSTAN'IN
HAZAR DENİZİ
ÜZERİNDEKİ
TRANSİT
AVANTAJLARINI
ARTIRMİŞTİR**

**СОНДАЙ-АҚ, 2018
ЖЫЛЫ КАСПИЙ
ТЕҢІЗІНІҢ СТАТУ-
СЫНА ҚАТЫСТЫ
ЖАСАЛҒАН ШЕШІМ-
ДЕР ҚАЗАҚСТАН-
НЫҢ КАСПИЙ ТЕҢІЗІ
АРҚЫЛЫ ЖҮК ТА-
СЫМАЛЫ БОЙЫН-
ША МҮМКІНДІГІН
АРТТЫРДЫ**

құру жоспарлануда. Қазақстанның бүгінге дейін Ляньюньган порты арқылы жүзеге асырған логистикалық қызметтері, осы порттың Еуропа мен Азия арасында логистика орталығы болу әлеуеті жоғары екендігінің көрсеткіші. Осы бағытта Ресей, Қазақстан және Қытай территориясынан өтетін Батыс Қытай-Батыс Еуропа дәлізі де Қазақстанның транзит потенциалына өз үлесін қосуда. Санкт-Петербург-Мәскеу-Нижний Новгород-Қазан-Орынбор-Ақтөбе-Қызылорда-Шымкент-Тараз-Қордай-Алматы-Қорғас-Үрімші-Ланджоу-Ченьджоу-Ляньюньган бағытындағы дәліздің жалпы ұзындығы 8 445 шақырымды құрайды. Бұның 2 233 шақырымы Ресей федерациясы территориясынан, 2 787 шақырымы Қазақстан аумағынан және 3 425 шақырымы Қытай арқылы өтеді. Батыс Қытай-Батыс Еуропа транспорт дәлізінің Транс Сібір немесе Суэц каналы арқылы теңіз маршруты сияқты баламаларымен салыстырғанда тиімділігі, жеткізу мерзімінің аз болуында. Атап өтілген бағытта теңіз бойынша жүк тасымалы 45 күнде, Транс Сібір арқылы 14 күнде жүзеге асырылса, Батыс Қытай-Батыс Еуропа дәлізі арқылы Ляньюньган портынан артылған жүк тасымалы тек 10 күн ішінде жеткізіледі.

Сондай-ақ, 2018 жылы Каспий теңізінің статусына қатысты жасалған шешімдер Қазақстанның Каспий теңізі арқылы жүк тасымалы бойынша мүмкіндігін арттырды. Әсіресе, Ақтаудағы Ақтау және Құрық теңіз порттарының осы бойынша маңыздылығы мен функциясы арта түскенін атап өтуге болады. Қытай, Қазақстан, Әзірбайжан, Грузия және Түркия мен Украина арқылы өтіп, Еуропаға дейін созылатын Транс Каспий Халықаралық көлік бағытының

да öngörülen söz konusu proje ile ilgili henüz somut bir adım atılmamıştır. Bunun sebebi ise Rusya'nın daha çok Kuzey-Güney koridoruna ağırlık vermiş olması ve şimdiye böyle bir projeyi ihtiyaç olarak değerlendirmemesidir.

Sonuç olarak, Kazakistan'ın uluslararası ulaşım projelerinde kendi coğrafi konumunu dikkate alarak, ulusal politikalarını bölgesel ve uluslararası entegrasyon sistemine uygun şekilde düzenlemeye çalıştığını söyleyebiliriz. Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında başlattığı Nurlı Jol programı, Kazakistan'la Çin arasındaki ulaşım koridorlarını geliştirmeye katkı sağlamakta ve aynı zamanda Rusya'nın da içinde bulunduğu Avrasya Ekonomik Birliği çerçevesinde planlanan çalışmalara da katkı sağlamaktadır. Bütün bu sayılan proje ve çalışmalarla Kazakistan'ın uluslararası ulaşım koridorlarındaki transit ülke olma konumundan yararlanarak Rusya ile Çin arasında dengeleyici bir politika izlemeye çalıştığı söylenebilir. Son olarak, ABD ile Çin arasında yaşanan ticaret savaşlarının Çin'in Avrupa ile ticari ilişkilerine ivme kazandırmış olmasının, Kazakistan transit ülke olma konumunu da güçlendirdiğini belirtmek gerekir. Çin ile AB arasındaki ticaret hacminin 2018 yılında yaklaşık 500 milyar dolar olarak gerçekleşmiş olduğu dikkate alınırsa Kazakistan'ın KYG kapsamındaki çalışmalarına hız vereceği söylenebilir.

Kaynakça:

1. Zakon (2013). Razvitiye Transportnoy İnfrastrukturı Kazakhstana, (Kazakistan'ın Ulaşım Altyapısının Geliştirilmesi) Alınan Yer: <https://www.zakon.kz/4588242-pravitelstvo-rassmotrit-proekt-novojj.html> Erişim Tarihi: 15.09.2019.
2. Kazakistan Cumhuriyeti Endüstri ve Altyapı Geliştirme Bakanlığı Resmi Sayfası (2015). Razvitiye Transportnoy İnfrastrukturı v Ramkah Gosudarstvennoy Programı "Nurlı Jol" (Nurlı Jol Devlet Programı Kapsamında Ulaşım Altyapısının Geliştirilmesi) Alınan Yer: <http://miid.gov.kz/ru/pages/razvitie-transportnoy-infrastrukturı-v-ramkah-gosudarstvennoy-programı-nurlı-zhol> Erişim Tarihi: 15.09.2019.
3. Akhmetova Zauresh (2015). Razvitiye Transportnoy İnfrastrukturı Kazakhstana: Problemi I Perspektivi (Kazakistan'ın Ulaşım Altyapısının Geliştirilmesi: Problemler ve Perspektifler) Alınan Yer: <https://articlekz.com/article/15365> Erişim Tarihi: 16.09.2019.
4. Kursiv (2019). Dalenov: Realizatsiya Gosprogramı

da Kazakistan үшін maңызdılyғы өте зор. Құрық портының Транс Каспий Халықаралық көлік бағыты бойынша толық көлемде қызмет көрсете бастауы арқылы аталмыш дәліздер бойынша Қазақстанның маңыздылығын арттырып, тек құрлықта транзит әлеуетіне ие мемлекет емес, сонымен қатар теңіз арқылы транзит мемлекетіне айналуына үлес қосты.

Қазақстанның тек қана құрлықтағы бір транзит мемлекет болумен шектелмей, теңізге шығу жолдарын іздеуінің тағы бір мысалы ретінде, ҚР Тұңғыш Президенті Н. Назарбаевтың 14 мамыр 2018 жылы Сочи де өткен Еуразия Экономикалық Одағы Жоғары Комитетінің кездесуінде Қара теңіз бен Каспий теңізі арасында салынуы жоспарланған Еуразия каналы туралы қайта сөз қозғағанын атап көрсетуге болады. Бұл жоба негізінен Ресей империясы дәуірінде, кейбір деректер бойынша Византия дәуіріндегі бір ұсыныс екендігі айтылуда. Бірақ ресми түрде бұл ұсыныс алғаш рет 2007 жылы Н. Назарбаев тарапынан Санкт-Петербургта өткен Экономикалық Форумда жасалған. 2010 жылы Мәскеу Мемлекеттік университетінде жасалған баяндамасында да осы ұсыныс туралы қайта сөз қозғайды. Сол жылы Еуразия каналы жұмыстарын бастау үшін Ресей-Қазақстан жұмыс тобы құрылып, жобаның құны 4,5 миллиард евроға бағаланады. Кей деректер бойынша жобаның құны 15 миллиард евро деп көрсетілген. Алайда аталмыш жоба, Ресей тарапынан қолдауға ие болғанына қарамастан әзірге тек жоба күйінде қалып отыр. Себебі, қазіргі таңда Ресейдің Еуропаға қарай тасымалдайтын мұндай каналға деген сұранысы жоқ, Ресей өз басымдығын Солтүстік-Оңтүстік коридорына беріп отыр.

Қорытындылай келе, Қазақстан, халықаралық транспорт жобаларында өзінің географиялық орналасу жағдайын есепке ала отырып, мемлекеттік саясатын аймақтық және халықаралық интеграция жүйесіне сәйкестендіре отырып жүргізуде. Белдеу және жол жобасы аясында бастау алған «Нұрлы жол» мемлекеттік бағдарламасы Қытаймен арадағы транспорт коридорла-

Nurlı Jol (Nurlı Jol Devlet Programı'nın Hayata Geçirilmesi) Alınan Yer: <https://kursiv.kz/news/ekonomika/2019-03/dalenov-realizaciya-gosprogrammy-nurlı-zhol-v-2018-godu-dala-prirost-vvp-na>. Erişim Tarihi: 25.09.2019.

5. Inform (2016). Rol i Znaçenie Transportno-Tranzitnogo Potenciala Kazakhstana v Evrazii, (Kazakistan ve Avrasya'nın Ulaşım ve Transit Potansiyelinin Rolü ve Önemi) Alınan Yer: https://www.inform.kz/ru/rol-i-znaçenie-transportno-tranzitnogo-potenciala-kazakhstana-v-evrazii_a2972127 Erişim Tarihi: 14.09.2019.
6. Zakon (2018). Nazarbayev Rasskazal o Vygodnom Geograficheskom Raspoloženii Kazakhstana, (Nazarbayev Kazakistan'ın Avantajlı Konumundan Söz Etti) Alınan Yer: <https://www.zakon.kz/4922486-nazarbayev-rasskazal-o-vygodnom.html> Erişim Tarihi: 17.09.2019.
7. Finprom (2018). Kitay Krupneyshiy Investor Transportnoy Infrastruktury Kazakhstana, (Çin Kazakistan'ın Ulaşım Altyapısının Büyük Yatırımcısı). Alınan Yer: <http://finprom.kz/ru/article/kitay-krupneyshiy-investor-transportnoj-infrastruktury-kazakhstana-na-konec-pervogo-polugodiya-2018-goda-312-vseh-investicionnyh-potokov-v-sektor-sformirovano-kitajskimi-investorami>, Erişim Tarihi: 14.09.2019.
8. Eurasia Daily (2019). Kazakhstan i Kitay Za God Narastili Tovaroborot na 11%, (Çin ve Kazakistan Bir Yıl İçerisinde Ticaret Hacmini %11'e Artırdı). Alınan Yer: <https://eadaily.com/ru/news/2019/09/11/kazakhstan-i-kitay-za-god-narastili-tovaroborot-na-11-do-12-mlrd>. Erişim Tarihi: 19.09.2019.
9. Kapital (2018). Otnoşeniya Kazahstan i Kitay Vihodyat na Noviy Uroven', (Kazakistan ve Çin İlişkileri Yeni Düzeye Çıkıyor). Alınan Yer: <https://kapital.kz/economic/69671/otnoşeniya-kazahstana-i-kitaya-vihodyat-na-noviy-uroven.html>. Erişim Tarihi: 19.09.2019.
10. Bnews (2017). Kazakhstan i Kitay: Kogda Logistika Vygodna Vsem, (Kazakistan Ve Çin: Lojistik Herkes İçin Karlı Olduğunda) Alınan Yer: https://bnews.kz/ru/analysis/analytics/kazakhstan_i_kitai_kogda_logistika_vygodna_vsem Erişim Tarihi: 16.09.2019.
11. Tengrinews (2018). Kazakhstan Stanet Morskoy Derjavoy Za Schet Kanala Do Chernogo Morya, (Kazakistan Karadeniz'e Kadar Ulaşan Kanal Üzerinden Deniz Gücü Olacak) Alınan Yer: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/kazakhstan-stanet-morskoy-derjavoy-schet-kanala-chernogo-g345525/ Erişim Tarihi: 16.09.2019.
12. Forbes (2018). Chto Mojet Prinesti Kanal Evraziya, (Avrasya Kanalı Ne Getirebilir) Alınan Yer: https://forbes.kz/massmedia/chto_mojet_prinesti_kanal_evraziya/ Erişim Tarihi: 16.09.2019.

**KURİK LİMANININ,
TRANS-HAZAR
ULUSLARARASI TAŞI-
MACILIK GÜZERĞÂHI
ÇERÇEVESİNDE TAM
OLARAK FAALİYET
VERMEYE BAŞLA-
MASI İLE BELİRTİLEN
KORİDORLARDA
KAZAKİSTAN'IN
KONUMU GÜÇLEN-
MİŞ, SADECE KARA
TRANSİT ÜLKESİ
DEĞİL AYNİ ZAMAN-
DA DENİZ TRANSİT
ÜLKESİ OLMASINI
DA SAĞLAMİŞTIR**

**ҚҰРЫҚ ПОРТЫНЫҢ
ТРАНС КАСПИЙ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ
КӨЛІК БАҒЫТЫ
БОЙЫНША ТОЛЫҚ
КӨЛЕМДЕ ҚЫЗМЕТ
КӨРСЕТЕ БАСТАУЫ
АРҚЫЛЫ АТАЛМЫШ
ДӘЛІЗДЕР БОЙЫН-
ША ҚАЗАҚСТАННЫҢ
МАҢЫЗДЫЛЫҒЫН
АРТТЫРЫП, ТЕК
ҚҰРЛЫҚТА
ТРАНЗИТ ӘЛЕУЕТІНЕ
ИЕ МЕМЛЕКЕТ ЕМЕС,
СОНЫМЕН ҚАТАР
ТЕҢІЗ АРҚЫЛЫ
ТРАНЗИТ МЕМЛЕ-
КЕТІНЕ АЙНАЛУЫНА
ҮЛЕС ҚОСТЫ**

рын құруда өз үлесін қосуда және Еуразия Экономикалық Одағы аясындағы алған шешімдері де Ресеймен арадағы транспорт және логистика саласы бойынша қарым-қатынастарды жеделдетуде. Жоғарыда айтылғандай, Қазақстан халықаралық тасымалдау саласы бойынша транзит мемлекет ретіндегі артықшылығын пайдалана отырып Ресей мен Қытай арасында күш тепе-теңдігін сақтайтын бір саясат ұстануда. Сондай-ақ, соңғы уақыттағы АҚШ пен Қытай арасындағы сауда соғысы Қытайдың Еуропамен сауда байланыстарын жаңа белеске шығарып, бұл жағдай Қазақстанның транзит әлеуетіне оң септігін тигізуде. Соңғы жылдардағы Қазақстанның транзит жүк тасымалы бойынша басты бағыты Қытай-Еуропа-Қытай болып отыр. Қытай мен ЕО арасындағы сауда сөлемі 2018 жылы шамамен 500 миллиард доллар болғанын есепке алсақ, Қазақстан «Бір белдеу, бір жол» жобасы аясындағы жұмыстарын қарқынды түрде жүргізе бермек.

Дереккөздер:

1. Закон (2013). Развитие транспортной инфраструктуры Казахстана, Сілтеме: <https://www.zakon.kz/4588242-pravitelstvo-rassmotrit-proekt-novoj.html> Қаралған уақыты: 15.09.2019.
2. Қазақстан Республикасы индустрия және инфрақұрылымдық даму министрлігі ресми веб-сайты (2015). Развитие транспортной инфраструктуры в рамках государственной программы. Сілтеме: <http://miid.gov.kz/ru/pages/razvitie-transportnoj-infrastruktury-v-ramkah-gosudarstvennoy-programmy-nurlı-zhol> Қаралған уақыты: 15.09.2019.
3. Ахметова Зауреш (2015). Развитие транспортной инфраструктуры Казахстана: Проблемы и перспективы. Сілтеме: <https://articlekz.com/article/15365> Қаралған уақыты: 16.09.2019.
4. Курсив (2019). Даленов: Реализация госпрограммы Нұрлы жол. Сілтеме: <https://kursiv.kz/news/ekonomika/2019-03/dalenov-realizaciya-gosprogrammy-nurlı-zhol-v-2018-godu-dala-prirost-vvp-na>. Қаралған уақыты: 25.09.2019

5. Информ (2016). Роль и значение транспортно-транзитного потенциала Казахстана в Евразии. Сілтеме: https://www.inform.kz/ru/rol-i-znachenie-transportno-tranzitnogo-potenciala-kazahstana-v-evrazii_a2972127 Қаралған уақыты: 14.09.2019.
6. Закон (2018). Назарбаев рассказал и выгодном географическом расположении Казахстана. Сілтеме: <https://www.zakon.kz/4922486-nazarbaev-rasskazal-o-vygodnom.html> Қаралған уақыты: 17.09.2019.
7. Финпром (2018). Китай крупнейший инвестор транспортной инфраструктуры Казахстана. Сілтеме: <http://finprom.kz/ru/article/kitaj-kрупnejshij-investor-transportnoj-infrastruktury-kazahstana-na-konec-pervogo-polugodiya-2018-goda-312-vseh-investicionnyh-potokov-v-sektor-sformirovano-kitajskimi-investorami>, Қаралған уақыты: 14.09.2019.
8. Eurasia Daily (2019). Казахстан и Китай за год нарастили товарооборот на 11 Сілтеме: <https://eadaily.com/ru/news/2019/09/11/kazakhstan-i-kitaj-za-god-narastili-tovarooborot-na-11-do-12-mlrd>. Қаралған уақыты: 19.09.2019.
9. Капитал (2018). Отношения Казахстан и Китай выходят на новый уровень. Сілтеме: <https://kapital.kz/economic/69671/otnosheniya-kazahstana-i-kitaya-vyhodyat-na-novyy-uroven.html>. Қаралған уақыты: 19.09.2019.
10. Bnews (2017). Казахстан и Китай: Когда логистика выгодна всем. Сілтеме: https://bnews.kz/ru/analysis/analytics/kazakhstan_i_kitai_kogda_logistika_vigodna_vsem Қаралған уақыты: 16.09.2019.
11. Tengrinews (2018). Казахстан станет морской державой за счет канала до Черного моря. Сілтеме: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/kazakhstan-stanet-morskoj-derjavoy-schet-kanala-chernogo-345525/ Қаралған уақыты: 16.09.2019.
12. Forbes (2018). Что может принести Канал Евразия. Сілтеме: https://forbes.kz/massmedia/chto-mojet-prinesti_kanal_evraziya/ Қаралған уақыты: 16.09.2019.

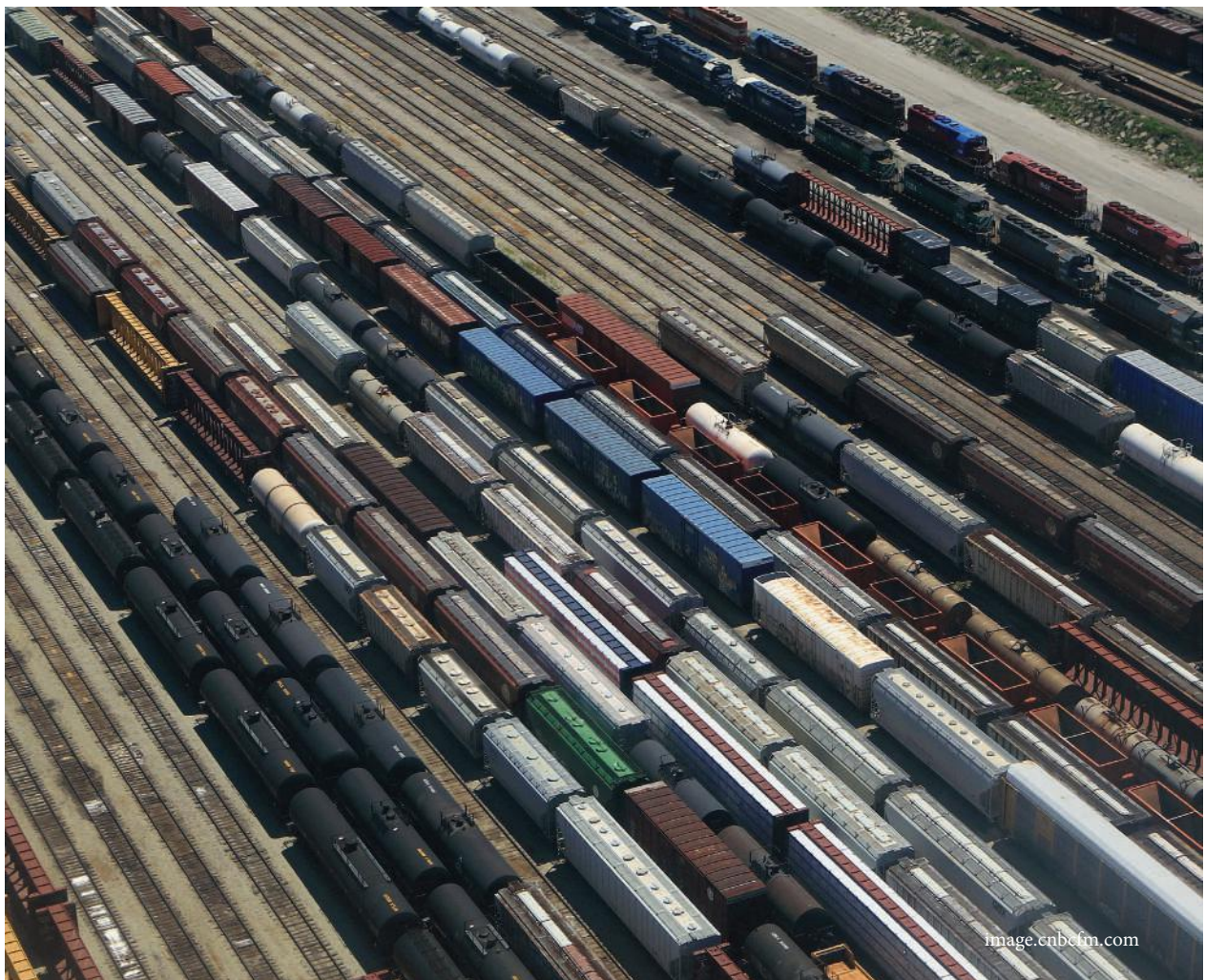

image.cnbcfm.com

PRESIDENT TOKAYEV'S VISIT TO CHINA: CONFIRMATION OF STRATEGIC TIES

AZHAR SERIKKALIYEVA

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE
JUNIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
МЛАДШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

On September 10-12, 2019, the newly elected second President of Kazakhstan, Kassym-Zhomart Tokayev, paid his first state visit to China since taking the office. The visit secured Tokayev's status as the successor of the political course of President Nazarbayev, since the main message of the negotiations was the consolidation of previous agreements and the expansion of comprehensive strategic relations between Kazakhstan and China. The run-up to the visit was also special as President Tokayev, a sinologist who graduated from MGIMO, the main alma mater of Soviet and Russian diplomacy, gave an interview to the Chinese state TV channel CCTV in Chinese. Experts noted his high level of language proficiency, indicating that this could also serve to establish cultural communications between the states. It is worth noting that Tokayev is one of the few world leaders who speaks Chinese, and the only one in the post-Soviet space. China, introducing its cultural paradigm in the global space, invests enormous resources in spreading the Chinese language and highly appreciates its knowledge by foreigners. President Tokayev previously worked in the diplomatic corps of the USSR in China and has extensive experience in negotiating with the Chinese side. After Kazakhstan gained independence, Tokayev became a key figure in the process of demarcation and delimitation of the new

ВИЗИТ ПРЕЗИДЕНТА ТОКАЕВА В КИТАЙ: ПОДТВЕРЖДЕНИЕ СТРАТЕ- ГИЧЕСКОГО ПАРТНЕРСТВА

10-12 сентября 2019 года новоизбранный второй президент Казахстана Касым-Жомарт Токаев совершил свой первый государственный визит в Китай с момента вступления в должность. Визит закрепил за Токаевым статус преемника политического курса президента Назарбаева, поскольку основным посылом переговоров стала консолидация предыдущих соглашений и расширение всесторонних стратегических отношений между Казахстаном и Китаем. Подготовка к визиту также была особенной, поскольку президент Токаев, синолог, окончивший МГИМО, главный альма-матер советской и российской дипломатии, дал интервью китайскому государственному телеканалу CCTV на китайском языке. Эксперты отметили его высокий уровень владения языком, указав, что это также может послужить установлению культурных связей между странами. Стоит отметить, что Токаев – один из немногих мировых лидеров, говорящих по-китайски, и единственный на постсоветском пространстве. Китай, внедряя свою культурную парадигму в мировое пространство, вкладывает огромные ресурсы в распространение китайского языка и высоко ценит его знание иностранцами. Президент Токаев ранее работал в дипломатическом корпусе СССР в Китае и имеет большой опыт ведения переговоров с китайской стороной. После обретения Казахстаном независимо-

Kazakh-Chinese border: it was he who advocated a speedy settlement of territorial disputes with China in 1997, arguing that in the future China would become even stronger and it would be much more difficult to negotiate with Beijing [Tokayev, 1997]. All these circumstances resulted in close attention to Tokayev's visit by both Chinese and Kazakhstani political establishment and media. On the eve of the visit, the state-affiliated Xinhua news agency stated that China attached great importance to the visit [Xinhua, 2019].

However, the events within Kazakhstan on the eve of the visit did not look so positive. Anti-Chinese rallies were held throughout the country calling for a ban on the transfer of industrial enterprises from China to Kazakhstan, which was first announced as early as in December 2014 by Chinese Prime Minister Li Keqiang. The most significant protest was held in the city of Zhanaozen in the Mangystau region. It is not surprising that the anti-Chinese sentiment in western Ka-

сти Токаев стал ключевой фигурой в процессе демаркации и делимитации новой казахстанско-китайской границы: именно он выступал за скорейшее урегулирование территориальных споров с Китаем в 1997 году, утверждая, что в будущем Китай станет еще сильнее, и с Пекином будет гораздо сложнее вести переговоры [Токаев, 1997]. Все эти обстоятельства привели к пристальному вниманию к визиту Токаева со стороны как китайского, так и казахстанского политического истеблишмента и СМИ. Накануне визита государственное информационное агентство «Синьхуа» заявило, что Китай придает большое значение визиту [Синьхуа, 2019].

Однако события в Казахстане накануне визита не выглядели столь позитивно. По стране прошли антикитайские митинги с призывом запретить перенос промышленных предприятий из Китая в Казахстан, о чем впервые заявил еще в декабре 2014 года премьер-министр Китая Ли Кэцян.

Kazakhstan is the strongest, since the largest enterprises with Chinese participation, such as AktobeMunaiGas, operate there. A population survey on the attitude to Chinese migration conducted in Kazakhstan in 2012 showed the most negative attitude in western Kazakhstan [Sadovskaya, 2015]. Lesser-scale protests took place in other cities of Kazakhstan, including Almaty, Nur-Sultan, Shymkent, Aktobe. The protesters opposed the "Chinese expansion" and called on President Tokayev to cancel his visit to China. In response, speaking at the first meeting of the National Council of Public Trust, Tokayev stated that the reports about the sale of land to China or the transfer of old Chinese plants to Kazakhstan were "rumors spread by ill-wishers who skillfully manipulate people's patriotic moods" [Radio Azattyk, 2019]. This statement echoed a comment by the Chinese ambassador to Kazakhstan who said that "there are some forces behind these protesters who are trying to rekindle, to put it mildly, a negative mood of the population against China" [Embassy of China in Kazakhstan, 2019]. At the same time, some experts view the anti-Chinese mood in Kazakhstan as

Наиболее значительный протест прошел в городе Жанаозен Мангистауской области. Неудивительно, что антикитайские настроения в западном Казахстане самые сильные, поскольку там работают самые крупные предприятия с китайским участием, такие как «АктобеМунайГаз». Опрос населения по отношению к китайской миграции, проведенный в Казахстане в 2012 году, показал наиболее негативное отношение в западном Казахстане [Садовская, 2015]. Менее масштабные протесты прошли в других городах Казахстана, включая Алматы, Нур-Султан, Шымкент, Актобе. Протестующие выступили против «китайской экспансии» и призвали президента Токаева отменить свой визит в Китай. В ответ, выступая на первом заседании Национального совета общественного доверия, Токаев заявил, что сообщения о продаже земли Китаю или переносе старых китайских заводов в Казахстан являются «слухами, исходящими от недоброжелателей, которые умело манипулируют патриотическими настроениями людей» [Радио Азаттык, 2019]. Это заявление пе-

a relic of the difficult period of Soviet-Chinese relations.

The dissemination of information about the placement of ethnic Kazakhs in “re-education camps” in Xinjiang has also caused massive public resonance and contributed to increased sinophobia in Kazakhstan. Moreover, the lack of benefits for local population from large-scale Chinese investments is also an important factor generating discontent and protests. It is worth noting that this tactic is characteristic of Beijing – negotiating with a country’s political elite without discussing possible social effects of investments. Thus, there is a notable dissonance between official statements and public opinion, as well as a lack of transparency and dialogue between the authorities and the public on the matter of cooperation with China. In any case, this growing anti-Chinese sentiment may pose a challenge to stable and stra-

**THE VISIT SECURED
TOKAYEV'S STATUS
AS THE SUCCESSOR
OF THE POLITICAL
COURSE OF PRESI-
DENT NAZARBAYEV**

**ВИЗИТ ЗАКРЕПИЛ
ЗА ТОКАЕВЫМ
СТАТУС ПРЕЕМНИКА
ПОЛИТИЧЕСКОГО
КУРСА ПРЕЗИДЕНТА
НАЗАРБАЕВА**

рекликается с комментарием посла Китая в Казахстане, который заявил, что «за этими митингующими стоят некие силы, которые стараются разжечь, мягко говоря, отрицательное настроение населения против Китая» [Посольство Китая в Казахстане, 2019]. В то же время некоторые эксперты рассматривают антикитайские настроения в Казахстане как пережиток трудного периода советско-китайских отношений.

Распространение информации о размещении этнических казахов в «лагерях перевоспитания» в Синьцзяне также вызвало массовый общественный резонанс и способствовало росту синофобии в Казахстане. Более того, отсутствие выгод для местного населения от крупных китайских инвестиций также является важным фактором, вызывающим недовольство и протесты. Стоит отметить, что эта тактика характерна для Пекина – проведение переговоров с политической элитой страны без обсуждения возможных социальных последствий инвестиций. Таким образом, существует заметный диссонанс между официальными заявлениями и общественным мнением, а также наблюдается отсутствие прозрачности и диалога между властями и общественностью по вопросу сотрудничества с Китаем. В любом случае эти растущие антикитайские настроения могут поставить под угрозу стабильные и стратегические отношения между Казахстаном и Китаем.

Двухдневный визит Касым-Жомарта Токаева был насыщен встречами и событиями. Президент Казахстана первым делом встретился с членом Политбюро Центрального комитета Коммунистической партии Китая (ЦК КПК) и начальником канцеля-

tegic relations between Kazakhstan and China.

Kassym-Zhomart Tokayev's two-day visit was full of meetings and events. The president of Kazakhstan first met with Yang Jiechi, the member of the Political Bureau of the Communist Party of China (CPC) Central Committee and director of the Office of the Foreign Affairs Commission of the CPC Central Committee [Kazinform, 2019]. Then Tokayev attended the opening of the sixth meeting of the Kazakhstan-China Business Council where the president announced that since the establishment of diplomatic relations China has invested \$20 billion in Kazakhstan's economy. Following the event, representatives of the Kazakh side signed a number of commercial agreements with Chinese businessmen, however, there is no information on details of these agreements [Akorda, 2019a].

During Tokayev's meeting with Chinese Prime Minister Li Keqiang, the parties focused on bilateral economic cooperation. According to Li Keqiang, China is willing to better integrate the Belt and Road Initiative (BRI) with Kazakhstan's development strategy, as well as to expand bilateral cooperation in trade, energy and production capacities, nuclear power, finance, science and technology, cross-border e-commerce platforms, and achieve mutually beneficial results [China News, 2019]. As a result of talks between Tokayev and Chinese President Xi Jinping, the parties signed a number of important documents that confirmed previous commitments and agreements, including the joint statement on expanded strategic partnership between China and Kazakhstan and the intergovernmental memorandum of understanding on the implementation of the cooperation plan for the connec-

**THERE IS A
DISSONANCE BETWEEN
OFFICIAL STATEMENTS
AND PUBLIC OPINION,
AS WELL AS A LACK
OF TRANSPARENCY
AND DIALOGUE ON
THE MATTER OF
COOPERATION WITH
CHINA**

**СУЩЕСТВУЕТ
ЗАМЕТНЫЙ
ДИССОНАНС МЕЖДУ
ОФИЦИАЛЬНЫМИ
ЗАЯВЛЕНИЯМИ И
ОБЩЕСТВЕННЫМ
МНЕНИЕМ, А ТАКЖЕ
НАБЛЮДАЕТСЯ
ОТСУТСТВИЕ
ПРОЗРАЧНОСТИ И
ДИАЛОГА МЕЖДУ
ВЛАСТЯМИ И
ОБЩЕСТВЕННОСТЬЮ
ПО ВОПРОСУ
СОТРУДНИЧЕСТВА С
КИТАЕМ**

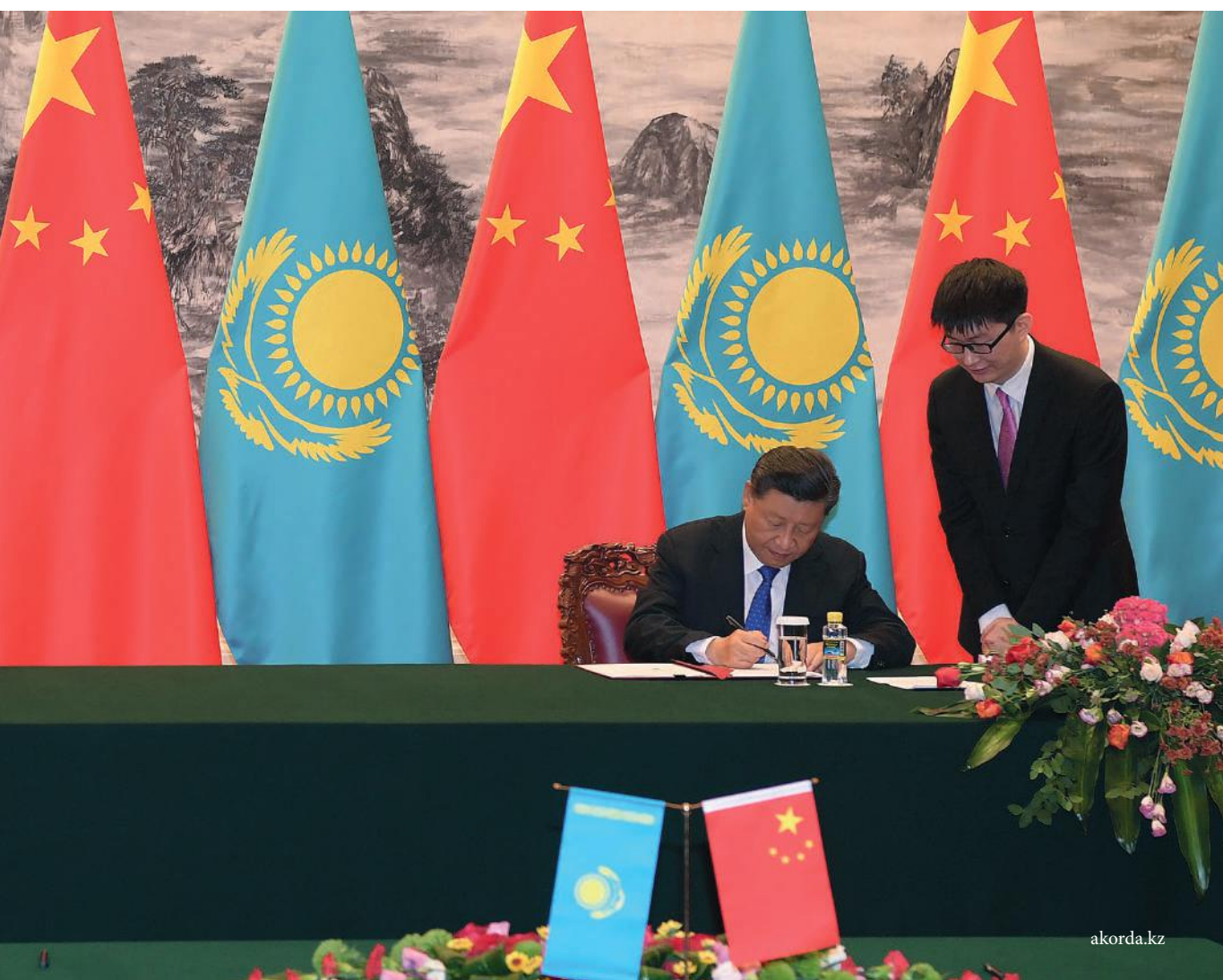
рии комиссии по иностранным делам ЦК КПК Ян Цзечи [Казинформ, 2019]. Затем Токаев принял участие в открытии шестого заседания казахстанско-китайского делового совета, на котором президент объявил, что с момента установления дипломатических отношений Китай инвестировал в экономику Казахстана 20 млрд. долл. По итогам мероприятия представители казахстанской стороны подписали ряд коммерческих соглашений с китайскими бизнесменами, однако информации о деталях этих соглашений нет [Akorda, 2019a].

tivity of the Nurly Zhol (Bright Path) national infrastructure development program and the construction of the Silk Road Economic Belt, which is a landline part of the BRI [Akorda, 2019b].

In continuation of his visit, Tokayev gave a lecture at the Chinese Academy of Social Sciences (CASS), the main think tank of China that determines the ideology of the country's foreign policy. There are a number of Chinese research centers that specialize in Kazakhstan, and the CASS also conducts analytical work on cooperation with Kazakhstan, therefore this lecture was of high importance for the expert community of China [CASS, 2019]. In addition, President Tokayev met with the

В ходе встречи Токаева с премьер-министром Китая Ли Кэцзяном стороны сосредоточили внимание на двустороннем экономическом сотрудничестве. По словам Ли Кэцзяна, Китай готов более эффективно интегрировать инициативу «Пояс и путь» (ИПП) со стратегией развития Казахстана, а также расширять двустороннее сотрудничество в области торговли, энергетики и производственных мощностей, ядерной энергетики, финансов, науки и технологий, платформ трансграничной электронной коммерции, а также способствовать достижению взаимовыгодных результатов [China News, 2019]. В результате переговоров между Токаевым и президентом

Chinese business elite and traveled to Hangzhou, one of the most technologically advanced cities in China, where he visited Hikvision, the world's largest supplier of video surveillance products. Tokayev also held a meeting with President of Alibaba Group Jack Ma, who earlier joined the challenge dedicated to the 175th anniversary of Kazakh poet and philosopher Abay by reading his poems in Chinese. The president of Kazakhstan and the famous Chinese businessman exchanged views on pressing issues of global economy, including new trends in e-commerce [Akorda, 2019c].

Thus, one of the immediate results of the visit and the accompanying information campaign was increased awareness of Kazakhstan and its economic opportunities in the Chinese business community. At the moment, Chinese investments in Kazakhstan are mainly based on intergovernmental agreements involving Chinese quasi-state companies and banks, but China is pushing its private business to invest actively in Kazakhstan. It is worth noting that the dynamic growth of Chinese investments in the economy of Kazakhstan is observed against the backdrop of a decline in interest from Western countries, and in some fields the growth of Chinese capital goes uncontested. Obviously, for Tokayev, one of the important tasks of the negotiations with the Chinese counterparts was to change the structure of economic cooperation with China and shift its focus on investing in innovative sectors of the economy. Today, economic cooperation is directed mainly at raw materials and partially at the manufacturing sectors. The next task is intensifying cooperation in the field of modernization 4.0, in which China is making good progress along with the world's technologically advanced countries.

FOR TOKAYEV, ONE OF THE IMPORTANT TASKS OF THE NEGOTIATIONS WAS TO CHANGE THE STRUCTURE OF ECONOMIC COOPERATION WITH CHINA

ДЛЯ ТОКАЕВА ОДНОЙ ИЗ ВАЖНЫХ ЗАДАЧ ПЕРЕГОВОРОВ С КИТАЙСКИМИ ПАРТНЕРАМИ БЫЛО ИЗМЕНЕНИЕ СТРУКТУРЫ ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА С КИТАЕМ

Китай Си Цзиньпином стороны подписали ряд важных документов, подтверждающих предыдущие обязательства и соглашения, в том числе совместное заявление о расширении стратегического партнерства между Китаем и Казахстаном и межправительственный меморандум о взаимопонимании о реализации плана сотрудничества по сопряжению национальной программы развития инфраструктуры «Нурлы жол» и строительства «Экономического пояса Шелкового пути», который является сухопутным компонентом ИПП [Акорда, 2019b].

В продолжение своего визита Токаев выступил с лекцией в Китайской академии общественных наук (КАОН), главном мозговом центре Китая, определяющем идеологию внешней политики страны. Существует целый ряд китайских исследовательских центров, которые специализируются на Казахстане, и КАОН также проводит аналитическую работу по сотрудничеству с Казахстаном, поэтому эта лекция имела большое значение для экспертного сообщества Китая [КАОН, 2019]. Кроме того, президент Токаев встретился с китайской бизнес-элитой и совершил поездку в Ханчжоу, один из наиболее технологически развитых городов Китая, где он посетил компанию «Hikvision», крупнейшего в мире поставщика продуктов видеонаблюдения. Токаев также провел встречу с президентом «Alibaba Group» Джеком Ма, который ранее присоединился к акции, посвященной 175-летию казахского поэта и философа Абая, прочитав его стихи на китайском языке. Президент Казахстана и известный китайский бизнесмен обменялись мнениями по актуальным вопросам мировой экономики, включая новые тен-

Since 1991, Kazakhstan and China have developed multifaceted bilateral relations, which have no precedent in history. Even though Kazakhstan and China are long-time neighbors, political, cultural and humanitarian relations and security cooperation have been forming in the past three decades after Kazakhstan gained independence. All the agreements reached in various fields make the relations between the two countries comprehensive and multidimensional. The agen-

денции в электронной коммерции [Акорда, 2019с].

Таким образом, одним из непосредственных результатов визита и сопутствующей информационной кампании стало повышение осведомленности о Казахстане и его экономических возможностях в китайском бизнес-сообществе. В настоящее время китайские инвестиции в Казахстане в основном опираются на межправитель-

da and structure of these relations are changing, from border demarcation to innovative cooperation, and the dynamics of the development of relations in all areas is significant and has no analogues in the post-Soviet space, even in comparison with Russia. However, it is worth noting that President Tokayev made his first state visit to Moscow, then to Tashkent, and only then to Beijing. Accordingly, his state visit to China has reaffirmed Kazakhstan's commitment to the current foreign policy course of "leaning" on Russia in global issues, with the simultaneous expansion of economic and, as a result, political ties with China.

References:

1. Akorda (2019a). The head of state attended the opening of the sixth meeting of the Kazakhstan-China Business Council. Retrieved from http://www.akorda.kz/ru/events/international_community/foreign_visits/glava-gosudarstva-prinyal-uchastie-v-otkrytii-6-go-zasedaniya-kazahstan-sko-kitaiskogo-delovogo-soveta. Accessed on 11.09.2019.
2. Akorda (2019b). President of Kazakhstan Kassym-Jomart Tokayev held talks with Chinese President XI Jinping. Retrieved from http://www.akorda.kz/en/events/international_community/foreign_visits/president-of-kazakhstan-kassym-jomart-tokayev-held-talks-with-chinese-president-xi-jinping. Accessed on 11.09.2019.
3. Akorda (2019c). Kassym-Jomart Tokayev held a meeting with the founder of Alibaba Group Jack Ma. Retrieved from http://www.akorda.kz/en/events/international_community/foreign_visits/kassym-jomart-tokayev-held-a-meeting-with-the-founder-of-alibaba-group-jack-ma. Accessed on 11.09.2019.
4. CASS (2019). Kazakhstan's President Tokayev visited the Chinese Academy of Social Sciences and delivered a speech. Retrieved from http://cass.cassn.cn/index2019/ywtj/201909/t20190916_4972566.shtml. Accessed on 12.09.2019.
5. China News (2019). Li Keqiang meets with Kazakh President Tokayev. Retrieved from <http://www.chinanews.com/gn/2019/09-11/8954217.shtml>. Accessed on 13.09.2019.
6. Embassy of China in Kazakhstan (2019). The Chinese Ambassador to Kazakhstan commented on anti-Chinese protests in the country. Retrieved from <http://kz.chi->

TOKAYEV'S VISIT TO CHINA HAS REAFFIRMED KAZAKHSTAN'S COMMITMENT TO THE CURRENT COURSE OF THE EXPANSION OF ECONOMIC AND, AS A RESULT, POLITICAL TIES WITH CHINA

ВИЗИТ ТОКАЕВА В КИТАЙ ПОДТВЕРДИЛ ПРИВЕРЖЕННОСТЬ КАЗАХСТАНА НЫНЕШНЕМУ ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКОМУ КУРСУ РАСШИРЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ И, КАК СЛЕДСТВИЕ, ПОЛИТИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ С КИТАЕМ

ственные соглашения и осуществляются через китайские квазигосударственные компании и банки, но Китай подталкивает свой частный бизнес к активным инвестициям в Казахстан. Стоит отметить, что динамичный рост китайских инвестиций в экономику Казахстана наблюдается на фоне снижения интереса со стороны западных стран, а в некоторых областях рост китайского капитала проходит безальтернативно. Очевидно, что для Токаева одной из важных задач переговоров с китайскими партнерами было изменение структуры экономического сотрудничества с Китаем и смещение акцента на инвестирование в инновационные сектора экономики. Сегодня экономическое сотрудничество направлено в основном на сырье и частично на обрабатывающие отрасли. Следующая задача – активизировать сотрудничество в области модернизации 4.0, в которой Китай добивается значительных успехов наряду с технологически развитыми странами мира.

С 1991 года Казахстан и Китай развивают многоплановые двусторонние отношения, которые не имеют прецедента в истории. Несмотря на то, что Казахстан и Китай являются давними соседями, политические, культурные и гуманитарные отношения и сотрудничество в области безопасности формировались в последние три десятилетия после обретения Казахстаном независимости. Все договоренности, достигнутые в различных областях, делают отношения между двумя странами всеобъемлющими и многогранными. Повестка и структура этих отношений меняются, от демаркации границы до инновационного сотрудничества, а динамика развития отношений во всех областях значительна и не имеет аналогов на по-

na-embassy.org/rus/sgxx/sgdt/t1696745.htm. Accessed on 13.09.2019.

7. Kazinform (2019). President of Kazakhstan met with member of the Political Bureau of the CPC Central Committee Yang Jiechi. Retrieved from https://www.inform.kz/ru/prezident-kazahstana-vstretilsya-s-chlenom-politbyuro-ck-kpk-yan-czechi_a3564533. Accessed on 11.09.2019.
8. Radio Azattyk (2019). "Enemies", "manipulations" and "provocations". Statements against the background of anti-Chinese protests. Retrieved from <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-nur-sultan-toqayev-about-anti-china-protests/30149842.html>. Accessed on 12.09.2019.
9. Sadovskaya, Elena (2015). Chinese Migration to Kazakhstan. Demoscope Weekly, №629-630. Retrieved from <http://demoscope.ru/weekly/2015/0629/demoscope629.pdf>. Accessed on 10.09.2019.
10. Tokayev, Kassym-Zhomart (1997). Under the Banner of Independence: Essays on the Foreign Policy of Kazakhstan. Almaty: Bilim.
11. Xinhua (2019). Kazakh President Tokayev will visit China. Retrieved from http://www.xinhuanet.com/2019-09/05/c_1124964055.htm. Accessed on 12.09.2019.

стсоветском пространстве, даже по сравнению с Россией. Однако стоит отметить, что президент Токаев совершил свой первый государственный визит в Москву, затем в Ташкент и только потом в Пекин. Соответственно, его государственный визит в Китай подтвердил приверженность Казахстана нынешнему внешнеполитическому курсу «опоры» на Россию в глобальных вопросах с одновременным расширением экономических и, как следствие, политических связей с Китаем.

Источники:

1. Акорда (2019а). Глава государства принял участие в открытии 6-го заседания Казахстанско-Китайского делового совета. Доступен по адресу: http://www.akorda.kz/ru/events/international_community/foreign_visits/glava-gosudarstva-prinyal-uchastie-v-otkrytii-6-go-zasedaniya-kazahstansko-kitaiskogo-delovogo-soveta. Дата обращения: 11.09.2019.
2. Акорда (2019b). Президент Казахстана Касым-Жомарт Токаев провел переговоры с Председателем КНР Си Цзиньпином. Доступен по адресу: http://www.akorda.kz/ru/events/international_community/foreign_visits/prezident-kazahstana-kasym-zhomart-tokaev-provel-peregovory-s-predsedatelem-knr-si-czinpinom. Дата обращения: 11.09.2019.
3. Акорда (2019c). Касым-Жомарт Токаев провел встречу с основателем компании «Alibaba Group» Джеком Ма. Доступен по адресу: http://www.akorda.kz/ru/events/international_community/foreign_visits/kasym-zhomart-tokaev-provel-vstrechu-s-osnovatelem-kompanii-alibaba-group-dzhekom-ma. Дата обращения: 11.09.2019.
4. КАОН (2019). Президент Казахстана Токаев посетил Китайскую академию общественных наук и выступил с речью. Доступен по адресу: http://cass.csn.cn/index2019/ywtj/201909/t20190916_4972566.shtml. Дата обращения: 12.09.2019.
5. China News (2019). Ли Кэцян встретился с президентом Казахстана Токаевым. Доступен по адресу: <http://www.chinanews.com/gn/2019/09-11/8954217.shtml>. Дата обращения: 13.09.2019.
6. Посольство Китая в Казахстане (2019). Посол КНР в Казахстане прокомментировал антикитайские митинги в этой стране. Доступен по адресу: <http://kz.china-embassy.org/rus/sgxx/sgdt/t1696745.htm>. Дата обращения: 13.09.2019.
7. Казинформ (2019). Президент Казахстана встретился с членом Политбюро ЦК КПК Ян Цзечи. Доступен по адресу: https://www.inform.kz/ru/prezident-kazahstana-vstretilsya-s-chlenom-politbyuro-ck-kpk-yan-czechi_a3564533. Дата обращения: 13.09.2019.
8. Радио Азаттык (2019). «Недоброжелатели», «манипуляции» и «провокации». Заявления на фоне антикитайских выступлений. Доступен по адресу: <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-nur-sultan-toqayev-about-anti-china-protests/30149842.html>. Дата обращения: 12.09.2019.
9. Садовская, Елена (2015). Китайская миграция в Казахстане. Демоскоп Weekly, №629-630. Доступен по адресу: <http://demoscope.ru/weekly/2015/0629/demoscope629.pdf>. Дата обращения: 10.09.2019.
10. Токаев, Касым-Жомарт (1997). Под стягом независимости: очерки о внешней политике Казахстана. Алматы: Білім.
11. Синьхуа (2019). Президент Казахстана Токаев посетит Китай. Доступен по адресу: http://www.xinhuanet.com/2019-09/05/c_1124964055.htm. Дата обращения: 12.09.2019.

A DATE THAT CANNOT BE UNDONE

PROF. GULNAR NADIROVA

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

СВИДАНИЕ, КОТОРОЕ НЕЛЬЗЯ ОТМЕНИТЬ

Reading is one of the most useful human skills, which makes it possible to acquire and create knowledge; the reading process is easy because it is quickly mastered by almost every child, and difficult because it involves increased work of consciousness, intelligence, soul, if we talk about reading as a form of spiritual activity. We can say that the whole modern education system and a significant part of national and world cultures are built on reading. However, recent trends show that the need for reading books, especially among young people, is gradually decreasing throughout the world, giving way to either alternative visual sources of information, or turning into a scanning or skimming process. Teenagers prefer reading for information or reading for entertainment [Bulanov, n.d.]. Both options contribute little to the active development of intelligence and personality.

This problem causes natural concern about consequences for humanity as a result of the loss of general literacy and interest in the conscious creative reading process. During discussions on this topic, some consider parents or school teachers guilty since they have not accustomed children to this vital skill from an early age, others hope that the development of technology in the future will offer some alternative cognitive processes. Still

**READING IS ONE OF
THE MOST USEFUL
HUMAN SKILLS,
WHICH MAKES IT
POSSIBLE TO ACQUIRE
AND CREATE
KNOWLEDGE**

**ЧТЕНИЕ – ОДИН ИЗ
САМЫХ ПОЛЕЗНЫХ
НАВЫКОВ ЧЕЛОВЕКА,
ДАЮЩИЙ
ВОЗМОЖНОСТЬ
ПРИОБРЕТАТЬ И
СОЗДАВАТЬ ЗНАНИЕ**

Чтение – один из самых полезных навыков человека, дающий возможность приобретать и создавать знание; процесс одновременно легкий, потому что им быстро овладевает почти каждый ребенок, и трудный, потому что предполагает усиленную работу сознания, интеллекта, души, если говорить о чтении как о форме духовной деятельности. Можно сказать, что на чтении построена вся современная система образования и значительная часть национальных и мировой культур. Однако тенденции последних лет показывают, что потребность в чтении книг, особенно у молодых людей, во всем мире постепенно снижается, уступая место либо альтернативным визуальным источникам информации либо превращаясь в процесс сканирования или скимминга. Подростки читают для получения информации или для развлечения [Буланов, б.д.]. И тот, и другой вариант мало способствуют активному развитию интеллекта и личности.

Эта проблема вызывает естественное беспокойство по поводу последствий для человечества в результате потери общей грамотности и интереса к осознанному творческому процессу чтения. В ходе дискуссий по этой теме некоторые ищут виновных в лице ро-

others prefer to look for ways to attract and engage young people with books and literature here and now, inventing various strategies and techniques for this, combining efforts of libraries, schools, parents and all interested people who are not indifferent to the fate of the Z-generation. Unfortunately, many countries around the world, including developed ones, have faced problems such as closures or downsizing of libraries, lack of staff and resources, insufficient funding, which means that the general literacy rate is falling, and adolescents have increasingly limited access to book resources, knowledge and services that they need to support their academic, emotional and social development [Tsoy, 2017].

With the increasing use of gadgets by teenagers (smartphones, tablets, laptops, etc.), public and school libraries should apparently change the principles of their work, taking into account the influence of technology, and create spaces and services that would be attractive, useful and offer all types of resources. It is also important to realize the fact that literacy of the young generation now includes not only reading and writing, but also action and participation in the surrounding world

дителей или школьных учителей, которые не приучили детей с раннего возраста к этому жизненно необходимому навыку, другие уповают на то, что развитие технологий в будущем предложит какие-то альтернативные процессы познания. Третьи предпочитают искать пути привлечения и увлечения молодых людей книгами и литературой здесь и сейчас, изобретая для этого различные стратегии и приемы, объединяя усилия библиотек, школ, родителей и всех заинтересованных людей, которым не безразличны судьбы поколения Z. К сожалению, многие страны мира, и развитые в том числе, столкнулись с такими проблемами, как закрытие или сокращение библиотек, нехватка персонала и ресурсов, недостаточное финансирование, что означает, что общий уровень грамотности падает, а подростки имеют все более ограниченный доступ к книжным ресурсам, знаниям и услугам, которые им необходимы для поддержания академического, эмоционального и социального развития [Цой, 2017].

При возрастающем использовании гаджетов подростками (смартфоны, планшеты, ноутбуки, и т. д.) публичные и школьные

[Braun et al., 2014]. For instance, the Young Adult Library Services Association (YALSA), a division of the American Library Association (ALA), launched the annual Teen Read Week. This initiative, which aims to encourage teenagers to be regular readers and users of the library, began in 1998 and is held annually in October. The Teen Read Week encourages teens to use reading in all its forms – books, magazines, e-books, audio books, and more. This is not only about free services and resources offered by the library, but also about creative, educational events under the guidance of professional mentors [Zalusky, 2018].

YALSA sees its mission in supporting library staff in solving the problems that adolescents face through introducing them to education, research, and creativity based on library resources [YALSA, n.d.]. Every year the association offers a theme for implementing creative plans of libraries across the country. For example, in 2014, it was the slogan “Make dreams come true”, and the theme for 2018 was “It’s Written in the Stars: READ”. Exchange of opinions, ideas, thoughts, and suggestions between librarians, volunteers, and school teachers takes place on the YALSA website. The basic work principle of professionals is mutual learning – adolescents learn from experts, experts learn from adolescents.

↗ библиотеки должны, видимо, изменить принципы своей работы с учетом влияния технологий и создать такие пространства и услуги, которые были бы привлекательны, полезны и предлагали все типы ресурсов. Также важно осознать тот факт, что грамотность молодого поколения теперь включает в себя не только чтение и письмо, но и действие, участие в окружающем мире [Браун и др., 2014]. К примеру, Ассоциация библиотечного обслуживания подростков (YALSA), подразделение Американской библиотечной ассоциации (ALA), выступила с инициативой ежегодного празднования Недели подросткового чтения. Эта инициатива, цель которой побудить подростков быть постоянными читателями и пользователями библиотек, началась в 1998 году и реализуется ежегодно в октябре. Неделя подросткового чтения поощряет подростков заниматься чтением во всех формах – книги, журналы, электронные книги, аудиокниги и многое другое. Речь идет не только о бесплатных услугах и ресурсах, предлагаемых библиотекой, но и о творческих, образовательных мероприятиях под руководством профессиональных наставников [Залуски, 2018].

YALSA видит свою миссию в поддержке библиотечного персонала при решении

The habit of asking teenagers for their opinions makes them understand that the library is their own and exists to meet their needs. Trust and a sense of community make it possible to understand mood and interests of teenagers, better educate them and encourage their love of reading and library. Even an elementary urge to talk about books forms the skills of generalization, analysis, and search for the main meaning [YALSA, 2014].

So, during the Teen Read Week at the Findlay High School in Ohio, the library opens its doors wide and invites a large number of people to come to school. Among others, foreign students from a local university were invited to talk with high school students about different ways to learn languages and cultures in the school library. Students from Japan and Korea helped with software installation; students from India, Saudi Arabia and Nepal brought experience from their diverse cultures, which is becoming especially important in a world where the problems of mutual hatred and disagreement are flooding the media and news feeds. This means that adolescents must make an effort to realize and feel empathy and compassion for the people with whom we share the earth, library workers say [YALSA, 2016]. The Blind Date with a Book is very popular among teenagers: a librarian offers a young reader a book neatly wrapped in paper, without any indication of its contents. The goal is to offer something unusual to his/her addictions, from those genres that he/she usually does not read. There is a possibility that he/she will return the book the very next day, but more often there is a happy discovery of a new author and genre.

It is during this week that the Dollar General Literacy Foundation awards 10 libraries with a grant of \$1,000 to help them finance youth literacy events that will help support innovative reading or literacy programs

**RECENT TRENDS
SHOW THAT THE NEED
FOR READING BOOKS,
ESPECIALLY AMONG
YOUNG PEOPLE, IS
GRADUALLY DECREASING
THROUGHOUT
THE WORLD**

**ТЕНДЕНЦИИ
ПОСЛЕДНИХ ЛЕТ
ПОКАЗЫВАЮТ,
ЧТО ПОТРЕБНОСТЬ
В ЧТЕНИИ КНИГ,
ОСОБЕННО У
МОЛОДЫХ ЛЮДЕЙ,
ВО ВСЕМ МИРЕ
ПОСТЕПЕННО
СНИЖАЕТСЯ**

проблем, с которыми сталкиваются подростки, через приобщение их к образованию, исследованиям, творчеству на основе библиотечных ресурсов [YALSA, б.д.]. Ежегодно ассоциация предлагает тему для реализации творческих планов библиотек по всей стране. Например, в 2014 году это был лозунг «Превратите мечты в реальность», а тема 2018 года звучала как «Написано на звездах: ЧИТАЙТЕ». Обмен мнениями, идеями, размышлениями, предложениями между библиотекарями, волонтерами, школьными учителями происходит на сайте YALSA. Основным принципом работы профессионалов является взаимное обучение – подростков экспертами, экспертов подростками. Привычка интересоваться мнением подростков дает им понять, что библиотека принадлежит им и существует для удовлетворения их потребностей. Доверие и чувство общности позволяют понять настроение и интересы подростков, эффективнее их воспитывать и поощрять их любовь к чтению и библиотеке. Даже элементарное побуждение к ведению беседы о книгах формирует навыки обобщения, анализа, поиска основного смысла [YALSA, 2014].

Так, во время Недели подросткового чтения в средней школе в городке Финдлэй, штат Огайо, библиотека распахивает свои двери и приглашает в школу большое количество людей. В числе прочих были иностранные студенты из местного университета, пришедшие поговорить с учениками старших классов о различных способах изучения языков и культур в школьной библиотеке. Студенты из Японии и Кореи помогли с установкой программ, студенты из Индии, Саудовской Аравии и Непала поделились опытом своих разнообразных культур, что приобретает особую значимость в мире, где проблемы взаимной ненависти и разногласий не сходят со страниц СМИ и новостных лент. Предпола-

for adolescents [ALA, 2019]. For example, the Montville Township Public Library used the grant to make a series of four artificial language programs in science fiction and fantasy. The White Oak Public Library received a grant to create a collection of board games that focused on literacy skills. The library has prepared this new collection also for English as a second language lessons. It was very important for the organizers that teenagers and their families came to the presentation of board games together [YALSA, 2018]. Even after the end of the Teen Read Week, events do not end there. School teachers help students organize a contest of their own poems / rap, which somehow respond to the text of books they read – continuation of the story, personal reflection, another point of view, etc. The poem / rap with the highest rating is recorded on video and posted online, in order to be seen and heard not only by students, but also by parents, teachers and community members, as well as people living outside the district. In this way teenagers share their voices with the world outside their usual environment.

As part of the Teen Read Week, the Cincinnati and Hamilton County Public Library invites teens, parents, and residents to take part in a number of special events, including the creation of a book trailer, a short video in a free-

гається, що подростки повинні приложити зусилля, щоб осознати і відчути співчуття і співрадіє до людей, з якими ми живемо на одній планеті, вважають бібліотекарі [YALSA, 2016]. Серед підлітків дуже популярно «Свідання з книгою вслепу», коли бібліотекар запропонує юному читачеві книгу, акуратно завернуту в папір, без будь-яких вказівок на її зміст. Мета полягає в тому, щоб запропонувати читачеві щось незвичне, з цих жанрів, які він звичайно не читає. Є ймовірність, що школяр може повернути книгу на наступний же день, але частіше все ж відбувається щаслива зустріч з новим автором і жанром.

Іменно в рамках цієї тижня фонд «Dollar General Literacy» присуджує 10 бібліотекам грант в розмірі 1 тис. дол., щоб допомогти їм профінансувати заходи по підвищенню рівня грамотності серед молоді, які допоможуть підтримувати інноваційні програми читання або навчання грамоті для підлітків [ALA, 2019]. Наприклад, публічна бібліотека містечка Монтвіль використовувала грант, щоб зробити серію з чотирьох програм по штучним мовам в науковій фантастиці і фентезі. Публічна бібліотека містечка Уайт Оук отримала грант для соз-

form narrative about a book; students and staff vote to determine the best trailer and award a winner. Library experts also compiled a set of useful tips that you can use not only during the week, but all your life:

- Take time every day to read with your family;
- Share your favorite book with family and friends;
- Go online to find out about new books or authors, or use the free YALSA app for teens;
- Organize a book discussion group;
- Create a home library (thrift stores and sales offer an inexpensive way to do this);
- Listen to audio books while traveling;
- Create a cozy reading corner somewhere in your home;
- Use your meal time to talk about the books you read [Ainsworth Public library, 2016].

In some libraries, the Teen Read Week also includes the Amnesty Week for Teenagers, where anyone who has lost their library card can replace it for free and check expired books without paying fines. Many libraries allow you to bring a book with you and read it, enjoying free pizza, or watch a new movie, or learn important information about eating and healthy habits from the Mad Scientists of Halloween show [Findlay-Hancock County Public Library, 2018].

Librarians seek and partner with various public organizations and individuals, from a restaurant chef to city council members. Today, millions of teenagers around the world face growing social problems and barriers that they cannot overcome on their own, and libraries are such a structure that can help them create a better future, or at least try to do it.

Kazakhstani teenagers are in many ways similar to their foreign peers in

MANY COUNTRIES AROUND THE WORLD, INCLUDING DEVELOPED ONES, HAVE FACED PROBLEMS SUCH AS CLOSURES OR DOWNSIZING OF LIBRARIES, LACK OF STAFF AND RESOURCES, INSUFFICIENT FUNDING

МНОГИЕ СТРАНЫ МИРА, И РАЗВИТЫЕ В ТОМ ЧИСЛЕ, СТОЛКНУЛИСЬ С ТАКИМИ ПРОБЛЕМАМИ, КАК ЗАКРЫТИЕ И СОКРАЩЕНИЕ БИБЛИОТЕК, НЕХВАТКА ПЕРСОНАЛА И РЕСУРСОВ, НЕДОСТАТОЧНОЕ ФИНАНСИРОВАНИЕ

дания коллекции настольных игр, в которой основное внимание уделялось навыкам грамотности. Библиотека подготовила эту новую коллекцию также для уроков английского языка для иностранцев. Для организаторов было важно, что на презентацию настольных игр подростки пришли со своими семьями [YALSA, 2018]. Даже после завершения Недели подросткового чтения мероприятия не заканчиваются. Школьные учителя помогают ученикам организовать конкурс собственных стихотворений или рэпа, которые каким-то образом откликаются на текст прочитанных книг – продолжение истории, размышление, другая точка зрения и т. д. Стихотворение/рэп с самым высоким рейтингом записываются на видео и размещаются в сети для того, чтобы увидеть и услышать его могли не только учащиеся, но и родители, учителя и члены сообщества, а также люди, живущие за пределами района. Таким образом подростки участвуют в жизни мира за пределами своего привычного окружения.

В рамках Недели подросткового чтения публичная библиотека города Цинциннати и округа Гамильтон приглашает подростков, родителей и местных жителей принять участие в таких специальных мероприятиях, как создание «буктрейлера» – короткого видеоролика, рассказывающего в произвольной художественной форме о какой-либо книге; школьники и сотрудники путем голосования определяют лучший трейлер и награждают победителя. Эксперты библиотеки также составили свод полезных советов, которыми можно воспользоваться не только в ходе этой недели, но в течение всей жизни:

- Выделите время каждый день, чтобы читать с семьей;
- Поделитесь своей любимой книгой с семьей и друзьями;

terms of interests, problems, lifestyle, which means that children's, youth and school libraries of Kazakhstan face the same range of concerns and are also in search of incentives and tools to attract young readers, despite limited financial resources and optimization processes, that is, the closure of small libraries, and underestimation by government agencies. The experience of foreign colleagues can, perhaps, be partially borrowed, but, given Kazakhstan's specifics, namely, a large number of educated people, representatives of the creative intelligentsia, writers and poets, it would be effective if each of them infected their children with a "reading virus", brought them to the library and helped them discover the immense wealth of book culture.

References:

1. Ainsworth Public library (2016). Ainsworth Library to Celebrate Teen Read Week. Retrieved from <https://libraries.ne.gov/ainsworth/2016/10/07/ainsworth-library-to-celebrate-teen-read-week/>. Accessed on 22.09.2019.
2. ALA (2019). Apply for the 2019 YALSA/DGLF Digital Equipment Grant. Retrieved from <http://www.ala.org/news/member-news/2019/04/apply-2019-yalsadg-if-digital-equipment-grant>. Accessed on 22.09.2019.
3. Braun, Linda W., Hartman, Maureen L., Hughes-Hassell, Sandra, and Kafi Kumasi with contributions from Beth Yoke (2014). The Future of Library Services for and with Teens: A Call to Action 2014. Retrieved from http://www.ala.org/yaforum/sites/ala.org/yaforum/files/content/YALSA_nationalforum_Final_web_0.pdf. Accessed on 19.09.2019.
4. Bulanov, M. (n.d.). Children's and teenage reading. Retrieved from <https://www.academia.edu>. Accessed on 16.09.2019.
5. Findlay-Hancock County Public Library (2018). Teen Read Week. Retrieved from <https://www.findlaylibrary.org/content/teen-read-week>. Accessed on 22.09.2019.
6. Tsoy, E. (2017). Why are libraries not fashionable? Retrieved from <https://vlast.kz/obsshestvo/22763-pocemu-biblioteki-eto-ne-modno.html>. Accessed on 16.09.2019.
7. YALSA (n.d.). About YALSA. Retrieved from <http://www.ala.org/yalsa/aboutyalsa>. Accessed on 15.09.2019.
8. YALSA (2014). Learning from Teens: Thoughts for a Teen Read Week. Retrieved from <http://yalsa.ala.org/blog/tag/teen-read-week/>. Accessed on 22.09.2019.
9. YALSA (2016). Teen Read Week: A Time to Come Together. Retrieved from <http://yalsa.ala.org/blog/?s=Findlay+High+in+Findlay>. Accessed on 15.09.2019.
10. YALSA (2018). Teen Read Week at Montville Township Public Library. Retrieved from <http://yalsa.ala.org/blog/?s=Montville+Township+>. Accessed on 15.09.2019.
11. Zalusky, S. (2018). Teen Read Week 2018: Reading Can Be Out of This World. Retrieved from <http://www.ilovelibraries.org/article/teen-read-week-2018-reading-can-be-out-world>. Accessed on 15.09.2019.

- Зайдите в Интернет, чтобы узнать о новых книгах или авторах, или воспользуйтесь бесплатным приложением YALSA для подростков;
- Организуйте группу для обсуждения книг;
- Создайте домашнюю библиотеку (букинистические магазины и распродажи предлагают недорогой способ для этого);
- Слушайте аудиокниги в поездках;
- Создайте уютный уголок для чтения где-нибудь в своем доме;
- Во время еды поговорите о книгах, которые вы читаете [Публичная библиотека Эйнсворта, 2016].

В некоторых библиотеках Неделя подросткового чтения включает в себя и Неделю амнистии для подростков, когда любой, кто потерял свою библиотечную карточку, может бесплатно восстановить ее и сдать просроченные книги без уплаты штрафа. Во многих библиотеках разрешается принести книгу с собой и читать ее, наслаждаясь бесплатной пиццей, посмотреть новый фильм или узнать важную информацию о питании и здоровых привычках в ходе посвященного Хэллоуин шоу с «безумными учеными» [Публичная библиотека округа Финдли-Хэнкок, 2018].

Библиотекари ищут возможности и сотрудничают с различными общественными организациями и частными лицами, от шеф-повара ресторана до членов городского совета. Сегодня миллионы подростков по всему миру сталкиваются с растущими социальными проблемами и барьерами, которые они не могут преодолеть самостоятельно, а библиотеки представляют собой такую структуру, которая может помочь им создать лучшее будущее или, по крайней мере, попытаться это сделать.

Казахстанские подростки во многом схожи со своими зарубежными сверстниками, в том, что касается интересов, проблем, стиля жизни, а значит детские, юношеские и школьные библиотеки Казахстана сталкиваются с тем же кругом забот и так же находятся в поиске стимулов и инструментов привлечения юных читателей, несмотря на ограниченность финансовых средств и

THE HABIT OF ASKING TEENAGERS FOR THEIR OPINIONS MAKES THEM UNDERSTAND THAT THE LIBRARY IS THEIR OWN AND EXISTS TO MEET THEIR NEEDS

ПРИВЫЧКА ИНТЕРЕСОВАТЬСЯ МНЕНИЕМ ПОДРОСТКОВ ДАЕТ ИМ ПОНЯТЬ, ЧТО БИБЛИОТЕКА ПРИНАДЛЕЖИТ ИМ И СУЩЕСТВУЕТ ДЛЯ УДОВЛЕТВОРЕНИЯ ИХ ПОТРЕБНОСТЕЙ

librarypoint.bibliocommons.com

процессы оптимизации, то есть закрытия маленьких библиотек, и недооценку со стороны государственных структур. Опыт зарубежных коллег, наверное, можно отчасти позаимствовать, но, учитывая казахстанскую специфику, а именно, большое количество образованных людей, представителей творческой интеллигенции, писателей и поэтов, было бы эффективно, если бы каждый из них заразил «вирусом чтения» своих детей, привел их за руку в библиотеку и помог им открыть безмерные богатства книжной культуры.

Источники:

1. Публичная библиотека Эйнсворта (2016). Библиотека Эйнсворта будет отмечать неделю подросткового чтения. Доступен по адресу: <https://libraries.ne.gov/ainsworth/2016/10/07/ainsworth-library-to-celebrate-teen-read-week/>. Дата обращения: 22.09.2019.
2. ALA (2019). Подать заявку на грант YALSA/DGLF для цифрового оборудования на 2019 год. Доступен по адресу: <http://www.ala.org/news/member-news/2019/04/apply-2019-yalsadglf-digital-equipment-grant>. Дата обращения: 22.09.2019.
3. Браун, Линда В., Хартман, Морин Л., Хьюз-Хассел, Сандра и Кафи Кумаси при участии Бет Йок (2014). Будущее библиотечных услуг для подростков и с подростками: призыв к действию 2014 года. Доступен по адресу: http://www.ala.org/yaforum/sites/ala.org/yaforum/files/content/YALSA_nationalforum_Final_web_0.pdf. Дата обращения: 19.09.2019.
4. Буланов, М. (n.d.) Детское и подростковое чтение. Доступен по адресу: <https://www.academia.edu>. Дата обращения: 16.09.2019.
5. Публичная библиотека округа Финдли-Хэнкок (2018). Неделя подросткового чтения. Доступен по адресу: <https://www.findlaylibrary.org/content/teen-read-week>. Дата обращения: 22.09.2019.
6. Цой, Е. (2017). Почему библиотеки – это не модно? Доступен по адресу: <https://vlast.kz/obsshestvo/22763-pocemu-biblioteki-eto-ne-modno.html>. Дата обращения: 16.09.2019.
7. YALSA (6.д.). О YALSA. Доступен по адресу: <http://www.ala.org/yalsa/aboutyalsa>. Дата обращения: 15.09.2019.
8. YALSA (2014). Учимся у подростков: мысли для недели подросткового чтения. Доступен по адресу: <http://yalsa.ala.org/blog/tag/teen-read-week/>. Дата обращения: 22.09.2019.
9. YALSA (2016). Неделя подросткового чтения: время собраться вместе. Доступен по адресу: <http://yalsa.ala.org/blog/?s=Findlay+High+in+Findlay>. Дата обращения: 15.09.2019.
10. YALSA (2018). Неделя подросткового чтения в публичной библиотеке городка Монтвилль. Доступен по адресу: <http://yalsa.ala.org/blog/?s=Montville+Township+>. Дата обращения: 15.09.2019.
11. Залуский С. (2018). Неделя подросткового чтения 2018 года: чтение может быть неземным. Доступен по адресу: <http://www.ilovelibraries.org/article/teen-read-week-2018-reading-can-be-out-world>. Дата обращения: 15.09.2019.

17 EYLÜL 2019 TARİHİNDE TÜRKİYE CUMHURİYETİ ALMATI BAŞKONSOLOSU SAYIN ALİ RIZA AKINCI, HOCA AHMET YESEVİ ULUSLARARASI TÜRK-KAZAK ÜNİVERSİTESİ AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ'NE BİR NEZAKET ZİYARETİ GERÇEKLEŞTİRDİ.

2019 ЖЫЛДЫҢ 17 ҚЫРКҮЙЕГІНДЕ ТҮРКИЯ РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АЛМАТЫ ҚАЛАСЫНДАҒЫ БАС КОНСУЛЫ АЛИ РЫЗА АКЫНЖЫ ҚОЖА АХМЕТ ЯСАУИ АТЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАЗАҚ-ТҮРІК УНИВЕРСИТЕТІ ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНДА ҚОНАҚТА БОЛДЫ.

Бас консул Али Рыза Акынжы Еуразия ғылыми-зерттеу институты Қазақстан мен Түркия арасындағы ынтымақтастықтың көпірі болып табылатынын атап өтті. Кездесу барысында Бас консул Али Рыза Акынжы мырзаға Еуразия ғылыми-зерттеу институтының ғылыми қызметі туралы толық ақпарат берілді. Осы тұрғыда Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры доцент, доктор Вакур Сүмер институттың атқарып жатқан жұмыстары мен басылымдары туралы баяндап берді. Ол сондай-ақ, институттың Түркия, Қазақстан және басқа да елдердің ғалымдарының басын қосқан алдыңғы қатарлы мекеме болып табылатынын атап өтті.

Бұдан кейін Бас консул институт ғимаратын аралап, институттың техникалық жабдықтау жағдайымен танысты. Кездесу соңында Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры доцент, доктор Вакур Сүмер Түркия Республикасының Алматы қаласындағы Бас консулы Али Рыза Акынжы мырзаға инсти-

Sayın Başkonsolos Ali Rıza Akıncı Avrasya Araştırma Enstitüsü'nün Kazakistan ve Türkiye arasında bir köprü olmasının önemine dikkat çekti. Ziyaret sırasında Başkonsolos Ali Rıza

туттың төрт тілде жарық көретін апталық, ай сайынғы және жыл сайынғы басылымдарын сыйға тартты.

Akinci'ya Avrasya Araştırma Enstitüsü'nün gerçekleştirdiği bilimsel faaliyetler hakkında detaylı bilgiler verildi. Bu çerçevede, Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Vakur Sümer, Enstitü'nün kurulduğu günden bu yana yapılan faaliyetler ve çıkarılmakta olan yayınları anlattı. Enstitü'nün ayrıca, Türkiye, Kazakistan ve diğer ülkelerin bilim insanlarını bir araya getiren bir kurum olarak ön plana

çıkışını ifade etti.

Sayın Başkonsolos daha sonra Enstitü binasını gezerek incelemelerde bulundu ve Enstitü'nün fiziki imkanları hakkında bilgi aldı. Ziyaret sonunda Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Vakur Sümer, Türkiye Cumhuriyeti Almatı Başkonsolosu Sayın Ali Rıza Akinci'ya Enstitü'nün haftalık, aylık ve yıllık olarak dört dilde yayınlanan yayınlarından takdim etti.

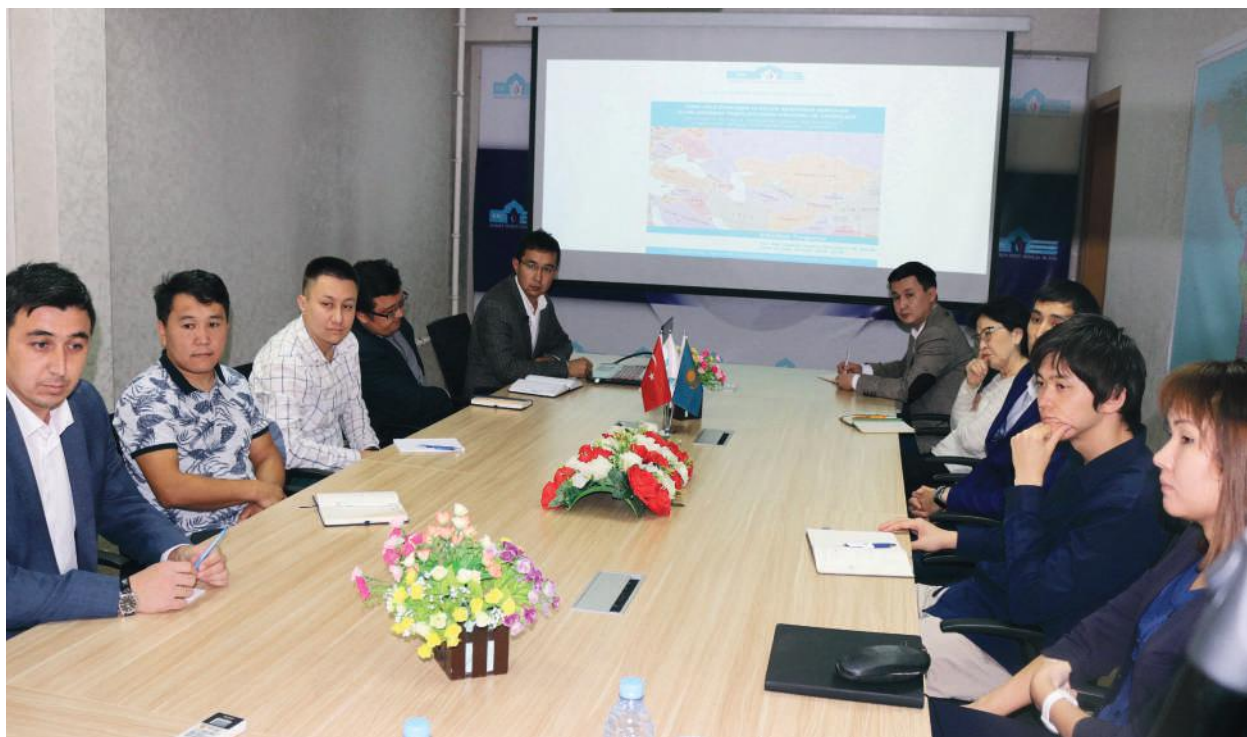
19 EYLÜL 2019 TARİHİNDE AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ'NÜN ARAŞTIRMACISI ERKİNBЕК TURGİNOV "TÜRK DİLİ KONUŞAN ÜLKELER ARASINDA KURULAN ULUSLARARASI TEŞKİLATLARIN MİSYONU VE TARİHÇESİ" KONULU SEMİNER VERDİ

2019 ЖЫЛДЫҢ 19 ҚЫРКҮЙЕГІНДЕ ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНЫҢ ҒЫЛЫМИ ҚЫЗМЕТКЕРІ ЕРКІНБЕК ТҰРҒЫНОВ «ТҮРКІТІЛДЕС МЕМЛЕКЕТТЕР АРАСЫНДА ҚҰРЫЛҒАН ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҰЙЫМДАРДЫҢ МІНДЕТІ МЕН ТАРИХЫ» АТТЫ ТАҚЫРЫПТА СЕМИНАР ӨТКІЗДІ.

Еркінбек Тұрғынов семинарында Еуразия құрлығында орналасқан түркі елдері арасында құрылған төрт негізгі халықаралық ұйым туралы баяндады. Атап айтқанда, Түркітілдес мемлекеттердің ынтымақтастық кеңесі (Түркі кеңесі), Халықаралық түркі мәдениеті ұйымы (ТҮРКСОЙ), ТүркПА және Халықаралық Түркі академиясы (TWESCO) жайлы толық ақпарат берді.

Семинар барысында Тұрғынов тарихи түп-тамыры бір түркі елдері өз қарым-қатынастарын дамытуға көп үлес қосып жатқанын тілге тиек етті. Мәселен, 15 қазанда Әзербайжан астанасы Баку қаласында өтетін Түркі кеңесінің 7-ші саммитіне Түркия, Қырғызстан, Қазақстанмен қатар, тұңғыш рет Өзбекстанның да мүше ретінде қатысатынын айтты. Бұған қоса, 19 қыркүйекте Будапештте өтетін Түркі кеңесі Сыртқы істер министрлері кеңесінің отырысы аясында Түркі кеңесінің Будапешт қаласындағы өкілдігінің ашылуы да айтулы оқиға екендігін айтты.

Erkinbek Turgunov, seminerinde, Avrasya kıtasında önemli bir coğrafyayı paylaşan Türk ülkeleri arasında kurulan uluslararası teşkilatlar arasında öne çıkan dört örgütten bahsetti. Bu çerçevede, Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (Türk Konseyi), Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜKSOY), TÜRK-PA ve Uluslararası Türk Akademisi (TWESCO) üzerinde detaylı bilgiler sundu.

Тұрғынов Түркі кеңесіне мүше мемлекеттердің Ғылым және білім министрліктері арасында тығыз байланыс орнағанын атап өтті. Мүше мемлекеттердің орта мектептеріне арналған «Ортақ түркі тарихы» оқулығын жазу процесі аяқталып, пилоттық жоба ретінде Назарбаев зияткерлік мектебінде оқытыла бастағанын, сондай-ақ келесі оқу жылында Түркия және

Seminerin devamında Turginov, ortak geçmişe sahip Türk Ülkelerinin aralarındaki ilişkileri geliştirmeye yoğun gayret sarfettiklerini ifade etti. Bu kapsamda, 15 Ekim'de Azerbaycan Başkenti Bakü'de gerçekleşecek olan Türk Konseyi 7. Zirvesi'ne Azerbaycan'ın ev sahipliğinde Türkiye, Kırgızistan, Kazakistan'ın yanı sıra ilk defa Özbekistan'ın da üye olarak katılacağı bilgisini verdi. Ayrıca 19 Eylül'de Budapeşte'de gerçekleşecek olan Türk Konseyi Dışişleri Bakanları Konseyi toplantısı sırasında Budapeşte'de açılacak Türk Konseyi Temsilcilik Ofisinin de önemli bir gelişme olacağını dile getirdi.

Sunumda, Türk Konseyi'ne bağlı ülkelerin bilim ve eğitimle ilgili bakanlıklarının bir araya geldiğini, üye ülkelerin ortaokullarında okutulmak üzere Ortak Türk Tarihi kitabının yazım sürecinin bittiğini ve pilot proje olarak Nazarbayev Entelektüel Okulu'nda okutulmaya başlandığını, aynı zamanda gelecek eğitim döneminde Türkiye'nin ve Türk Konseyi üye ülkelerinin ortaokullarında seçimli

başka da Türki keңesine мүше елдердің орта мектептерінің оқу бағдарламасына элективті курс ретінде қосылатындығын айтты.

Семинар соңында Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры доцент, доктор Вакур Сүмер тақырыпқа қатысты сұрақтар қойып, болашақ зерттеу тақырыптары бойынша ұсыныстар жасады. Сонымен қатар, семинарға қатысқан институт мамандары аталған тақырып бойынша өз пікірлерін білдірді.

ders olarak eğitim programına ekleneceğini bilgisine yer verdi.

Seminerin sonunda Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Vakur Sümer konu ile ilgili sorular sordu ve geleceğe yönelik araştırma konuları ile ilgili tekliflerde bulundu. Ayrıca seminare katılan Enstitü uzmanları da konuyla ilgili görüşlerini dile getirdi.

**23 EYLÜL 2019 TARİHİNDE AVRASYA
ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ'NDE,
FIRAT ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM
ÜYESİ PROF. DR. AHMET BURAN
"TÜRKİYE DIŞINDAKİ TÜRK DÜNYASI
TÜRKOLOGLARI" KONUSU BİR
SEMİNER VERDİ.**

2019 ЖЫЛДЫҢ 23 ҚЫРКҮЙЕГІНДЕ
ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИ-
ТУТЫНДА ФЫРАТ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ПРОФЕССОРЫ, ДОКТОР АХМЕТ БУРАН
«ТҮРКИЯДАН ТЫС ТҮРКІ ӘЛЕМІНІҢ
ТҮРКІТАНУШЫЛАРЫ» АТТЫ ТАҚЫРЫПТА
СЕМИНАР ӨТКІЗДІ.

Профессор, доктор Ахмет Буран семинарды өзін таныстырудан бастап, 2003-2005 жылдар аралығында Қырғызстандағы Манас университетінде жұмыс істегенін айтты.

Профессор, доктор Ахмет Буран семинарында алдымен «түркітану» терминін түсіндіріп, бұл термин кең мағынада түркі халықтарына қатысты барлығын зерттейтін білім саласы, ал тар мағынада – түркі халықтарының тілдерін зерттейтін пән болып табылатынын айтты. Сол сияқты «түркі» сөзі де бүкіл түркі халықтарының түпкі болмысын білдіретінін атап өтіп, «түркі» ағашының бұтақтары әртүрлі және тәуелсіз болса да, түп тамыры бір екенін тілге тиек етті. Бұған қоса, Буран Орталық Азия жеріне келген кезде өзінің «түркі» екенін әлдеқайда тереңірек сезінетінін айтты.

Семинар жалғасында профессор, доктор Ахмет Буран 2017 жыл Түркияда «түрік тілі жылы» деп жарияланғанын еске салып, «Түркия-

Prof. Dr. Ahmet Buran seminerine kendini tanıtarak başladı. Buran, 2003-2005 yılları arasında Kırgızistan'daki Manas Üniversitesi'nde çalıştığını dile getirdi.

Seminerinde, "Türkoloji" terimini açıklayan Prof. Dr. Ahmet Buran, bu terimin geniş anlamda Türk halkları ile ilgili her şeyi araştıran bir bilgi kolu olduğunu ifade etti. Dar anlamında ise, Türk halklarının dillerini çalışan bir disiplini ifade ettiğini aktardı. Benzer şekilde, "Türk" isminin de tüm Türk halklarının üst kimliklerini adlandırdığını söyleyen Prof. Dr. Ahmet Buran, "Türk" ağacının dallarının farklı ve bağımsız olabildiğini, fakat kökümüzün bir olduğunu vurguladı. Buran, tüm bunların ötesinde, Orta Asya topraklarına geldiğinde duygusal olarak kendini daha fazla "Türk" olarak hissettiğini de belirtti.

Seminerin devamında Prof. Dr. Ahmet Buran, 2017 yılının Türkiye'de Türk Dili Yılı olarak ilan edildiğini hatırlatarak, bu bağlamda "Türkiye Dışındaki Türk Dünyası Türkologları" konusunda bir araştır-

dan тыс түркі әлемінің түркітанушылары» атты тақырыпта зерттеу жүргізе бастағанын айтты. Осы зерттеудің нәтижесінде Түркиядан тыс түркі әлеміндегі түркітанушылардың өмірбаяндары мен ғылыми зерттеулерінің жинағы жарияланғанын айтты. Осындай кешенді зерттеу жұмысында, барлығы 430 түркітанушының, соның ішінде 57 әзірбайжандық, 50 қазақстандық және 47 қырғызстандық ғалымның өмірбаяндары мен еңбектері қамтылғаны жөнінде айтылды. Профессор, доктор Ахмет Буран бұл кітапты жазу барысында түркі әлемінің үлкен кеңістігі мен алып жатқан территориясына байланысты біраз қиындықтарға тап болғанын, бірақ соған қарамастан бұл еңбекті сәтті жазып шыққанын айтты.

Семинар соңында Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры доцент, доктор Вакур Сүмер профессор, доктор Ахмет Буранға құнды ақпарат бергені үшін алғыс айтып, институттың жаңа басылымдарын сыйға тартты.

ma başlattıklarını belirtti. Bu araştırmanın sonucu olarak Türkiye dışındaki Türk Dünyası Türkologlarının biyografileri ve bilimsel çalışmalarını birleştiren bir eserin yayınlandığını dile getirdi. Bu kapsamlı çalışmada 57'si Azerbaycan, 50'si Kazakistan, 47'si Kırgızistan'dan olmak üzere toplamda 430 Türkolog bilim adamının anlatıldığını ifade eden Prof. Dr. Ahmet Buran, kitabın yazılmasında, Türk

Dünyasının geniş kapsamından ve coğrafi büyüklüğünden kaynaklanan kimi zorluklar ile karşılaştığını ancak sonuç itibarıyla bu eserin literatüre kazandırıldığını açıkladı.

Seminerin sonunda, Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Vakur Sümer, sunduğu değerli bilgiler için Prof. Dr. Ahmet Buran'a teşekkür ederek Enstitü'nün yeni yayınlarından takdim etti.

25 EYLÜL 2019 TARİHİNDE AL-FARABİ KAZAK MİLLİ ÜNİVERSİTESİ DOKTORA ÖĞRENCİSİ BALCAN EŞMETOVA "MANGİLİK EL" İDEOLOJİSİ ÇERÇEVESİNDE "TÜRK DİLİ KONUŞAN ÜLKELER ARASINDAKİ İŞBİRLİĞİ" BAŞLIKLı SEMİNER VERDİ

2019 ЖЫЛДЫҢ 25 ҚЫРКҮЙЕГІНДЕ ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ДОКТОРАНТЫ БАЛЖАН ЕШМЕТОВА «МӘҢГІЛІК ЕЛ ИДЕЯСЫ: ТҮРКІ ЕЛДЕРІНІҢ БІРТҰТАСТЫҒЫ» АТТЫ ТАҚЫРЫПТА СЕМИНАР ӨТКІЗДІ.

Seminerinde Balcan Eşmetova, Kazakistan'ın Kurucu Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in "Mangilik El" ideolojisinin tarihçesini ana hatlarıyla açıkladı. Orhon-Yenisey yazıtlarından örnekler veren Eşmetova, sonsuzluk

Балжан Ешметова семинарында Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті – Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың «Мәңгілік ел» идеологиясының тарихы туралы баяндады. Ешметова Орхон-Енисей жазбаларынан мысалдар келтіре отырып, «мәңгі» деген сөздің Күлтегін жазба ескерткішінде төрт рет кездесетінін және бұл сөздің көне түркі дәуірінен басқа жазбаларда да қолданылғанын айтты. Ол «Мәңгілік ел» идеясының түркі халықтары үшін үлкен маңызға ие болғанын тілге тиек етті.

Семинар жалғасында Балжан Ешметова «Мәңгілік ел» идеясының түркі дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарын ұрпақтан ұрпаққа жеткізуге себептес болғанын және бұл идеяның қазіргі таңда да түркі халықтарының өзара ынтымақтастығы мен бірлігін қамтамасыз етуде маңызды рөл атқаратынын атап өтті.

Семинар соңында қатысушылар тақырып бойынша өзара пікір алмасты. Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры доцент, доктор Вакур Сүмер Балжан Ешметоваға жасаған мазмұнды баяндамасы үшін алғыс айтып, сертификат табыс етті.

анlamına gelen “Mangi” kelimesinin Kül Tigin yazıtlarında dört kez kullanıldığını ve Göktürk dönemi dışındaki yazıtlarda da bu kelimenin kullanıldığını ve tarih boyunca Mangilik El İdeolojisinin Türk halklarında önemli bir yerinin olduğu üzerinde durdu.

Seminerin devamında Balcan Eşmetova Türk töresi, gelenek ve göreneklerinin nesilden nesile aktarılmasında “Mangilik El” ideolojisinin etkili olduğunu belirterek günümüzde de bu ideolojisinin Türk Halklarının birlik ve beraberliğinde önemli bir unsur olduğunu ifade etti.

Sunumun sonunda, katılımcılar konu hakkında görüş alışverişinde bulundular. Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Vakur Sümer, sunumu için Balcan Eşmetova'ya teşekkür belgesi takdim etti.

**AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ
UZMAN ARAŞTIRMACISI DR.
ZHANDOS RANOV 26-28 EYLÜL
2019 TARİHLERİ ARASINDA
2. ULUSLARARASI TOPLUM,
İKTİDAR VE SİYASET KONGRESİ'NE
KATILMIŞTIR.**

ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ
ИНСТИТУТЫНЫҢ АҒА ҒЫЛЫМИ
ҚЫЗМЕТКЕРІ ДОКТОР ЖАНДОС
РАНОВ 2019 ЖЫЛҒЫ 26-28
ҚЫРКҮЙЕК АРАЛЫҒЫНДА ӨТКЕН
II ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚОҒАМ, БИЛІК
ЖӘНЕ САЯСАТ КОНГРЕСІНЕ
ҚАТЫСТЫ.

Украинаның Киев қаласында Кыршехир Ахи Евран университеті ұйымдастырған II Халықаралық қоғам, билік және саясат конгресіне Украина, Ресей, Түркия, Әзірбайжан, Қазақстан және басқа да елдердің көптеген ғалымдары қатысты. Конгрестің мақсаты – зерттеушілер мен ғалымдардың басын қосып, өзара пікір алмасуға мүмкіндік беру.

Екі күнге созылған конгресте Еуразия ғылыми-зерттеу институтының аға ғылыми қызметкері доктор Жандос Ранов «Ресейдің Орталық Азия елдерімен сауда қатынастарындағы рөлі: мәселелер мен ұсыныстар» деген тақырыпта баяндама жасады. Доктор Ранов баянамасында Кеңестік Социалистік Республикалар Одағы ыдырағаннан кейін тәуелсіздігін жариялаған Қазақстан, Өзбекстан, Қырғызстан, Тәжікстан және Түрікменстан сияқты елдердің сауда жағдайларын талқылады. Ол сонымен бірге 1992-2019 жылдардағы Орталық Азия елдерінің сау-

Ukrayna'nın Kiev şehrinde Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi düzenlediği 2. Uluslararası "Toplum, İktidar ve Siyaset" Kongresi'ne Ukrayna, Rusya, Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan ve diğer ülkelerden pek çok akademisyenler katılmıştır. Kongrenin amacı, araştırmacı ve akademisyenleri bir araya getirerek görüş alışverişinin sağlanmasına olanak sağlanması olarak belirtilmiştir.

İki gün süren kongrede Avrasya Araştırma Enstitüsü uzman araştırmacısı Dr. Zhandos Ranov, kongrede "Rusya'nın Orta Asya Ülkeleri ile Ticari İlişkilerindeki Rolü: Sorunlar ve Öneriler" konulu bildirisini sunmuştur. Dr. Ranov

да-экономикалық жағдайларын салыстырып, Ресейдің бұл салада Орталық Азия елдеріне тигізетін әсерін түсіндірді.

bildirisinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Bağımsızlığını ilan eden Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Türkmenistan gibi ülkelerin ticari durumlarını ele almıştır. Ayrıca 1992-2019 yıllar arasında Orta Asya ülkelerinin ticari ve ekonomik gelişmelerini karşılaştırarak, Rusya'nın bu konu üzerinde Orta Asya ülkelerine olan etkilerini anlatmıştır.

27-28 EYLÜL 2019 TARİHLERİNDE AHMET YESEVİ ÜNİVERSİTESİ AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜ DOÇ. DR. VAKUR SÜMER VE ENSTİTÜ UZMANLARINDAN DAUREN ABEN VE OMİRBЕК HANAYİ, ANKARA'DA DÜZENLENEN ORTAK TARİH, KÜLTÜR, EĞİTİM VE MEDENİYET SEMPOZYUMU'NA KATILDI.

2019 ЖЫЛҒЫ 27-28 ҚЫРКҮЙЕК АРАЛЫҒЫНДА АХМЕТ ЯСАУИ УНИВЕРСИТЕТІ ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНЫҢ ДИРЕКТОРЫ ДОЦЕНТ, ДОКТОР ВАКУР СҮМЕР ЖӘНЕ ИНСТИТУТ АҒА ҒЫЛЫМИ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІ ДӘУРЕН ӘБЕН МЕН ӨМІРБЕК ҚАНАЙ АНКАРА ҚАЛАСЫНДА ӨТКЕН ОРТАҚ ТАРИХ, МӘДЕНИЕТ, БІЛІМ ЖӘНЕ ӨРКЕНИЕТ СИМПОЗИУМЫНА ҚАТЫСТЫ.

Ататүрік атындағы Мәдениет, тіл және тарих жоғарғы кеңесіне қарасты Түрік тарих қоғамы және Экономикалық ынтымақтастық ұйымының (ЭЫҰ) білім беру институтымен бірлесе отырып Анкара қаласында өткізілген Ортақ тарих, мәдениет, білім және өркениет симпозиумында ЭЫҰ елдері арасындағы байланыстардың өткені мен бүгіні талқыланды. Екі күндік халықаралық симпозиумға АҚШ, Еуропа және ЭЫҰ елдерінің 90-ға жуық ғалым-зерттеушісі қатысты.

Симпозиумда «ЭЫҰ аймағында трансшекаралық су және климаттың өзгеруі мәселелері» деген тақырыпта баяндама жасаған доцент, доктор Вакур Сүмер әуелі жаһандық жылыну мен климаттың өзгеруінің теріс әсеріне тоқталып өтіп, ЭЫҰ аймағындағы трансшекаралық су мәселелері, сондай-ақ жағалаудағы елдердің өзекті мәселелері мен перспективалары туралы егжей-тегжейлі ақпарат берді. Дәурен Әбен «Орталық Азиядағы ядролық ластанудың қауіп-қатері» атты баяндамасында Орталық Азия, әсіресе Қазақстан аумағының Кеңес Одағы кезінде әртүрлі ядролық сынақтар өткізу нәтижесінде қатты зардап шеккенін айтып, ядролық ластану салдарынан туындаған экология және денсаулық мәселелері

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu bünyesindeki Türk Tarih Kurumu ve Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) Eğitim Enstitüsü işbirliğiyle Ankara'da düzenlenen Ortak Tarih, Kültür, Eğitim ve Medeniyet Sempozyumu'nda öncelikle EİT ülkeleri arasındaki tarihî ve güncel bağlantılar ele alındı. İki gün süren uluslararası sempozyum, ABD, Avrupa ülkeleri ve EİT ülkelerinden katılan 90'a yakın araştırmacı ve akademisyenler için önemli bilimsel platform oluşturmuştur.

Sempozyumda "EİT Bölgesinde Sınıraşan Su ve İklim Değişikliği Meseleleri" başlıklı sunum yapan Doç. Dr. Vakur Sümer, öncelikle küresel ısınma ve iklim değişikliği sürecinin olumsuz sonuçlarından bahsederek, EİT bölgesinde sınıraşan su meseleleri ve söz konusu meselelere yönelik kıyıdaş ülkeler arasındaki mevcut sorun ve beklentiler hakkında detaylı bilgi aktardı. Dauren Aben "Orta Asya'da Nükleer Kirlilik Riskleri" konulu sunumunda ana hatlarıyla

tөңірегінде сөз өрбітті. «Орталық Азия елдерінің транзиттік әлеуеті: Халықаралық тасымалдау жобаларының мысалдары» деген тақырыпта баяндама жасаған Өмірбек Қанай Азия мен Еуропа арасындағы маңызды халықаралық көлік бағыттарының көбісі Орталық Азия жерлері арқылы өтетіндігін айтып, қолданыстағы статистикалық мәліметтер шеңберінде Орталық Азияның үлкен транзиттік әлеуетіне тоқталды.

Kazakistan başta olmak üzere Orta Asya topraklarının Sovyetler Birliği döneminde yapılan çeşitli nükleer silah denemelerinin olumsuz sonuçlarından ciddi ölçüde zarar görmüş bir bölge olduğu söyleyerek, söz konusu nükleer kirliliğinin bıraktığı ekoloji ve sağlık sorunlarından bahsetti. "Orta Asya Ülkelerinin Transit Potansiyeli: Uluslararası Ulaşım Projeleri Örnekleri" başlıklı sunum yapan Omirbek Hanay, Asya ve Avrupa arasındaki önemli ulusla-

rarası ulaşım güzergâhlarının büyük bir kısmı Orta Asya toprakları üzerinden gerçekleşmekte olduğuna değinerek, mevcut istatistik veri-

ler çerçevesinde Orta Asya'nın büyük transit potansiyelinden bahsetti.

27 EYLÜL 2019 TARİHİNDE AZERBAYCAN CUMHURİYETİ DİASPORA İŞLERİNDEN SORUMLU DEVLET KOMİTESİ'NİN TEMSİLCİLERİ AHMET YESEVİ ÜNİVERSİTESİ AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ'NÜ ZİYARET ETTİLER.

2019 ЖЫЛДЫҢ 27 ҚЫРКҮЙЕГІНДЕ ӘЗІРБАЙЖАН РЕСПУБЛИКАСЫ ДИАСПОРА ІСТЕРІ ЖӨНІНДЕГІ МЕМЛЕКЕТТІК КОМИТЕТІНІҢ ӨКІЛДЕРІ АХМЕТ ЯСАУИ УНИВЕРСИТЕТІ ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНДА ҚОНАҚТА БОЛДЫ.

Әзірбайжан Республикасы Диаспора істері жөніндегі мемлекеттік комитетінің өкілдері Анар Расулов, Теймур Атаев Алматыға сапары аясында Еуразия ғылыми-зерттеу институтында болды. Делегация құрамында Әзірбайжанның Қазақстандағы елшілігінің бірінші хатшысы Маммад Багиров және Әзірбайжанның Алматы қаласындағы Бас консулдығының өкілі Рамиль Рзаев болды. Кездесу барысында директордың орынбасарлары доктор Суат Бейлур мен Женгизхан Жаналтай қонақтарды институт қызметімен таныстырды. Өз кезегінде Әзірбайжан Республикасы Диаспора істері жөніндегі мемлекеттік комитетінің лауазымды тұлғалары да комитет қызметі туралы ақпарат беріп, өзара ынтымақтастық мүмкіндіктерін талқылады.

Azerbaycan Diaspora İşlerinden Sorumlu Devlet Komitesi temsilcileri Anar Rasulov ve Teymur Atayev Almatı ziyareti kapsamında Avrasya Araştırma Enstitüsü'nü ziyaret ettiler. Ziyaret heyeti içerisinde Azerbaycan'ın Kazakistan Büyükelçiliği Birinci Sekreteri Mammad Bagirov ve Azerbaycan'ın Almatı Başkonsolosluğu Temsilcisi Ramil Rzayev de

bulundu. Ziyaret sırasında Enstitü Müdür yardımcıları Suat Beylur ve Cengizhan Canaltay enstitünün faaliyetleri hakkında bilgilendirme yaptılar. Azerbaycan Cumhuriyeti Diaspora İşlerinden Sorumlu Devlet Komitesi yetkilileri de kendi faaliyetleri hakkında bilgi verdikten sonra karşılıklı işbirliği imkânları görüşüldü.

4 EKİM 2019 TARİHİNDE AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜ DOÇ. DR. VAKUR SÜMER, BU YIL ONUNCUSU GERÇEKLEŞTİRİLEN HİDROHEGEMONYA KONGRESİ'NE KATILARAK BİLİMSEL TEBLİĞ SUNDU.

2019 ЖЫЛДЫҢ 4-ҚАЗАНЫНДА ЕУАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНЫҢ ДИРЕКТОРЫ, ДОЦЕНТ, ДОКТОР ВАКУР СҮМЕР, ОСЫ ЖЫЛЫ ОНЫНШЫСЫ ӨТКІЗІЛІП ЖАТҚАН ГИДРО-ГЕГЕМОНИЯ КОНГРЕСІНДЕ БАЯНДАМА ЖАСАДЫ.

2006 Yılında Water Policy Dergisi'nde yayınlanan makaleleri ile Hidrohegemonya kavramını literatüre kazandıran Mark Zeitoun ve Jeroen Warner, Türkiye'nin Fırat-Dicle Sınırtaşan Nehir Havzası bağlamında 'kusursuz bir hegemon' olduğunu savunmuşlardı. Vakur Sümer, Hollanda'nın Lahey kentinde gerçekleştirilen Kongre'de sunduğu bilimsel tebliğinde bu argümana yönelik eleştirilerini dile getirerek, Türkiye'nin bu tanıma uymadığını

2006 жылы Water Policy журналында жарияланған мақалалары арқылы Гидро-гегемония ұғымын қолданысқа енгізген Марк Зейтун мен Жерон Уорнер, Түркияның Эфрат-Тигрис трансшекаралық өзендер бассейніне қатысты «мінсіз гегемон» екенін алға тартқан. Вакур Сүмер, Голландияның Гаага қаласында өткен конгресте жасаған ғылыми баяндамасында осы уәжге қатысты сыни пікірін білдіріп, Түркияның ол анықтамаға сай келмейтініне тоқталды. Сүмер, Түркияның Еуропа Одағымен (ЕО) келіссөздер жүргізіп жатқан мемлекет ретінде ЕО қағидалары мен ережелері шеңберінде жұмыс атқаратынын және осы себептен де көршілес елдермен Мысыр және Израиль сияқты басқа гегемондардан ерекшеленіп, көбіне баланс және келісімге негізделген қадамдарды жасайтынын айтты. Сүмер сондай-ақ, Түркияның суды ешқашан бір қару ретінде қолданбағанын, мұны риторикалық деңгейде қорғаныстан бөлек іс жүзінде де жүзеге асырып келе жатқанын, оңтүстіктегі көрші мемлекеттерге өтетін суды ешқашан тоқтатпағанын баса айтты.

Сонымен қатар Вакур Сүмер конгресс аясында, Африка, Азия және Оңтүстік Америкадан келген қатысушылардың «Трансшекаралық суларды басқару үлгілерін сипаттау» атты секция отырысына басшылық жасап, конгрес жұмысына өз үлесін қосты.

ğını anlattı. Sümer, Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) ile müzakereler yürüten bir ülke olarak AB müktesebatını içselleştirmekte olduğunu ve bu nedenle komşularıyla Mısır ve İsrail gibi diğer hegemonlardan farklı olarak- daha dengeli ve müzakereci bir üslup benimsediğini aktardı. Sümer ayrıca, Türkiye'nin hiçbir zaman suyu bir silah olarak kullanmadığını, bunu retorik düzlemde savunma-

→

nın ötesinde pratikte de gerçekleştirdiğini, güney komşularına giden suyu hiçbir zaman kesmediğini vurguladı.

Kongre çerçevesinde Vakur Sümer ayrıca, Afrika, Asya ve Güney Amerika'dan katılımcıların tebliğlerini sundukları "Sınırşan Su Yönetimi Örneklerini Yorumlamak" başlıklı bir oturumu da yöneterek Kongre'ye katkı sundu.

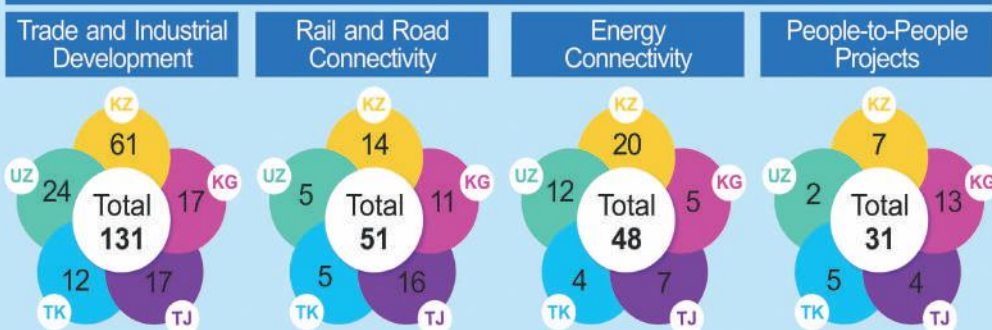

ERI Infographic No.21

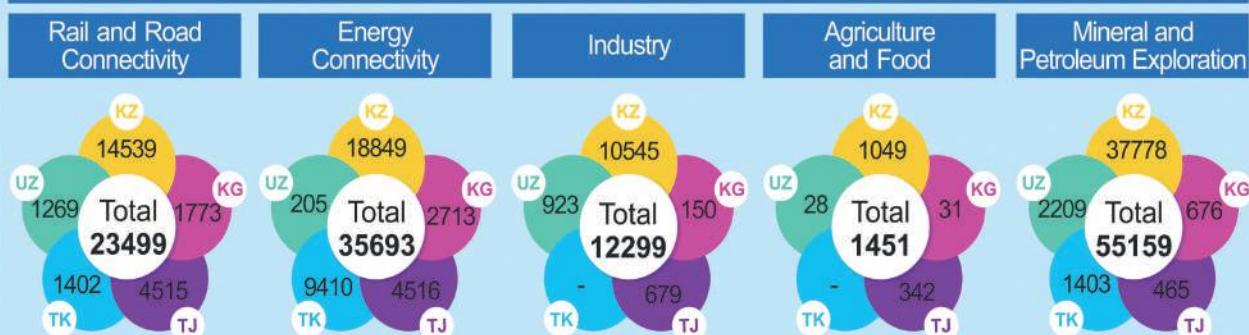
"БЕЛДЕУ ЖӘНЕ ЖОЛ" БАСТАМАСЫ: ЖОБАЛАР ЖӘНЕ ИНВЕСТИЦИЯЛАР KUŞAK ve YOL GİRİŞİMİ: PROJELER ve YATIRIMLAR BELT and ROAD INITIATIVE (BRI): PROJECTS and INVESTMENTS

Number of China's BRI and Bilateral Projects in Central Asia

Total Investment of Chinese Projects in Central Asia (USD mln.)

Source: https://www.researchgate.net/publication/333673045_BRI_in_Central_Asia_Overview_of_Chinese_Projects
How to cite: Eurasian Research Institute, (2019). Belt and Road Initiative: Projects and Investments, ERI Infographics No.21

Asya Avrupa / Азия Еуропа
(Haber – Yorum) / (Ақпараттық сараптама)

Avrasya Araştırma Enstitüsü Yayınıdır
Еуразия ғылыми-зерттеу институты басылымы

Ekim 2019 Sayı: 44
Қазан 2019 жыл №44